

Istanbul
GEDİK
University

ISSN: 2651-5229

ISSN: 2791-6839 (çevrimiçi)

International Journal of
Economics Administrative
and Social Sciences

IJEASS

Cilt:4 - Sayı:1 - Yıl: 2021

İstanbul Gedik Üniversitesi / Istanbul Gedik University

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Dergisi

International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences (IJEASS)

2021 Haziran Cilt: 4 Sayı:1

IJEASS, yılda iki kez yayımlanan hakemli dergidir.

IJEASS is a peer-reviewed journal published twice a year.

Dili: Türkçe – İngilizce

Language: Turkish – English

ISSN: 2651-5229

ISSN: 2791-6839 (çevrimiçi)

İMTİYAZ SAHİBİ / PUBLISHER

Prof. Dr. Nihat Akkuş

Istanbul Gedik University

YÖNETİCİ / MANAGER

Gülperen Kordel

Istanbul Gedik University

EDİTÖR / EDITOR

Asst. Prof. Dr. Elif Gençkal Eroler

Istanbul Gedik University

YAYIN SEKRETERİ / SECRETARY

Res. Asst. Gizem Karakaya

Istanbul Gedik University

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ / TURKISH LANGUAGE EDITOR

Res. Asst. Ela Özkan

Istanbul Gedik University

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ / ENGLISH LANGUAGE EDITOR

Lect. Ahmad Al Aref

Istanbul Gedik University

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Abuzer Pınar, Ankara Medipol University

Prof. Dr. İbrahim Attila Acar, İzmir Katib Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Onur Özsoy, Ankara University

Prof. Dr. Şakir Dinçşahin, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Metin Toptaş, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Nurgül Yavuzer, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Selim Sezer, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Ece Erbuğ, Istanbul Gedik University

ULUSLARARASI DANIşMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Gülsevil Alpagut, Istanbul University

Prof. Dr. Yener Altunbař, Bangor University

Prof. Dr. Mehmet Asutay, Durham University

Prof. Dr. Kerim Atamer, Istanbul Gedik University

Prof. Dr. Nur Centel, Koç University

Asst. Prof. Dr. Nikos Christofis, Shaanxi Normal University

Assoc. Prof. Dr. Murat Volkan Dülger, Istanbul Aydın University

Prof. Dr. Robert Petros Ghazaryan, NAS RA International Scientific Educational Center

Prof. Dr. Mehmet Hasan Eken, Kırklareli University

Prof. Dr. İsmail Hakkı Eraslan, Düzce University

Prof. Dr. Erol Esen, Akdeniz University

Prof. Dr. Gökhan Malkoç, Istanbul Medipol University

Prof. Dr. Nilüfer Narlı, Bahçeşehir University

Asst. Prof. Dr. Aslı Telseren Ömerođlu, Dođuř University - Universite Sorbonne Paris / Cite Paris 7 Diderot

Assoc. Prof. Dr. Ozan Örmeci, Istanbul Kent University

Asst. Prof. Dr. Bilal Solak, Kyrgyz-Turkish Manas University

Dr. Tomasz Stepniewski, The John Paul II Catholic University of Lublin

Asst. Prof. Dr. Rahime Süleymanođlu-Kürüm, Bahçeşehir University

Prof. Dr. Haluk Yavuzer, Istanbul Medipol University

AMAÇ VE KAPSAM / AIMS AND SCOPE

IJEASS, sosyal bilimler alanında özgün bilimsel araştırma ve değerlendirmelere yer vererek alandaki bilimsel birikime katkı sağlamayı ve disiplinler arası çalışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ekonomi, işletme, uluslararası ticaret, finans, yönetim, pazarlama, psikoloji, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, kamu yönetimi, hukuk ve ilgili alt-alanlarda çalışmalara yer vermektedir. Dergi özgün araştırma ve teorik makaleleri, istatistiksel analizleri, inceleme / derleme makalelerini ve kitap eleştirilerini yayımlamaktadır.

International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences aims to contribute to the existing academic literature and encourage interdisciplinary work through publishing original research and review. It includes studies in economics, business, international trade, finance, management, marketing, psychology, sociology, international relations, political science, public administration, law, and related sub-fields. The journal publishes original research and theoretical articles, statistical analyses, review articles, and book reviews.

İstanbul Gedik Üniversitesi – İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Cumhuriyet Mah. İlkbahar Sk.

Yakacık

Kartal/İSTANBUL

E-Mail: ijeass@gedik.edu.tr

İstanbul Gedik Üniversitesi'nin resmi yayın organıdır.

Her Hakkı Saklıdır. Makalelerin sorumlulukları yazar(lar)a aittir.

All rights reserved.

Authors are fully responsible for their papers.

YAYIN KURULUNDAN / EDITORIAL

Değerli Okurlar,

İstanbul Gedik Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi tarafından yayımlanan International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences’in (IJEASS) yeni sayısını okuyucularla buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. IJEASS’ın bu sayısında “Türkiye ve Dünyada Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Dönüşüm”, “Hafıza, Özdeşleşme ve Kentsel Miras: Chemnitz/Karl Marx Şehri Örneği”, “Neoklasik Realizm Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkileri ve Ara Değişkenlerin Rolü: Andrey Karlov Suikasti”, “Yetişkinlerin Çocuklukta Algıladıkları Ebeveyn Kabul veya Reddinin Mükemmeliyetçilik, Benlik Algısı ve Bağlanma Stilleri ile İlişkisinin İncelenmesi”, “Yetişkin Bağlanma Stillерinin Benlik Saygısı, Boyun Eğici Davranış ve Karakter Özellikleri ile İlişkisi”, ve “Evli Bireylerde Evlilik Uyumu ve Aşk Tutumunun Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkisi” başlıklı altı eser yer almaktadır. Yılda iki kez yayımlanan ve Türkçe ve İngilizce makalelerin kabul edildiği dergimizin Aralık 2021 sayısı için makalelerinizi bekliyoruz.

Dear Readers,

We are delighted to bring out the new issue of the International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences (IJEASS), published by Istanbul Gedik University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences. This issue includes six articles: “Transformation from the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals in Turkey and the World”, “Memory, Identification and Urban Heritage: The Case of Chemnitz/Karl Marx Stadt”, “Turkey-Russia Relations in the Context of Neoclassical Realism and Role of Intervening Variables: The Assassination of Andrei Karlov”, “The Examination of the Relationship Between Adults’ Perceived Parental Acceptance or Rejection in Childhood and Perfectionism, Self-Perception, Attachment Styles”, “The Relationship of Adult Attachment Styles with Self-Esteem, Submissive Behavior and Character Features”, and “The Effect Of Marital Adjustment And Love Attitude on Psychological Well-being in Married Individuals”. New submissions for December 2021 issue are welcomed for IJEASS. The journal is published twice a year and articles both in Turkish and in English are accepted.

İçindekiler / Contents

IJEASS 2021, 4(1)

Editör Notu

Editorial i

Araştırma Makalesi / Research Article

Transformation from the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals in Turkey and the World

Türkiye ve Dünyada Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Dönüşüm

Rıfat ALTAN 01-19

Memory, Identification and Urban Heritage: The Case of Chemnitz/Karl Marx Stadt

Hafıza, Özdeşleşme ve Kentsel Miras: Chemnitz/Karl Marx Şehri Örneği

Pınar KARABABA DEMİRCAN 20-36

Neoklasik Realizm Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkileri ve Ara Değişkenlerin Rolü: Andrey Karlov Suikasti

Turkey-Russia Relations in the Context of Neoclassical Realism and Role of Intervening Variables: The Assassination of Andrei Karlov

Hüseyin YELTİN 37-57

Yetişkinlerin Çocuklukta Algıladıkları Ebeveyn Kabul veya Reddinin Mükemmeliyetçilik, Benlik Algısı ve Bağlanma Stilleri ile İlişkisinin İncelenmesi

The Examination of the Relationship Between Adults' Perceived Parental Acceptance or Rejection in Childhood and Perfectionism, Self-Perception, Attachment Styles

Tuğba Gizem ENER & Fatma Yeşim CAN 58-73

Yetişkin Bağlanma Stillerinin Benlik Saygısı, Boyun Eğici Davranış ve Karakter Özellikleri ile İlişkisi

The Relationship of Adult Attachment Styles with Self-Esteem, Submissive Behavior and Character Features

Sebahat KAÇAR & Fatma Yeşim CAN 74-98

Evli Bireylerde Evlilik Uyumunu ve Aşk Tutumunun Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkisi

The Effect Of Marital Adjustment And Love Attitude on Psychological Well-being in Married Individuals

Dilara DÜNGER MUTLU & Doç. Dr. Fatma Yeşim CAN 99-117

Transformation from the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals in Turkey and the World

Türkiye ve Dünyada Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Dönüşüm

Başvuru Tarihi: / Received: 27.09.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 08.06.2021

Araştırma / Research

Rıfat ALTAN¹

Abstract

The main aim of this article is to analyze the transformation from the Millennium Development Goals (MDGs) in Turkey and the world to the Sustainable Development Goals (SDGs). To this end, it is first examined the emergence processes of the sustainable development concept, MDGs and SDGs. Then, after evaluating the global progress on the SDGs, the development level of each SDG in Turkey is analyzed in a comparative perspective. Using reports of the UN, Bertelsmann Stiftung & SDSN, and Turkey, this study reveals that, although progress has been made in some areas of the SDGs, many challenges remain both in Turkey and the world.

Keywords: Sustainable Development, SDGs, MDGs, Turkey, Poverty.

Öz

Bu makalenin temel amacı, Türkiye'de ve dünyada Binyıl Kalkınma Hedefleri'nden (BKH) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) dönüşüm sürecini ve gelinen gelişim düzeyini analiz etmektir. Bu amaçla çalışma, öncelikle, sürdürülebilir kalkınma kavramı, BKH ve SKA'nın ortaya çıkış süreçlerini incelemektedir. Akabinde, SKA konusundaki küresel ilerlemeyi değerlendirdikten sonra, Türkiye'deki SKA'nın gelişim düzeyi karşılaştırmalı bir bakış açısıyla analiz etmektedir. Çalışmada, BM, Bertelsmann Stiftung & SDSN ve Türkiye'nin ilgili raporlarından yararlanılarak, Türkiye'de ve dünyada 2030 amaçlarına ulaşma yolunda bazı alanlarda ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, halen birçok zorlu sorunun üstesinden gelinemediği, ayrıca, gerekli sosyal ve ekonomik dönüşümü gerçekleştirecek çok daha hızlı ve iddialı bir çabaya ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmaktadır.

¹ İçişleri Bakanlığı, rifaltan76@gmail.com | ORCID: 0000-0001-8268-7464

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, SKA, BKH, Türkiye, Yoksulluk.

Introduction

The concept of sustainable development was accepted by the world community at the UN Environment and Development Conference in 1992. Sustainable development, which sets the common denominator as 'sustainability' in the economic and social development goals of the countries, aims to increase social solidarity, economic efficiency, and environmental responsibility. This understanding, which concerns all world states without making a distinction between the rich and the poor, is requested to be applied in the programs and projects of international financial institutions.

The necessity and importance of sustainable development were emphasized at all United Nations conferences and other summits, starting from the 1992 Rio Earth Summit to the 2015 New York Sustainable Development Summit. The Millennium Declaration in 2000 determined the Millennium Development Goals (MDGs), which represent the global development targets, including sustainable development, envisaged to be implemented by the end of 2015. With significant improvements experienced in the 8 goals, the aim was, despite some shortcomings, globally achieved to a large extent. However, due to the need for a new global commitment to be built on these goals, the Sustainable Development Goals (SDGs) were agreed on at the United Nations (UN) Summit in 2015. 17 SDGs are the new world agenda for all people everywhere to be fulfilled by 2030 with a common effort and cooperation by all countries. They aim at finding solutions to the root causes of a range of global challenges, including poverty, inequality, and climate change.

As has been the case for most of the countries, MDGs and SDGs have been important reference sources for Turkey's development planning. Turkey has made significant efforts to align its national development priorities with these goals with the aim of achieving them. Recent researches and reports have shown that while significant progress has been made in some areas, important difficulties continue in Turkey, though not to the same extent. The situation in the world in this respect is not very different from that of Turkey. Even many high-income countries fail to reach the SDGs. Especially in the environmental dimension, the situation is deteriorating at an alarming rate and inequalities continue to host important challenges. Furthermore, as all of these goals as well as challenges and their solutions are interrelated, the importance of global cooperation and multilateral action has become more prominent.

In this article, the transformation from the MDGs to the SDGs will be examined. In the first part, to establish a basis for a conceptual transformation of development, the Millennium Development Goals, the concept of Sustainable Development, and Sustainable Development Goals are introduced. The achievements of MDGs both in Turkey and in the world are shortly examined. In the second section of this study, global progress in the SDGs and the development level of the SDGs in Turkey are analyzed. Particularly, Turkey's progress in each SDG is analyzed in the light of Turkey's national assessment reports in this respect as well as Turkey's SDGs profile prepared by the Bertelsmann Stiftung and SDSN. This article also aims to contribute to the increase in awareness about SDGs, especially in Turkey, and to further draw attention to the specified areas of priority that require urgent actions and faster progress for the realization of the 2030 Agenda.

The leading sources used in the preparation of this article are United Nations' reports on MDGs and SDGs, HLPF Summit Declaration, Bertelsmann Stiftung and SDSN's 2019 report on SDGs, Turkey's 2. Voluntary National Review Report on SDGs, Turkish Presidency's SDGs assessment report, SPO's MDGs report on Turkey, Ministry of Development's report on the implementation of SDGs in Turkey, some internet articles and web pages of the 'high-level political forum on sustainable development', UNDP and other relevant institutions. While 2015 data are taken into account to measure the success levels of the MDGs in Turkey, for the SDGs the data in 2017, on which the relevant reports are based, are analyzed.

The Millennium Development Goals

The Millennium Development Goals (MDGs) represent the global development targets envisaged to be implemented by the end of 2015 with the Millennium Declaration adopted by the UN General Assembly at the Millennium Summit held in New York in September 2000. It consists of 8 main topics that were universally agreed upon and measurable. Halving the number of people with income below \$1 a day, reducing the child mortality by two thirds and maternal deaths by three quarters by 2015, and reducing the proportion of population deprived of clean drinking water and primary health services by half can be given as examples to the specified numerical criteria of the MDGs.

The eight MDGs are determined by the UN as follows;

1. To eliminate extreme poverty and hunger,
2. To reach universal primary education,
3. To support gender equality and empower women,
4. To reduce child mortality,
5. To improve maternal health,
6. To fight against HIV/AIDS, malaria, and other diseases,
7. To ensure environmental sustainability, and
8. To develop a global partnership for development.

(United Nations Development Program [UNDP], 2015, pp. 4-7).

The Millennium Development Goals, which raised significant international awareness and encouraged efforts towards them, were tried to be kept alive and supported by high-level events held in the period 2000-2015. These events include the 2005 World Summit, the 2008 High-Level Event on the Millennium Development Goals and the 2010 UN Millennium Development Goals Summit. While 16 billion dollars were committed within the scope of the High-Level Event in 2008, over 40 billion dollars was committed at the 2010 Summit, where a global action plan for achieving the goals by 2015, was also accepted.

According to the UN's report (2015) assessing MDGs realization levels, the global effort towards achieving these targets set in 2000 yielded remarkable efficiency and became the driving force of progress in these areas. The report claims that "with targeted interventions, sound strategies, adequate resources, and political will, even the poorest countries can make dramatic and unprecedented progress". It also accepts unequal achievements and insufficient improvements in various areas. Therefore, significant improvements were experienced in the 8 targets and despite some shortcomings,

the aim was achieved to a large extent. To give some examples of improvements in targets since 1990, more than 1 billion people recovered from extreme poverty, child mortality rates and the number of children dropping out of school decreased by more than half, the rate of participation in primary education on the global scale increased to 91%, significant progress in gender equality among students enrolled in school took place, the number of people accessing improved healthcare and drinking water increased by 2 billion, the maternal mortality rate declined by 45% globally, the female employment participation rate increased to 41% and their representation rate in national parliaments increased to 90%, HIV/AIDS transmission decreased by 40% since 2000, the number of children vaccinated against measles increased from 73% to 84%, over 6.2 million malaria deaths were prevented and nearly 37 million lives were saved from tuberculosis.

However, the report also emphasized the fact that work had not been completed for millions of people around the world, as still 1.2 billion people were living in extreme poverty, and underlined the need for a new global commitment to be built on these targets. Despite the improvements, gender inequality was continuing. It fell behind the MDG in terms of reducing adolescent birth rates, child and maternal mortality rates, and providing environmental sustainability. Especially in the environmental dimension, the situation was deteriorating. Global greenhouse gas emissions continued to increase and global carbon dioxide emissions had increased by 50% since 1990.

Regarding the reasons for the partial failure of the MDGs, McCloskey (2015, p. 186), for example, sees the absence of a critical consciousness considering the structural causes of poverty and the inability to relate the dominant neoliberal economic approach to persistent levels of poverty and climate change as important reasons for the failure of the MDGs to achieve all targets.

Millennium Development Goals in Turkey

As is known, with the global MDGs established in 2000, the world states were committed to doing the necessary work in line with these goals and contributing to their own development processes and global development by 2015. In this context, in order to achieve the MDGs, the Republic of Turkey had made efforts to align its national development priorities with those goals and to meet the requirements of the joint commitments laid down. As a result of policies implemented, considerable progress was achieved in all of these goals, though not to the same extent.

In this context, the first MDGs Report on Turkey, prepared in 2005 by the State Planning Organization (SPO) with the UN's technical support, contributed significantly to the integration of Turkey's development policy into these goals and guided the preparation of the 9th Development Plan covering the 2007-2013 period to consider the aim of reaching the MDGs. These goals have also been taken into account while preparing subsequent development plans and related national policy documents.

The second MDGs Report on Turkey (SPO, 2010) identified considerable progress in line with the targets in question, especially in reducing poverty and in the areas of maternal and child health, as well as indicators that still needed to be improved, such as some of the structural inequalities depending especially on the gender and geography.

As the MDGs were to be achieved by 2015, the Ministry of Development prepared a report in 2016 to evaluate the achievement levels of MDGs in Turkey. According to the report, progress had been

achieved through effective policies in all indicators of the MDGs, particularly in social development. Turkey had achieved considerable success in lowering poverty, ensuring universal primary education, decreasing the rates of infant and maternal mortality, and achieving sustainability in environmental issues.

Accordingly, the population ratio, which lived below \$ 1.25 per day was reduced from 0.2% in 2002 to zero in 2006. Similarly, the rate of food poverty decreased from 1.35% in 2002 to 0.48% in 2009. Moreover, Turkey achieved the MDG in the mother and infant health areas through sharply lowering, by 2015, the mortality rates of infants, children under five, and maternal. The number of HIV-infected cases diagnosed also decreased significantly.

Based on the information in the report, when the change in the period of 2000-2015 is examined, it is seen that the enrollment rate in primary education reached almost 100% and the difference between the enrollment rates of girls and boys almost closed. In addition, the proportion of children participating in secondary education rose from 74.4% to 95.4%, the proportion of women working in non-agricultural sectors increased from 17.7% to 26.6%, though women's participation in the workforce was still relatively low, and health system utilization rate increased from 75% to 91%, the rate of municipal population benefiting from the utilization of drinking water and water resources increased from 95% to 97%.

In the report, the increase in Turkey's official development assistance to developing countries was mentioned as another area in which the country had made remarkable progress. It was emphasized that within the scope of MDGs, the amount of Turkey's development assistance, which was \$ 85 million in 2002, increased to \$ 3.6 billion in 2014, and as one of the largest donors in the field of humanitarian assistance, Turkey's figure of humanitarian aid for 2014 reached 1.8 billion USD.

The report also shows some achievements in the environmental dimension. For example, despite an increase in Greenhouse Gas (GHG) emissions, environmental sustainability had been ensured. Forestland ratio increased from 26.6% in 1999 to 27.7% in 2012 (The Ministry of Development's Report, 2016).

When the performance of Turkey is evaluated in terms of MDGs covering the period 2000-2015, it is seen that an average success has been achieved. In an analysis conducted by Halişçelik (2016), which determines the success levels of countries in achieving the MDGs by comparing the base year (1990) and target year (2015) values, Turkey was among the countries which were 'partially successful', ranking 88th with a success value of 79.50.

The Concept of Sustainable Development

In the literature, 'sustainable development' is defined as meeting the needs of today's generations without sacrificing the needs of the next generations (Altan, 2008, p. 19). In other words, sustainable development is a development model that entails using natural resources without depleting them and in harmony with nature, allowing development to continue in the future, ensuring the needs of not only today's generations but also future generations and involving social, ecological, economic, spatial and cultural dimensions as a whole. The basis of the sustainable development approach is intra-generational solidarity pointing to the space dimension and inter-generational solidarity and equity indicating the

time dimension (Mengi & Algan, 2003, p. 3). The overall goal of sustainable development is the long-term stability of the economy and environment, which can only be achieved by integrating environmental, social and economic concerns into decision-making processes (Emas, 2015, p. 2).

The sustainable development approach, which sets the common denominator as ‘sustainability’ in the economic and social development goals of the countries, is requested to be applied in the programs and projects of international financial institutions. This understanding, which concerns all world states without making a distinction between the rich and the poor, aims to increase social solidarity, economic efficiency and environmental responsibility.

The foundations of the sustainable development concept were laid at the Human Environment Conference, in Stockholm in June 1972. The Stockholm Declaration emphasized the carrying capacity of the environment, the observance of inter-generational fairness in resource use, and the coexistence of social, economic, and environmental dimensions of development. Subsequently, the sustainable development concept which was highlighted in the report titled ‘Our Common Future’ published by the World Commission on Environment and Development in 1987 (the famous ‘Brundtland Report’ called with the name of the President of the Commission) and in the Agenda 21, was accepted by the world community at the UN Conference on Environment and Development (UNCED) held in Rio de Janeiro, Brazil in 3-14 June 1992.

In the same year, the Sustainable Development Commission was established for making effective monitoring of UNCED, supervising and reporting the fulfillment of local, regional, national, and international agreements. After the 2002 Johannesburg World Sustainable Development Summit (WSSD), this commission was also charged with the task of following the WSSD Implementation Plan and assisting countries in this regard.

Agenda 21, which was one of the five main documents adopted at the UNCED Conference in 1992 and soon became one of the UN's most recognized documents, is an action plan for the execution of sustainable development. It is a comprehensive action plan envisaged by UN System organizations, governments, and important groups in every field to be carried out locally, nationally, and globally in all areas where human beings affect the environment. It aims to improve living standards, better protect and manage ecosystems and meet the basic needs of humanity. Agenda 21 sets specific goals for the world community to integrate environmental concerns with economic and social development efforts (Altan, 2008, p. 20).

The Millennium Declaration, signed by 191 countries in September 2000, called for support for the sustainable development principles adopted at the UNCED. The MDGs also included environmental sustainability and reasonable use of natural resources. As one of the eight goals, sustainable development was envisaged to be achieved by means of integrating strategically sustainable development into national policies and programs and stopping the degradation of natural resources.

Agenda 21 and commitment to the Rio principles were once again confirmed at the World Sustainable Development Summit (WSSD) held in Johannesburg, South Africa in 2002 (UN Agenda 21). At the WSSD Summit, world leaders agreed that reasonable and fair management of natural resources and ecosystem services was critical in reducing poverty and achieving the MDGs. At the UN Sustainable Development Conference (Rio + 20 Summit) in 2012, a final document was accepted, named ‘The Future We Want’, which is an internationally recognized road map for development. The necessity and

importance of sustainable development were emphasized at all UN conferences and other summits, starting from the 1992 Rio Earth Summit to the 2015 New York Sustainable Development Summit.

Sustainable Development Goals

In the UN Sustainable Development Summit held in New York on 27 September 2015, ‘Agenda 2030: UN Sustainable Development Goals’ was adopted, containing 17 goals and 169 related targets. SDGs are a continuation of the MDGs, but a much more comprehensive and expanded action plan. It addresses some of the key shortcomings of the MDGs and contains a broader and more transformative agenda that better reflects the complex challenges of the 21st century and the need for structural reforms in the global economy (Fukuda-Parr, 2016). In other words, It aims to put the world in a more sustainable orbit by creating a global development framework that also includes political and environmental challenges facing the world.

As an inclusive agenda that descends into the root causes of poverty, SDGs have started to be implemented in all countries and to guide policies and funds since 2016. In addition to environmental issues such as sustainable cities, climate change, fighting against drought, conservation of biodiversity, protection and sustainable use of terrestrial ecosystems, ocean, sea, and marine resources, which have particularly been added to the agenda, SDGs encompasses a wide range of areas to be worked out by 2030, such as ending all types of poverty and hunger everywhere, gender equality, access to water and sanitary conditions, sustainable and inclusive economic development and industrialization, sustainable consumption and production, support for peaceful and inclusive societies, inequalities, energy, health, education, and global partnership.

All of these goals are interconnected and success in one will positively affect the others. For example, while progress in the area of climate change affects the management of our natural resources, eliminating gender inequality or improving general health helps to reduce poverty. Similarly, building peaceful and inclusive societies contributes to increased equality and economic prosperity (UNDP, 2019). Indeed, the UN's 2019 SDGs Report confirms that global problems and solutions are related and progress can be accelerated by using these links.

Progress in the Sustainable Development Goals

Global Outlook

The UN High-level Political Forum on Sustainable Development (HLPF), the establishment of which was mandated in 2012 by the outcome document of the Rio+20, is the main UN platform on sustainable development. The Forum which replaced the Commission on Sustainable Development and held its first meeting on 24 September 2013 has a central role in following up and reviewing the 2030 Agenda (UN High-level Political Forum on Sustainable Development [UN HLPF], n.d., para. 1).

Within this context, to monitor and review in detail the improvements have taken place in the implementation, the UN Summit on the SDGs was held in New York on 24 and 25 September 2019 for the first time since the inception of the 2030 Agenda in 2015. In the SDGs Summit, Heads of State and

Government adopted the Political Declaration that called for gearing up for a decade of action to ensure the SDGs by 2030. To this end, more than 100 acceleration actions were announced (UN HLPF, 2019, para. 3).

In the Political Declaration world leaders have confirmed the need to do more and faster. For this purpose, they have committed to the main topics on leaving no one behind, placing a special emphasis on the most vulnerable in their policies, reducing disaster risk, increasing financial efficiency, developing national practices, empowering institutions, supporting local activities, developing international cooperation, using science and technology with more emphasis on digital transformation and improving statistical capacities.

The UN Secretary-General publishes annually a report regarding the progress made on SDGs. The UN's 2019 Report on SDGs reviews progress made during the four-year period of the SDGs. The report, using the latest data available, determines the global development of all the SDGs with a detailed analysis of their selected indicators. It underlines issues and determines areas where the need for collective action is urgent to reach the SDGs by 2030.

According to the report, even though progress has been made in some areas over the past four years since 2015, many challenging issues have not been overcome. Areas, where progress has been made, are highlighted. Accordingly, extreme poverty has declined considerably. While the proportion of people who live below the extreme poverty level was 36% worldwide in 1990, this rate dropped to 8.6% in 2018. The mortality rate of children under 5 years fell by 49% during the 2000-2017 period. Millions of lives have been saved thanks to immunizations. Electricity is now accessible to most of the world's population. Important actions have been taken by countries to protect the planet. As a result, for example, the rate of marine protected areas has increased two times since 2010 and progress has been made in illegal fishing, which is now addressed concertedly (UN Report, 2019, pp. 22-53).

However, it is stated that the global intervention in such areas is not strong enough and this causes more problems for the most vulnerable social sectors and countries. In addition, there are many areas in which collective intervention is urgently needed. Such areas include, but are not limited to, climate change, the deterioration of the natural environment, the rise in sea levels; the continuous rise of carbon dioxide concentration, and the increase in acidification rate of the oceans by 26% above the pre-industrial period. If the current carbon dioxide emission continues in the same manner, it is estimated that this rate will increase from 100% to 150% by 2100. More than half of the world's population lacks basic health, education, and social welfare services. Discrimination against women keeps its importance throughout the world. Increasing needs, bloody conflicts, and natural disasters are slowing the pace of fighting poverty. Global hunger, which has been decreasing for a long time, is on the rise. The problematic situation in poverty is also emphasized by Battersby (2016) who argues that the food target suggested under the SDGs defects in its approach to ensuring food security by neglecting the urbanization of food insecurity in Africa and nutrition transition.

Another issue that needs to be addressed urgently is, according to the UN's Report (2019, pp. 22-24; 42-43), the increasing inequalities. These are prevalent both within and among countries. The poorest countries and the most vulnerable groups suffer most from poverty, hunger, and diseases. Three-quarters of children with developmental disorders due to malnutrition live in Sub-Saharan Africa and South Asia. Extreme poverty is three times more in rural than in urban areas. About 79% of the world's poor live in rural areas. Only a quarter of severely disabled people can get a pension. The report warns that climate change and increasing inequalities within and between countries undermine the steps taken under the

Sustainable Development Agenda, and endanger the gains that have improved people's lives over decades.

It is also underlined, in the report, that as these challenges and commitments are interrelated, they require integrated solutions. Since the solutions to the global issues are also interdependent, the importance of international cooperation and multilateral action is stressed to overcome the gigantic problems. Moreover, the report makes it clear that in order to achieve 2030 goals, the necessary social and economic transformation is needed to be materialized by ‘a much deeper, faster and more ambitious response’.

Another report that has recently evaluated the global progress and country profiles on the SDGs is the Sustainable Development Report jointly prepared by the Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN) in June 2019. This report compares countries' performance ranking and their policies and actions towards achieving targets in terms of the 17 SDGs². According to the SDGs 2019 Index given in the Report, rating out of 100 indicator points, the most successful countries for implementing sustainable development goals are Scandinavian countries Denmark (85.2), Sweden (85.0) and Finland (82.8) respectively. However, the report reveals that no country in the world is on the way of achieving all 17 SDGs. Even the top performer countries have difficulties in fulfilling one or more SDGs. The goals in which they face challenges most are SDG 12 (sustainable consumption and production), SDG 13 (climate change), SDG 14 (life under water) and SDG 15 (life on land). Looking at trends, it is stated that, even many rich countries do not make sufficient advance. They are stagnating, for example, in inequalities in areas of income, education and health services. Therefore, it emphasizes that in order to realize the 2030 Agenda, deeper global transformations are vital.

When the countries' performances are compared in the SDSN's report, based on the SDG Index and SDG Dashboards, it is seen that even if some countries do well in terms of health, education and income, they perform worse on environmental issues, good governance, inequality etc. Therefore, the SDG Index and the SDG Dashboards introduced in the report suggest that despite a significant correlation between the SDG Index and the UN Human Development Index (HDI), which is mainly based on health, education and income, focusing on human development alone will lead to negligence of critical development objectives enshrined in the SDGs (SDSN, 2019, pp.19-22).

Development Level of the SDGs in Turkey

Since the UN human development reports are based on the data from 2 years ago, the level of development in Turkey in the area of SDGs, indicated in the UN's 2019 human development report, is based on 2017 data in Turkey. In parallel to this, Turkey's 2. Voluntary National Review (2. VNR, 2019) provides a general assessment of Turkey's progress in SDGs and the integration of the Global Goals into the national agenda as of 2017. Based on the information given in the report, Turkey's progress in each SDG can be shortly described as follows:

² SDSN explains its aim as to increase the global awareness and successful implementation of UN Sustainable Development Goals, to help countries determine their implementation priorities in the SDG targets expected to be achieved by 2030.

Goal 1: Ending poverty. According to TurkStat data specified in the report, the ratio of individuals living less than \$ 1.25 a day to the population as of 2015 is negligible, with a rate of 0.06% (6 per ten thousand). Therefore, Turkey has reached the targets of eradicating extreme poverty (for \$ 1.25). The proportion of the population living less than \$ 4.3 a day (another limit for absolute poverty) has decreased from 2.6% in 2013 to 1.58% by 2017. The proportion of people living in less than 60% of the average income (relative poverty) decreased from 23.4% in 2007 to 20.1% in 2017 (2. VNR, 2019, p.52). Decreasing the poverty level is very important as it also constitutes a clear obstacle to achieving other targets, such as universal primary education and reduction of infant and maternal mortality (Akyıldız, 2010).

Goal 2: Zero hunger. Turkey has performed better in most targets of this goal than the world average. For example, the rate of babies fed only with breast milk in the first six months is 41.6%, above the world average of 37% (2. VNR, 2019, p.56). However, although Turkey is one of the countries that made progress in reducing hunger for the 2000-2016 period, more progress is needed in areas such as relative poverty and meeting basic nutritional requirements.

Goal 3: Health. SDG 3 is one of the goals in which Turkey performs best. For example, as of 2017, Goal 3 is achieved in terms of neonatal mortality, infant mortality, and maternal mortality rates. The share of NCDs (non-communicable diseases) in the total disease burden in Turkey increased from 69.7% in 2002 to 82% in 2017. The number of beds per 10,000 people increased from 26.6 in 2015 to 27.9 in 2017. While the ratio of qualified beds in total beds was 59.7% in 2015, this rate increased to 67.2% in 2017. Moreover, the levels of developed countries have been approached in terms of the number of health personnel per capita. However, as of 2017, there are 3,481 people per family doctor (2. VNR, 2019, pp.60-61). This ratio, which shows an unbalanced distribution among provinces, needs improvement.

According to the SDG Assessment Report issued by the Presidency of the Republic of Turkey in 2019, although Turkey is considerably ahead of the global average in many targets of this goal, including maternal and infant mortality and the fight against infectious diseases, additional measures need to be taken to combat non-communicable diseases and preventive health services and to solve the health problems of the growing elderly population. In addition, there are still some areas, like vaccination campaigns, in which the desired results have not been achieved.

Goal 4: Education. The average duration of education rose to 7.6 years and the expectation to stay in education increased to 17.7 years. The net schooling rate in primary education rose from 91% in the 2002-2003 period to 96.1% in the 2017-2018 academic year. As for secondary education, the net enrollment rate increased from 39.2% for girls and 48.5% for boys in 2000-2001 to 83.4% and 83.8% by 2017-2018, respectively. In higher education, the net enrollment rate in formal education for 18-22 ages increased to 45.6% as of the 2017-2018 academic year. The net schooling rate in preschool education, which was 11.7% for ages of 4-5 in the 2002-2003 academic year, reached 50.4% in the 2017-2018 period. The transition from dual education to single education has contributed to the improvement of education. While the rate of primary school students studying in single education in the period of 2013-2014 was 43% and the ratio of secondary school students was 49%; in the 2017-2018 period, these rates increased to 58.7 and 66%, respectively. The number of students per classroom in primary and secondary education went down from the thirties in 2002-2003 to the twenties in the 2017-2018 academic years. The share of the private sector in the supply of educational services in the 2017-2018 academic year was 8.3% on a student basis, with an increase of 13% compared to the previous period (2. VNR, 2019, pp.65-66).

Despite significant progress achieved in most of the SDG 4 targets, the need to increase the quality of education and adapt it to the needs of the labor market continues. As of 2017, 14.6% of men and 34% of women aged between 15-24 were out of both education and employment (2. VNR, 2019, p.68). In addition, it is observed that a stable education policy has not yet been achieved in Turkey. To emphasize the frequent changes in the education system, Teksöz (2014, p.93) compares the current state of sustainable development in education in Turkey to a 'puzzle' whose picture is unknown.

Goal 5: Ensuring gender equality and empowering women. After the 2018 general elections, the female representation rate in Parliament was 17.45%. The employment rate of women in Turkey as of February 2019 for the 15+ age group is 28.3%, and the participation rate in the labor force is 34%, which varies with education level. Higher education graduates are the highest labor force participation rate with 73%. The ratio of female managers increased from 12.2% in 2012 to 16.7% in 2019 but is still less than ¼ of men. The share of formal marriages of girls aged 15-17 years in total marriages decreased from 7.2% in 2008 to 3.8% in 2018 (2. VNR, 2019, pp. 70,72).

Despite these developments, problems in practice need to be resolved. Preventing violence against women and strengthening all policies to prevent gender inequalities in the areas of political representation, economic efficiency, labor force participation, harmonization between work and private life, vocational-technical education, and technology use keep their importance.

Goal 6: Water and sanitation. In Turkey, an important increase was recorded during the 2002-2018 period in terms of the population rate using reliably managed drinking water, wastewater, and sewerage services as well as the ratio of the population served by wastewater treatment plants.

Goal 7: Energy. Turkey has made important headway in access to energy. Almost all the people have had access to electricity since 2010. The share of renewable energy sources reached 29.7%. Particularly, this share in electricity generation increased to 32.5% in 2018, reaching the nationally determined target of 30%. In the 2000-2017 period, the annual average of the primary energy intensity index and the final energy density index decreased by 1.3% and 1.4%, respectively (2. VNR, 2019, pp. 78,80).

Goal 8: Economic growth. Based on the data given in Turkey's 2. VNR, during the 2000-2018 period, the economy, led by the private sector, grew by an average of 4.9% annually. In the 2010-2018 period following the global crisis, GDP growth reached an average level of 6.33%. The per capita income, which was around \$ 3,084 in 2001, reached \$ 9,632 in 2018. Based on data on world development indicators, with fixed prices adjusted for purchasing power parity, while GDP per capita increased by an average of 2.25% in the global economy in the period 2000-2017, this growth rate was realized as 3.01% in Turkey. As for Turkey's manufacturing industry, while it ranked 20th in the world and 10th in Europe in 2002, it ranked 16th in the world and 6th in Europe in 2017. Similarly, the share of Turkey's tourism revenues in the world tourism income increased from 1.3% in 2000 to 2,56% in 2017 (2. VNR, 2019, pp. 84-85).

As of 2018, the youth unemployment rate was 25.3% for women and 17.6% for men. In the same year, the unemployment rate for women aged 15-64 was 14.2%, which was 9.7% for men. The informal employment rate, which was 53.3% in 2000, was 33.4% at the end of 2018. Outside agriculture, the rate of informality among wage workers decreased from 17.5% in 2014 to 16.4% in 2017. In 2018, only 16.1% of illiterate women joined the workforce. The rate of uneducated and unemployed people in Turkey dropped from 40% in 2003 to 24.5% in 2018. Despite the increase in population in the 6-17 age group in Turkey, the number of working children in this age group has decreased significantly. The

employment rate for children in the 6-17 age group decreased from 15.2% in 1994 to 5.9% in 2012 (2. VNR, 2019, p. 87).

However, the expected decrease in the unemployment rate did not materialize due to the insufficient improvement in employment rates which lagged behind the rise in labor force participation. Furthermore, there is still a need for progress on the regional and sectoral distribution of employment and women's participation in employment (Turkish Presidency, 2019, p. 128).

Goal 9: Infrastructure, industrialization. With its liberalization, the share of the air transport sector increased from 1% to 9.6% in the same period. The share of the railroad fell from 2.2% to 1% and seaway transports increased from a negligible level to 0.6%. The share of industrial value-added in GDP decreased slightly from 21.6% in 2000 to 20.6% in 2017, but its share in employment increased from 18% to 19.1% in the period 2000-2017. With the density of mobile subscribers reaching 99.8%, access to technology has increased; the proportion of the population accessing fixed broadband internet has reached 16%, and the proportion of the population accessing mobile broadband internet has reached 75.3% in 2018 (2. VNR, 2019, pp. 92-94).

However, the decline in the ratio of industrial production in GDP and the lack of sufficient structural transformation towards high-tech sectors are the main shortcomings in this goal (Turkish Presidency, 2019, p. 146).

Goal 10: Inequality. As an income distribution indicator, the Gini coefficient, which was 0.43 in 2006, declined to 0.41 in 2017. As is known, as the Gini coefficient approaches from 0 to 1, inequality in income distribution increases. In 2016, the Gini coefficient was realized as 0.32 in OECD countries. Whereas the richest 20% group was taking from annual usable income approximately 9.6 times more than the poorest 20% group did in 2006, this proportion dropped to 7.7 times in 2016. While the difference between the highest and the lowest Level 2 regions in terms of per capita income was 4.7 times in 2004, it decreased to 4.3 in 2017 (2. VNR, 2019, p. 96).

The main needs that stand out for this goal are to reduce inequalities, improve income distribution and increase equal opportunities on the basis of regional, sectoral and fragile groups.

In addition, according to the findings given in the UN HDR (2019, p. 308), for the period 2010 to 2017, while the poorest 40% of the population in Turkey had only 15.6% of the total revenue; the richest 10% of the population had 32.1% of the total revenue; the richest 1% has 23.4% share of the total income, showing the existence of a serious inequality problem in income distribution in Turkey.

Goal 11: Cities. As pointed out in Turkey's 2. VNR report, despite significant progress achieved under this goal during the period 2000-2016, such as the significant increase in the number of air quality monitoring stations, in the municipal population that received wastewater treatment plant service, and in the standard of green area per person, the need to increase the access of low-income people to housing, to integrate the climate change factor into the disaster management process and to provide infrastructure development for smart cities keeps its importance.

Goal 12: Sustainable consumption and production. Although in Turkey there exist legal and institutional arrangements and practices as well as policies for the realization of conscious production and consumption; the need for an effective and sustainable approach of managing and using natural

resources and chemicals, clean production/eco-efficiency practices, and addressing a more holistic approach to R&D activities continues.

Goal 13: Climate change. In the area of climate action, Turkey has taken some steps, including integration of the climate change-related measures into its national policies, strategies, and plans, which have reached a certain level of maturity. The CO₂ equivalent emission per person, which was 3.8 tons in 1990, increased to 6.6 in 2017. However, despite signing the Paris Climate Agreement in 2016, Turkey has not yet joined it (2. VNR, 2019, p. 111).

Goal 14: Oceans. Turkey has covered a considerable distance in reducing marine pollution and improving marine and coastal ecosystems. There are areas of development for the sustainable use and management of water resources. The main needs within this goal are to increase the efficiency of management of marine and coastal protected areas, to protect and develop fish stocks, to develop offshore fisheries in remote seas, and to promote good agricultural practices (Turkish Presidency, 2019, p. 220-221).

Goal 15: Biodiversity, forests, desertification. Between 2000 and 2016, Turkey initiated important efforts to combat desertification, protect biodiversity, and balance land destruction and carried out an ambitious reforestation program. Consequently, forest areas increased and the ratio of terrestrial and marine protected areas (land and sea) to the country area reached 8.92% by 2018 (2. VNR, 2019, p. 118).

The main needs that stand out within the scope of this goal are the effects to use and protection of natural resources such as soil, plants, forests, sea, freshwater, prevention of poaching, and conservation of biodiversity and gene resources.

Goal 16: Peace, justice, and strong institutions. Although Turkey has made significant progress under the influence of the EU integration process in the 2000s in this area, from 2012 onwards, particularly in recent years, there have been significant problems that have been worsening. As will be indicated below, this worsening tendency has also been determined by Bertelsmann Stiftung and SDSN Report (2019) which shows that SDG16 is decreasing in Turkey. Moreover, Amnesty International Report (2020/2021, p. 363) has most recently indicated that ‘the judiciary disregarded fair trial guarantees and due process and continued to apply broadly defined anti-terrorism laws to punish acts protected under international human rights law’.

The main needs related to this goal are the establishment of an independent justice system, the elimination of problems in practice, the acceleration of access to justice, greater focus on crime prevention, the solution of financial crime issues through the provision of more advanced mechanisms and coordination, and the production of sub-data in SDG 16 indicators.

Goal 17: Partnerships. Turkey has increased the official development assistance (ODA) volume and its share in the GDP since 2011 and has become one of the rising donor countries. The amount of ODA increased nearly 9 times between 2010-2018, increasing from \$ 967 million to \$ 8,6 billion. Turkey's ODA/GNP ratio has increased from 0.32 level in 2010 to 1.10 in 2018, achieving a level well above the SDG target of 0,7% (Turkey's 2.VNR, 2019, p. 127).

However, Turkish relevant documents do not define any SDGs priorities for the implementation process. Moreover, individual SDGs are not a matter of policy consistency. No reference is made in

these documents to the adoption of cross-sectoral or multi-sectoral approaches to the implementation of the SDGs. Instead, a strictly procedural approach is followed. The SDGs are interpreted in the same ways as previous attempts to achieve sustainable development, which means that the policy approaches in the past are repeated to achieve the SDGs (Tosun and Leininger, 2017, p. 8).

Turkey's country profile is also evaluated by the Sustainable Development Report jointly prepared by Bertelsmann Stiftung and SDSN (2019). The SDG dashboards in the report highlight areas where Turkey performs good or bad in respect to the 17 SDGs, as it does for other countries. According to the calculation in the report, Turkey ranks 79 with a score of 68.5 among 162 countries. With this score, Turkey is located below the OECD Countries' average score of 77.7. Turkey does not perform well in comparison with the OECD countries. For instance, Turkey is the only OECD country where SDG16 is decreasing and SDG7 is stagnating. Similarly, it is one of the two countries in which SDG2 and SDG11 are stagnating.

Table 1. Turkey's Sustainable Development Goals Profile

SDGs	Score	Red	Orang	No data
	e		e	
SDG1–End Poverty	99.5		X	
SDG2–Zero Hunger	55.8	X		
SDG3-Good Health and Well-Being	83.6		X	
SDG4-Quality Education	93.7	X		
SDG5-Gender Equality	45.3	X		
SDG6–Clean Water and Sanitation	82.1		X	X
SDG7-Affordable and Clean Energy	89.2		X	
SDG8-Decent Work and Econ. Growth	73.8		X	
SDG9–Industry, Innovation and Infrastructure	46.5	X		
SDG10–Reduced Inequalities	41.2	X		
SDG11-Sustainable Cities and Communities	70.4		X	
SDG12-Responsible Consumption and Production	73.8		X	X
SDG13-Climate Action	89.9	X		
SDG14- Life Below Water	27.4	X		
SDG15-Life on Land	53.3	X		
SDG16-Peace, Justice and Strong Instit.	68.1	X		

SDG17-Partnerships for the Goals	70.8	X	X
----------------------------------	------	---	---

Colours	Meaning	Total No. of SDGs	Arrow	Meaning	Total No. of SDGs
Red:	Major challenges remain	9	↓	Decreasing	2
Orange:	Significant challenges remain	8	→	Stagnating	7
Yellow:	Challenges remain	0	↗	Moderately Increasing	4
Green:	SDG achievement	0	↑	On track	1
				Data not available	3

Source: Prepared using the figures in the Bertelsmann Stiftung and SDSN's 2019 Report.

Based on the data given in the table above, Turkey's profile in terms of each SDGs as of 2017 can be assessed as follows;

The colors (green, yellow, orange, and red) indicate a country's distance from achieving a particular goal. As can be seen from the table above, 9 out of 17 goals fall under the red color, which means 'major challenges remain', and 8 of them fall under the orange color, which means 'significant challenges remain'. Yellow and green colors are not included in the table since there isn't any match with these colors. The absence of these two colors, which means 'slight difficulties remain' and 'SDG achievement' respectively, shows that Turkey is far from achieving 17 SDGs.

For the SDG1-end poverty, Turkey has a high score of 99.5, a moderately increasing trend and, however, still, significant challenges remain. SDG2–Zero hunger is a goal where major challenges remain. Turkey's score on this goal is 55.8 and the trend is stagnating. As for the third goal, SDG3–Good health and well-being, the score is 83.6 and the color is orange which means that significant challenges remain. The Arrow shows a moderately increasing trend in this goal. Turkey's performance in other goals can be similarly assessed from the table in this way.

Conclusion

The MDGs and the SDGs have been the driving force of global progress in a wide range of fields since the turn of the century. The global effort towards achieving MDGs yielded remarkable efficiency and despite some shortcomings, the aim was achieved by 2015 to a large extent. However, with the UN's 2015 report assessing MDGs realization levels, it was admitted by the world community that, despite significant improvements experienced in the 8 goals, work had not been completed for millions of people around the world and the need for a new global commitment to be built on these goals was underlined. Subsequently, in the UN Sustainable Development Summit in 2015, SDGs were adopted, containing 17 goals and 169 related targets. SDGs have been built on the MDGs, with a much more comprehensive and expanded vision and action plan.

Since its inception in 2015, the 2030 Agenda, has mobilized all countries and affected national policies. However, despite the global effort in this respect, the UN's 2019 Report on SDGs has made it clear that even though progress has been made in some areas over the past four years since 2015, the global intervention in such areas is not strong enough and many challenging issues have not been overcome. Areas in which progress has been made include fighting poverty, decreasing child mortality, spreading the vaccine, and increasing the number of people accessing electricity. On the other hand, climate change and increasing inequalities are emphasized as the two main areas that need to be addressed urgently.

As has recently been revealed by the Bertelsmann Stiftung and SDSN report in 2019, no country has reached the position of achieving all SDGs. Even the top performer countries have major difficulties in making progress on at least one SDG. Just as established in the UN Report, environmental issues and inequalities are also determined in this report as the two areas in which significant challenges remain in all countries, regardless of their development levels. To make it worse, the trends are not promising even in many high-income countries.

Seeing this fact, world leaders, by adopting the Political Declaration in 2019, within the context of the UN HLPF, have acknowledged the need for a more efficient decade of action to ensure the global agenda by 2030 and have confirmed the need to do more and faster.

When the situation in Turkey is analyzed, it is seen that most of the MDGs, as well as the SDGs, are directly or indirectly covered in the current policy documents in Turkey. MDGs seem to have continued to be an important reference source for Turkey's development planning. Evaluating Turkey's realization level of the MDGs and SDGs based on the data available mostly up until 2017, it is seen that significant progress has been made particularly in the areas of poverty reduction, removal of inequalities, fulfillment of effective social policies, availability of basic services, especially health, education, energy and drinking water for everyone, as well as a realization of the country's commitment to the official development assistance and humanitarian aid.

However, as the two recent national reports of Turkey, report of the 2. VNR and that of the Presidency, have admitted, despite Turkey's significant efforts and progress to achieve the SDGs, the need for progress in almost all goals remains. The inclusion of these goals and targets in the implementation process in line with Turkey's priorities, the development of appropriate monitoring and evaluation method, and the improvement of the institutional framework in this direction are important needs. Furthermore, the main shortcomings in the realization of the SDGs in Turkey include reducing inequalities based on gender and regions, preventing violence against women, improving income distribution and increasing equal opportunities on the basis of regional, sectoral, and fragile groups, improving the quality of education, increasing employment, particularly women's participation in employment, increasing the share of industrial production in GDP, providing structural transformation towards high-tech sectors, increasing the access of low-income people to housing, integrating the climate change factor into the disaster management process, achieving managing and using natural resources in a sustainable approach, management of chemicals, clean production/eco-efficiency practices, addressing a more holistic approach to R&D activities, promoting good agricultural practices, conserving biodiversity, and more importantly, establishing an independent and effective justice system.

As has also been established by the Bertelsmann Stiftung and SDSN report, Turkey's country profile is far from reaching most of the SDGs by 2030. Turkey has a score well below the OECD average and

does not perform well in comparison with the OECD countries. It is the only OECD country where the trend is decreasing in SDG16 (Peace, justice, and strong institutions). Either ‘major challenges’ or ‘significant challenges’ remain in all 17 SDGs. The trend in SDGs is not promising as well. Except for 5 goals, trends in goals are either decreasing or stagnating. Therefore, it can be concluded that despite some progress, Turkey remains far from achieving 17 SDGs. Lastly, it should be underlined that more up-to-date data are needed in order to better identify the development trend of Turkey in the field of SDGs in recent years.

References

- Akyıldız, F. (2010). *Sustainable Development and the MDGs in Turkey 5 Prior to 2015*. Uşak University, Uşak. Retrieved May 09, 2021, from https://www.researchgate.net/publication/332864151_Sustainable_Development_and_the_MDGs_in_Turkey_5_Prior_to_2015
- Altan, R. (2008). *United Nations development activities and their reflections on Turkey* (Unpublished doctoral dissertation). Ankara University, Ankara.
- Amnesty International (2021). *The 2020/2021 Annual Report on the situation of human rights in the world*. Retrieved May 10, 2021, from https://www.amnesty.ch/de/ueber-amnesty/publikationen/amnesty-report/jahre/2020/202021-air-english_2021-04-07_final.pdf
- Battersby, J. (2016). *MDGs to SDGs – new goals, same gaps: the continued absence of urban food security in the post-2015 global development agenda*. Retrieved May 01, 2021, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19376812.2016.1208769>
- Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (2019). *Sustainable development report*. Retrieved March 20, 2020, from <https://www.sdgindex.org/reports/sustainable-development-report-2019/>
- Emas, R. (2015). *Brief for GSDR 2015, The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles*. Florida International University, Florida. Retrieved June 02, 2021, from https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR%202015_SD_concept_definiton_rev.pdf
- Fukuda-Parr, S. (2016). *From the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals: shifts in purpose, concept, and politics of global goal setting for development*. Retrieved May 05, 2021, from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13552074.2016.1145895?src=recsys>
- Halışçelik, E. (2016). *Millennium Development Goals and Poor-Focused Growth*. Sosyal Politikalar Platformu, 16/P-5. Retrieved May 11, 2021, from http://spm.etu.edu.tr/tr/publish/2016_06_03-Ergul-Haliscelik.pdf

- McCloskey, S. (2015). *From MDGS to SDGS: We Need a Critical Awakening to Succeed*. Policy & Practice: A Development Education Review. Retrieved on May 12, 2021, from [https://www.developmenteducationreview.com/sites/default/files/Issue%2020A4%20\(1\).pdf#page=189](https://www.developmenteducationreview.com/sites/default/files/Issue%2020A4%20(1).pdf#page=189)
- Mengi, A. and Algan, N. (2003). *Regional sustainable development in the age of globalization and decentralization, the case of EU and Turkey*. Ankara: Political Publishing House.
- Ministry of Development (2016). *Report on Turkey's initial steps towards the implementation of the 2030 agenda for sustainable development*. Retrieved January 27, 2020, from http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/2030_Raporu.pdf
- State Planning Organization (2005). *Millennium Development Goals Report on Turkey*. Retrieved January 25, 2020, from http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Binyil_Kalkinma_Hedefleri_Raporu_Turkiye_2005.pdf
- State Planning Organization (2010). *Millennium Development Goals Report on Turkey*. Retrieved January 26, 2020, from http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/UNDP-TR-TR-2010-MDG-Report_TR.pdf
- Teksöz, G. (2014). *Geçmişten ders almak: Sürdürülebilir kalkınma için eğitim [Learning from the past: Education for sustainable development]*. Boğaziçi University Journal of Education, Vol. 31(2). Retrieved May 08, 2021, from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/324820>
- Tosun, J. and Leininger, J. (2017). *Governing the Interlinkages between the Sustainable Development Goals: Approaches to Attain Policy Integration*. Global Challenges, 1. pp. 1-12. doi: 1700036. Retrieved June 06, 2021, from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1002/gch2.201700036>
- Turkey SDGs 2. Voluntary national review report 'strong foundations for common goals'* (2019). Presented at the UN high-level political forum on sustainable development, New York. Retrieved March 11, 2020, from http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/Surdurulebilir_Kalkinma-Amaclari-Turkiye-2.-Ulusal-Gozden-Gecirme-Raporu-Ortak-Hedefler-icin-Saglam-Temeller_interaktif.pdf
- Turkish Presidency (2019). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporu [Sustainable Development Goals Assessment Report]*. Retrieved March 25, 2020, from http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf
- United Nations (n.d.). *Agenda 21*. Retrieved June 02, 2021, from <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
- United Nations (2015). *The Millennium Development Goals Report*. Retrieved 08 February, 2020, from https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20Summary%20web_english.pdf

United Nations (2019). *Human Development Report*. Retrieved March 07, 2020, from <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>

United Nations (2019). *The Sustainable Development Goals Report*. Retrieved March 15, 2020, from <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>

United Nations Development Program (2015). *The Millennium Development Goals Report*. Retrieved January 10, 2020, from https://www.undp.org/content/dam/undp/library/MDG/english/UNDP_MDG_Report_2015.pdf

United Nations Development Program (2019). *Sustainable Development Goals*. Retrieved January 30, 2020, from <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html>

United Nations (n.d.). *High-level Political Forum on Sustainable Development* Retrieved February 20, 2020, from <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf>

United Nations High-level Political Forum SDGs Summit (2019). *Accelerating the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*, New York, (September). Retrieved March 05, 2020, from <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgsummit>

Memory, Identification and Urban Heritage: The Case of Chemnitz/Karl Marx Stadt¹**Hafıza, Özdeşleşme ve Kentsel Miras: Chemnitz/Karl Marx Şehri Örneği**

Başvuru Tarihi / Received: 15.04.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 08.06.2021

Araştırma / Research

Pınar KARABABA DEMİRCAN²**Abstract**

For heritage studies to evaluate the impact of the commoditized heritage on the identity development of collectivities, Chemnitz (former Karl Marx Stadt) in Germany poses an important example due to the transformations in the last three decades. This article reads the identity development of young people who were born around the fall of the Berlin Wall and lived their life in Re-unified Germany over their identification with the history and symbols narrated through the monumental structure. For young generations the identity construction is developed between belonging to an Eastern rule that they did not fully experience and not being able to find their equal place in Re-Unified Germany. The transformation of the city from a respectable industrial city of German Democratic Republic to a humbler city with unemployment problems followed recently with the increase in far-right gatherings, which also brought tensions with migrants. This article while not commenting on the political transformation of collectivities, analyzes the identity development over the impact of the re-construction of Eastern German space in Re-unified Germany.

Keywords: Re-Unification of Germany, Karl-Marx-Stadt/Chemnitz, Memory, Exhibitionary Dynamics, Identity Construction

Özet

Kültürel miras çalışmaları kapsamında metalaşmış mirasın kitle üzerindeki etkisini değerlendirmek için, Almanya'da bulunan Chemnitz (Eski Karl Marx Şehri) son otuz yılda geçirdiği dönüşümden ötürü vaka olarak önemli bir yere sahiptir. Bu makale Berlin Duvarı yıkılmadan kısa bir süre önce doğan ve hayatlarının çoğunu yeniden birleşme sonrası Almanya'da geçiren gençlerin kimlik oluşturma sürecini

¹ A condense version of this article has been submitted priorly as a working paper under the name of Karababa, P. (2012) TheBorders of Representation: The Case of Karl MarxStadt/ Chemnitz, EastBordNet, open Access working paper no.124, http://www.eastbordnet.org/working_papers/open/relocatingborders/Karababa_kayaligil_The%20Borders_of_Representation_111212.pdf

² Beykent Üniversitesi, Dr. Öğretim Üyesi, pinarkarababa81@gmail.com | ORCID: 0000-0003-1565-9409

kentin anıtsal yapıları üzerinden aktarılan tarih ve sembollerle özdeşleşmeleri üzerinden okumaktadır. Genç kuşaklar için kimlik kurulumu fazla deneyimlemedikleri bir Doğu yönetimi ve eşit parçası olmadıkları bir Federal Almanya hayatı arasında gelişmektedir. Kentin saygıdeğer bir Doğu Alman endüstriyel kentinden işsizlik problem olan daha mütevazı bir kente dönüşmesini son yıllarda göçmenlerle çatışmaları da içeren aşırı sağ eğilimler takip etti. Makale kitlenin siyasi dönüşümünü incelememekle birlikte, Doğu Alman mekânının yeniden birleşme sonrası Almanya’da yeniden inşasının etkilerini kimlik üzerinden analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Almanya’nın birleşmesi, Karl-Marx-Şehri/Chemnitz, Hafıza, Sergileme Dinamikleri, Kimlik Kurulum

Introduction

General attitude, is still like either they say “okay... from the east” or they are really tolerant but there are still a lot of people who think it is still the East, you are lower. Last week one of my friends told me. He lives in Leipzig. He dressed himself really nice like jeans and a nice shirt and a nice coat and he was standing in front of the bus stop and a guy comes by and tells him “Oh no an Eastern guy with Western clothes”. There are some attitudes like that (K.A., personal communication, 09.05.2011).

The above paragraph is taken one of the interviews I made in Chemnitz, Germany. After the interviewee told me this story about her male friend, I asked her about the reasons why this division still exists, she told me:

I don’t know, there are some people like that. I guess it’s the same with foreigners. You know some people are so tolerant and others like “if you don’t speak German don’t come to this country” (K.A., personal communication, 09.05.2011).

When she said that this attitude is similar to the problems faced by foreigners in Germany, I asked her about the proximity between being a foreigner and a German from East Germany, she stopped and nodded her head: “Yes, we are German” (K.A., personal communication, 09.05.2011). Similar stories exist in each of the ten interviews I made with young people in 2011 in Chemnitz which depict depicting an in-between position.

While being a humbler city with a high unemployment rate and rising right-wing movements, Chemnitz back in the German Democratic Republic (GDR) was re-named after Karl Marx and became the Karl Marx Stadt because of its industrial success. Contrary to this privileged position in GDR, during recent years the city started to be heard with crimes of hatred such as attacks on migrant settlements. In August 2018 attacks towards foreigners increased after the murder of a German citizen supposedly by a Syrian refugee which was followed by protests reported to include nearly 5000 far-right sympathizers (BBC 2018). The case of Chemnitz took its place in recent history with rising concerns about the far-right inclinations in Central and Eastern Europe. However, during the time of the research, in 2011, the city had a different climate. Then, Chemnitz was known as the city with the oldest population in Europe which used to keep some bonds with GDR. The reason for the high elderly population is related to the migration flow of young people from economic concerns. Yet, the understanding of the city as still an Eastern place is more related to exhibitionary dynamics than the reflection of pre-unification ideals of

the elderly population. The second highest population in the city was the students some of whom were also locals. During that time the city, among other nearby cities in Saxony was not part of the rising far-right. The change in the climate for Chemnitz whose transformation, as believed in this article, is related with the identification problem following economic concerns, depicts valuable cases for tracing the paths of re-unification in Germany and how identification processes were developed. Even though the political contribution of this article is not directly on the reasons of hostility it offers another path which is believed to be supportive to understand these dynamics.

The leading idea behind this research is the mutual relationship between the representation developed by the state and other institutions and the ways of identification of people developed from their life witnessing the complex identity developed within Chemnitz. This study analyzes a gap between the representation and its perception by people, which I believe, tells a minor story about how this place is located in the present culture and how people perceive their lives in it.

Chemnitz's importance for such kind of research is that her history passed as a space of representations. As an important city for industry, Chemnitz was re-named as Karl-Marx-Stadt in 1953 and the city is stigmatized by the giant Karl Marx head, by the renowned Russian sculptor Lev Kerbel, some of whose works are labeled after the break of USSR as the symbols of communist propaganda and destroyed. Yet, people in Chemnitz, even though they decided to take their old name (Chemnitz) back by voting in 1990, kept the Karl-Marx statue. The statue remained in the center of the city and became one of the symbols of changing world dynamics by its symbolic death. During the process of building a new city, the constructed space continued to be defined in different titles such as the 'Entrance to the Erzgebirge' or the 'Modern City' as well as the 'former Karl Marx Stadt'. While life in Chemnitz is described by the local authorities with the slogans of growth and development, it is on the other hand a city with a high senior population, with a high migration rate to the other states in Germany due to unemployment.

To analyze this path the research focuses on the changes in the signification of monumental structure after reunification and how it affected the lives of a specific group. This group is composed of young people who were born on the eve of the Re-unification and spent most of their life in the Re-Unified Germany. They are the witnesses of the symbolic death of their city as the former Karl-Marx Stadt and its resurrection once again as Chemnitz. In some cases, they are still considered as East-Germans but they do not have much experience of living in the actual East. This temporal gap in their experience is read together with the inconsistencies in their belonging processes which were developed simultaneously with the changes in the museal structure. As will be discussed below, their story in the smallest frame tells the story of staying in between two epochs and identities. I believe the points about the different positioning of East in the Re-unified Germany depicts a part of this recent change since it focuses on the impact of altered monumental significations on identity development.

To reach this group and understand how the city and their identity take place in their perspective, I used the method of mind mapping with ten university students studying at the Technical University of Chemnitz, while making a semi-structured interview with them. After making interviews and develop questions on how they reflect the city on their maps; I also compared their symbols and interviews with how the city is exhibited at different levels including the souvenir market and publicity. The analysis of exhibitionary dynamics in both dimensions' points to a gap in the identity construction in a city which signifies the earlier times more than actively being seen as a part of Re-unified Germany. By bringing the togetherness of space, spatial experience, and the symbolic structure of space to the discussion, the article aims to cover the interaction between the identity formulation and the symbolic and empirical

construction of space.

Figure 1. Karl Marx monument by Lev Kerbel, photography by author

Exhibition and its Borders: A Theoretical Overview

The present research is more related to symbols, affirmed meanings, and memories (experienced or built), which creates a difficulty in understanding the dynamics in an urban environment. This process involves different perceptions of space and physical use of the urban environment. The memorial structure, the monuments, and remnants surround the public and transcend a message. This message can both be inherited from earlier times as in the case of the Karl Marx Monument and be subjected to alterations in its meaning. Therefore, the public becomes also an eyewitness of change and receiver of messages while being at the same time the producer of the counter memories, spaces, and actions. Not all monumentality is constructed by authorities, there are also a lot of anonymous or later named monuments created by the public in the urban environment. However, since the city planning is mostly on the side of authorities, the power of monuments is also mainly constructed as a message transmitter for the people who are surrounded by them. This dual existence of the public in the spatial environment gets more complex when the memorial structures –despite their semantic shifts- address the public as the main and passive audience who would internalize any memorial message without personal or historical filtering.

In this sense the proximity between the stranger and the wanderer as discussed by Simmel (1950) melts under the frame audience when we focus on the memorial domination in cities which lack the co-

production of space; therefore, through a collaboration between planners and the public. Such lack of experience, as in the case of the stranger in Simmelian notion, places the individual to the border between not belonging to space and a spatial boundary that keeps him/her from leaving (p. 402). During the late modern times the necessity of adapting to the changing dynamics of the world, where the states no longer constitute the center of power, led to the emergence of competitive cities that take their share in the world economy by tourism and display of heritage rather than production. As commented by Michael Müller (1999) this situation leads to the increasing detachment of the “location (individuality of the place) and the space (hyperreal character of the space with its signs and symbols)” from each other (Müller, 1999, p. 362). The differentiation stated by Müller is seen in Chemnitz as the over-symbolization of the former times by the souvenir market and over-emphasis on the modernity brought by the architecture. The over-emphasized modernity continues even decades after Re-unification in times when the place is no longer related (temporally) with the former regime. In this sense, Chemnitz gives a clear example of the differentiation between its temporal presence in a united Germany and its discursive construction as still an Eastern City.

This stance adopted by the founders of the memorial structures rendering the public into audience bring being a stranger closer to the alienation of the local inhabitant from the space s/he produces. Yet, since the constructed space is not united but divided both by the different regulations and different stances taken by different groups; it is impossible for the structure to keep the initial meaning attributed to it. Yet, the domination of memorial structures on the public space leads the researcher to be more careful when deciphering the rather hidden language of power. Since “the social space is a social product” (Lefebvre 2009, p. 34), it is not possible that the hegemony could leave it untouched. Even though the appropriation of space is dependent on a process to be self-representative, due to the interaction between the “conceived, perceived and lived spaces”; the space is composed of spatial *practice* (the deciphering of the space by the society), the “representations of space” (the planned and organized space) and the “representational spaces” (the space experienced via the specific use of symbols and images) (Lefebvre, 1990, pp. 34-39).

Figure 2. Paint on sculpture, Chemnitz, photography by author

The gap between the constructed space and the lived one includes a power play among the state and other powerful agents (such as private industry) in terms of creating a memory for the people to lead

them towards a specific ideological positioning to create an imagined homogenization among the citizens. This attempt can be used in some cases to veil the main differences that are created between people based on such as class and gender differences. In other cases, space and its representation can be solidly unified, which takes us to the point referred by Wacquant (2002) in his analysis of ghetto, which can easily turn into a prison, constructed by the power but internalized by the inhabitants (p. 51).

For the aforementioned veiling process, one of the important methods becomes the exhibition techniques on the structures and memory building related to them. By the exhibition techniques, rather than the closed environment of a museum and its official, the widely known purpose of exhibiting the past; what is mentioned here is the less visible methods of exhibiting. For Bennett (1994) the politics of the *exhibitionary complex* are defined by the exhibition's mode of operation over the visual control techniques. Exhibition pretends to democratize the gaze by positioning the visitor to the dominant condition in observing materials, but in actuality regulates the ideas and actions of collectivities (Bennett, 1994, pp. 123). The institutions comprising the "exhibitionary complex" by open and public display, form vehicles for inscribing and broadcasting the messages of power to the public (Bennett, 1994, p. 124).

The present work focuses on these exhibitionary dynamics over their impact on identity construction and memory building. To be able to compare the symbolic and physical monumentality and people's experience I chose to apply the method of mental maps.

On Method: Mental Maps and Exhibitionary Dynamics

To achieve the gap between two representations –that of the institutions and that of the interviewees– ten interviews were made with university students studying at the Technical University of Chemnitz in different departments and one interview with the Tourism information office. The young people had individual differences in terms of their families' past in the history of Chemnitz and in terms of the class they belong to. While some of the students used to live with their parents on the workers' blocks at the time of the research, some others come from wealthier families. In sum, they constitute a variety that helps the research to gather different approaches, especially on the proximity to the socialist heritage on the city. The oldest of the interviewees was born five years before the reunification and the youngest is six months before, which makes them important witnesses not only for the birth or resurrection of a certain place and also the observer of death of the remnants of the old regime.

Even though the changing dynamics were rapid, still the remnants of the old regime –lifestyles, city planning, monumental structure– were kept up to a certain extent by losing a lot from their initial meanings. As will be discussed in the frame of this research, the interviews pose the ambiguity in this dual life of monuments in Chemnitz which also shows itself in the interviewee's will for change.

Another aspect to be mentioned is that as well as reflecting the perspective of a certain age group from the city, the research also includes a stranger's view considering the researcher's identity formation. The interviews were made in English with the aim of not deepening this distance created between the interviewer and the interviewees. The mentioned difference also required a special method that merges language with a personal sign system and therefore mental mapping developed by the urban planner Kevin Lynch (1960) is used to create fluent communication with the interviewees.

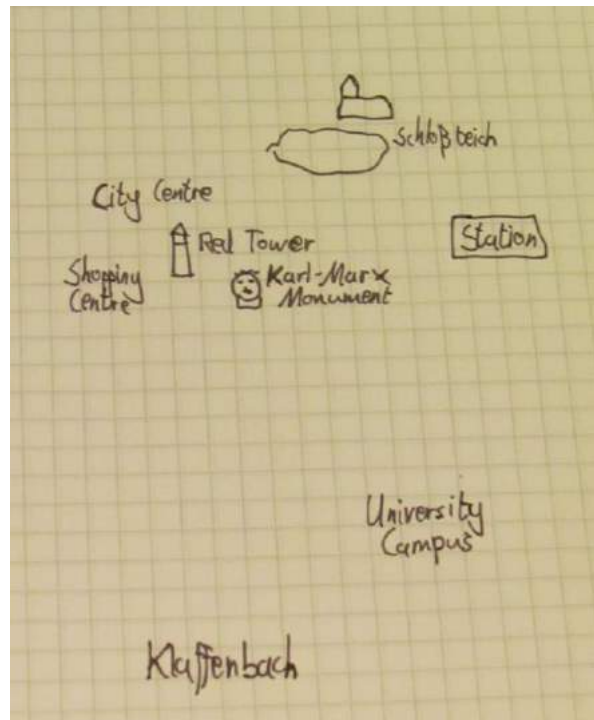

Figure 4. The sketch map of D.N.

From Karl Marx City to The City of Modernity

On making the distinction between the new exhibitionary dynamics and the old ones, it should also be considered that for such a city like Chemnitz the exhibition has started to be one of the major ideological choices before Re-unification. Yet, after space became stigmatized with the new world dynamics and a new Germany, what has changed in the city is not the existence of exhibition itself but the change in the form of it. Rather than being a proud city of industrialization in the GDR; due to its changed name but kept monument, the city's present condition is to become an open-air museum for East Germany. Most of the interviewees have a dual understanding of their time and place. On the one hand, they mostly claim themselves as only German –freed from any obligatory belonging to East and West- and on the other hand, they mention their excluded identity for the other states.

When the questions are directed to what they think about the slogan “the city of modernity” and their ideas about “The Modern Chemnitz”, the answers were on that the city's rapid “modernization” and adaptation to the new world does not coincide with the actuality of modernity:

Why it is called “City of Modernity”, nobody knows. (...) There is a word called “Rußchamtz” (Soot-Chemnitz), because we had all these factories, a lot of smoke, maybe they wanted to show that we have changed it (D.Z., personal communication, 09.05.2011).

Another interviewee comments on the aspect of change as the modernity in the slogan as the fading out of the old structures: “I don't know about the city of modernity, may be because of the modern buildings but I don't know, may be because there is nothing much old left” (L.I., personal communication, 18.05.2011).

When the interviewees question the modern and dynamic face of Chemnitz everyday problems about being a city with old people and unemployment appears in their comments:

Even you have a lot of companies they don't have so much working space. There are how many students I don't know but they will all need work after a while. I think Chemnitz doesn't offer enough work to those. I think the most important thing is that the offers in the Western part of Germany are still better, you earn much more money, you have more modern towns, if you just think the public transport... (E.Y., personal communication, 29.05.2011).

Except the discontent about the high average age and the lack of enough occasions to enjoy the student life, the main discontent about the city is the lack of employment opportunities and population flow to other states and countries as a result of the former situation. During the interview with L.I., I asked her to describe the city and her description was:

City... with many old people. I mean I think that's an important characteristic of the city, there are a lot of pensioners. The other part is students and some people in between. Because there is not that much events going on, especially in the center, because old people live there and complain. May be not very much advantages, kind of old city (L.I., personal communication, 18.05.2011).

Then, I asked her what is the reason behind the city's main population is composed of old people and she answered as: "Because all the young people left. Almost all the young people left. In some other cities there are better chances to get a job" (L.I., personal communication, 18.05.2011).

However, when the possible reasons are asked, she answered that she does not know the actual reason for that. Most of the interviewees while giving the same response of lack of knowledge, some mentioned the effects of the passage to the Reunification of Germany:

A lot of people lost their jobs after reunification, so, I think it brought a lot of problems, especially for some companies, changed a lot of stuff like music or the new things from I don't know... France. A lot of new music, books to read because in GDR you a lot of books you couldn't read because it wasn't allowed. I think people don't feel like in prison anymore, because they couldn't travel everywhere.

But also, a lot of people left the city. In the school we learned that Chemnitz had about 300.000 inhabitants and now it's like 220.000, so that's not good for the city and there are a lot of old people. There are not many jobs here so people go to the other states in Germany and it's a pity, but you can't change it, if you don't have any jobs you need to go somewhere else (B.H., personal communication, 11.05.2011).

The results of the privatization changed the life within the quickly in terms of personal histories:

A lot of areas they used to be industry and some of them are empty now. After we became part of the West Germany, a lot of Western companies fired a lot of people. Also, my father was fired and that had very deep impact on our life. Because my father searched for jobs, found a job and fired again, found a job and fired again, found a job and fired again. He is a construction engineer and after 3 or 4 jobs he went to school again on mechanical engineering and found some companies to work until he finally found a permanent job. About 15 years of getting a job

and becoming fired again. He was of course unsatisfied but never came out of his mouth that it was so much better before (B.H., personal communication, 11.05.2011).

The unemployment which affected some of the interviewee's life and that all of them are witnesses of the problems created for the people was one of the most severe and negative effects of reunification, yet even though all of the interviewees mention it as an outcome of reunification, mostly the answer given on the first hand to the questions about how this city ended up with a population made of old people, the answers given were not related with the results of reunification.

Among the immediate effects of the reunification, there was a huge population flow of approximately one million people. Saxony had an important migration rate mostly to Bavaria and Baden-Württemberg with a net loss of 11.654 people in 1990 (Wild and Jones, 1994, p. 7).

One of the reasons seen in the interviews for the general discontent about the city appears as possible unemployment and the population flow to other states. In addition to the massive renovation mentioned above, the parallel process was the privatization as exemplified by Wild and Jones (1994) on the privatization process in 1992: "an original stock of 11.400 industrial, agricultural and service enterprises on its books; 3000 enterprises already sold; 1200 closed down, and 2.6 million jobs lost or transferred" (p.4).

In 2011 the population flow and unemployment rates were still high. The migration deficit points to - 510 for February 2011 in the state of Saxony and the migration from the state to other states reach 4833 people within February (Statistische Ämter des Bundes und der Länder 2011). For 2010 Chemnitz had a migration flow of 5803 people to other states while the migration to Chemnitz points to 4381 people (Statistischer Bericht, 2010).

Re-construction of the Past and Identification

The complexity in identity formation is also an outcome of Re-unification which combines two different forms of attachment:

In the GDR, the difficulty was to reduce the spatial extent of its national identity conception to the confines of the GDR state territory, while in the FRG, the struggle was to keep the full spatial extent of its national identity conception in light of the restrictions of realpolitik (Guntram, 2004, p. 140).

In spite of the adaptation of a similar view of the *Heimat* (homeland that can be used for both the country, region, and place of birth), the GDR version included fewer Germanic values. For FDR the tone of the homeland shifted from a Germany some of whose parts were occupied by Soviets to a Western industrial heritage that had definite borders with other states including GDR (Guntram, 2004, pp. 156-158).

The GDR's aim was to construct the German Democratic identity as a separate nation despite some common bonds with the FDR. The strict propaganda about being a *socialist nation* supported the new type of community developed from a worker and peasant culture collaborating for a better land together with the authorities. *Heimat* in this sense used especially in two subjects: the increased stress on folklore opposing the "Americanization of FDR" and to show how the socialist reconstruction is in harmony with the already existing Germanness of GDR (Palmowski, 2009, pp.53-54). The use of folk art becomes

crucial for this symbolism in GDR which was taken “as part of the national culture struggling against a perceived American lack of culture” (Schramm 2004, p. 69).

In present culture this symbolism is very much faded out as symbolized in the change of the Karl Marx monument from the signifier of socialist architecture to a local “Nischel” who is more of a local from the city. The city is also called “Stadt mit Köpfchen” (City with the Little Head) referring the Karl Marx bust (Welt, 2001).

Figure 5. Part from the sketch map of K.A.

The Karl Marx head in Chemnitz is still used a lot in the visual narration of the city life. However, this narration, rather than keeping a balance between the past remains in the area of a blurred past neither symbolizing the past nor having a distinct identity in the present. One of the uses of the monument is in the souvenir market since it has a value for keeping the it is still recognized by the rest of Germany as answered in the interview with the Tourism Information Centre: “Chemnitz was Karl Marx City, because of that we have the monument so it is a good souvenir” (Tourism Information Center, personal interview, 03.05.2011). The Karl Marx Monument as the supporter of tourism in Chemnitz keeps Karl Marx physically in the city. However, it is also possible to see this figure on the credit cards of the local agency of the national banks (Welt, 2012). The second life of the monument overshadows the former life:

I think many people know it, that Karl Marx was a great... What was he actually? I don't think they think bad about it, I don't think he was a bad guy” (B.H., personal interview, 11.05.2011). Another example for this case is D.Z.'s answer on what would he buy for a foreigner to give something from the city: “Book because a book represents all different things. Of course, a Karl Marx head would be good but what do you do with that, except if you want to make a joke (D.Z. personal communication” 06.05.2011).

Figure 6. Credit card print from Sparkasse, Chemnitz

Figure 7. Anonymous poster on the wall, Chemntiz, photography by author.

When I raised questions to interviewees about the meaning of the monument the answers were not identifying with the symbol but they were thinking that it should remain there:

It is Chemnitz's symbol. I cannot even tell you biographical aspects, what happened in his history but he is a kind of symbol, the head is the symbol. (...)

It's a symbol without a name, it is a monument. Not that anyone is communist or procommunist, it was always there... Maybe it reflects how the GDR used to be, they were always very strict, you got to be careful about the spies, checking you past and everything... One time at Christmas they put a red hat on his head, it looked so cute, that was very cool they should do that all the time (K.A., personal communication, 09.5.2011).

The role of the souvenir market's commoditization of history changes the narration and blurs what is history and what is its representation. When I asked D.N. his thoughts about the East Germany's being

symbolized by the souvenirs like small cars and out of date cloths, his point draw a remarkable line which unites the history, souvenir market and today's identity: "It is really important to know something about it, GDR and how people lived here. It shouldn't be forgotten, because for the security some people even killed by the government, we should remember it" (D.N., personal communication, 31.05.2011).

The development of a souvenir market on the GDR reduces the entire past about a land divided by a socialist state and a federal state initially to a sole history of communism as if the other side of the border never appeared in the political arena between 1949-1990. The exhibitionary dynamics transform a certain historical period into a small part of the whole frame which excludes public experience. Additionally, they replace monuments or periods with replicas; the items sold in the souvenir market. During the interviews when I asked about the interviewees' opinions on those items, most of the answers were related that these souvenirs should be staying in their representative position because they are representing *the past* such as it is seen in I.T's words: "I don't feel bad about it, why not. It is part of our history, people think the car is cute"(I.T. personal communication, 10.05.2011).

As seen from the representation of the past with the commodities, it can be commented that there are blurred areas in the memory construction related to a certain space and the actuality of the past. The efficiency of the ideological discourses directed towards space and the life experienced can be traced over this consumerism later brought to the signifiers of the former regime.

When the questions are directed to memories or knowledge from elders is seen that the everyday life objects and structures have also a representative value, yet due to the element of experience, they combine to offer more distinct paths in identification. Most of the interviewees are still living in the workers' blocks remained from the socialist architecture either because the rents are fair or because their families never moved from their houses. In those blocks, as a result of the architecture families were more in touch when compared to present days. Sharing common facilities, which is still a positive memory for the interviewees:

The relationships between the people, personal relationships and friendships were really good. All the people were kind of a community and helping each other. That's what I also remember because we were going to holidays with them, I could always ask them for everything. We still see each other. It is not that someone foreigner lives next to you (L.I. personal communication, 18.05.2011).

At that time, these blocks were subjected to a certain change that the equality between each section was cancelled by the destruction of some floors in certain buildings. Yet, some of the common facilities like a playground for children in the middle of the structure are still protected:

Actually, not so much landmarks like a monument or certain buildings, sights which represent something. What I connect more on GDR and my own past are smaller details, so certain materials you find in old houses. We had huge settlements with the blogs, big houses with many small apartments, it is a certain kind of stone that is used, you just see it in that era they were built (N.F., personal communication, 18.05.2011).

After the first confrontation with the past and present in terms of memories, when the questions started to be directed to the identification with the place and the life created within that place, the responses given were getting gradually more focused on the distinctions between Chemnitz, Saxony and the West Germany. The unexpected outcome of this research was that the identity constructions, in spite of the

whole emphasis given to the modern Chemnitz as a city in the Re-unified Germany, is on the distinction made according to the former times, which is East and West:

It's always the young people who leave the city not the old ones. (...). It's just for the money or just for the work. You still are divided in East Germany and West Germany at least when you see how much money you get for your work. The same work you do but get more money in West Germany (D.Z., personal communication, 06.05.2011).

Parallel with the lack of relating the present situation with the outcomes of former systems or rapid changes during the transformation processes, the answers about why Germany is still divided between East and West point to a vague historicity. However, when the interviewees start to discuss the subject in terms of their identity and experiences, they find a more stable point of discussion for themselves. During one of the interviews, one memorable event happened when K.A. was telling her memories about the first years of the transformation process. My questions were mostly on how they were mentioning the former regime in the primary school years, and she remembered that they were being called as 'new states':

I remember we had still old maps divided, like a big line and they were teaching us those were the old states those are the new states. I was confused. Old states new states? It is a united country. People still saying it. There is no such thing anymore (K.A., personal communication, 09.05.2011).

After hearing that now figuratively this division still exists among people, I asked her what happens when you go to the Western States, she replied as below:

There is still especially in Sachsen Anhalt may be, they are still a little underdeveloped, they cannot develop so fast, you can tell that people are more dependent on social help. I went to Bavaria last week and I felt like being in a totally different country. Because it was so clean, people are dressing so nice. There was a huge difference being there and being here. It is said that... You can still tell that the old East German country is still so much behind. (K.A., personal communication, 09.05.2011).

Similar stories exist in each of the interviewees, which affected for some of them to change their future plans and stay in the states they are more welcomed:

They recognize you everywhere because of the dialect and still make fun of it and they are still talking about the East and the West part. A lot of people treat us like the bad part of Germany. Because Western Germany was very open to the world and very open and not the East, it wasn't very modern, there are a lot of old buildings. When I was applying for a job, I didn't choose the Western Germany because I wasn't sure how would they treat me (B.H., personal communication, 11.05.2011).

When, the identity question asked by giving some references to the past, they claim themselves as Germans as in the case of S.C.:

Nowadays nothing has to do with identity, especially for me as a young person. Many people never identified with Karl Marx when the city was Karl Marx City. Nowadays I just see myself as a German, so I don't have a real feeling, for me it's just history, especially because I am from

East Germany, I am quite thankful that it is nowadays how it is, especially for me as a more technical guy I wouldn't have such opportunities if the DDR would still exist, that's the only feeling I have (S.C., personal communication, 20.05.2011).

On the other hand, when the questions focus on the passage to the actual life in Re-unified Germany, the narration changes again to the division and the people whom S.C. sees himself among in the above paragraph, becomes "they", who have "their television" and insulting the Easterners:

At first, they see you as an Eastern German guy they don't care where from East you are and the Saxony area doesn't have a good reputation and because of our accent they are making fun of us in their television. Chemnitz, most people even doesn't know Chemnitz. Old people of course know the name of Karl-Marx Stadt, the young people may be doesn't know also that (S.C., personal communication, 20.05.2011).

Despite the main differences between the identity construction in both sides of the wall, the present situation as narrated by the interviews is more on the difficulties in the identification with the both sides –the earlier Eastern German identity and the present general identity that they are partially isolated. In general, some concerns appear stronger than the others offering a mixture such as seeing the past as a phase in the entire history of Germany but seeing the place still in terms of previous borders.

Conclusion

The two aspects seen in Chemnitz, its place after the Re-unification as the city with the little head (Stadt mit Köpfchen) and the city of modernity and dynamism, emphasizes the distinction from the old city. Yet, it also places the city in an ambivalent position in Germany, that is also reflected to the identification processes.

On the identity positions and how they are developed due to a power-play between identity and identification, Hetherington depicts the main point of clash as the identity's being about *bricolage* and identification's being about *homology* (Hetherington, 1998, p. 28) According to Hetherington, the different features gathered and the unificatory features necessitated (or affirmed by force in some cases) poses a play between *tactics of identity* and *ordering strategies of identification* (Hetherington, 1998, p. 28). Rather than seeing this play between a free identity development process and a forced development of identification, in this last analysis I will change the focus from bricolage to the complexity or confusion created in terms of identity building due to the structure of the space organized in Chemnitz. Rather than the usual development of identity, here there is the unusual part of this gathering process affected by the priorities of the era, which focuses more on erasing or blurring the memory on the second pole of the bipolar world. As mentioned by Müller, the increasing difference between the location and space is interrelated with the confusion in the identity formation by the detachment between identity and identification other (Müller, 1999, p. 362). The direct impact of this process on the space, which is highly related with the exhibitionary dynamics, is seen in Chemnitz's in-between position between the past and present where, contrary to the temporal presence in a Re-united Germany, the life is still constructed over the past binary oppositions between the East and West. At this limbo, the identity for the interviewees is constructed over being an Easterner, Saxonian and the member of the former Karl-Marx-Stadt even though they all never developed a belonging for the former regime.

The limbo position emphasized here points to a difficult transition period. The main presence of Chemnitz in the area is mostly related to its past as the Karl-Marx-Stadt and its political use depends on to display of how the former regime was keeping people away from West-. The later gained modernity of the city is emphasized to highlight the developed features of the Western states and therefore the entire narration of Re-unification remains limited by West's absorbing East. The exhibitionary dynamics are financed by tourism on the eastern features of the area –the East Germany-. However, this touristic re-introduction of the city to the Re-unified country keeps it also being an actual part of it mutually creating the every-day life since it is temporally distanced from the present life. When the developments during the following decade is considered, in this new adoption of walls the roots of this in-between position also seem to place the city to a different border than other parts of the country which are historically constructed as its opposite.

References

- B.H, (May 11, 2011). Personal communication [Personal interview].
- BBC (28 August 2018) Germany migrants: Protesters face off in Chemnitz. Retrieved August 01, 2020, from <https://www.bbc.com/news/world-europe-45324804>
- City Management and Tourism Corporation City of Chemnitz, The City of Chemnitz. Retrieved May 28, 2011, from <http://www.chemnitz-tourismus.de>
- Crimp, D. (1999). On the Museum's Ruins in *The anti-Aesthetic: Essays on Post-Modern Culture* (ed. Hal Foster). New York: The New Press, 43-56.
- D.N., (2011, May 31). Personal communication [Personal interview].
- D.Z., (2011, May 06). Personal communication [Personal interview].
- E.Y., (2011, May 29). Personal communication [Personal interview].
- Guntram, H. H. (2004). Double Vision: Territorial Strategies in the Construction of National Identities in Germany. 1949-1979, *Annals of the Association of German Geographers*, 94(1), 140-164.
- Hetherington, K. (1998). *Expressions of Identity – Space, Performance, Politics*. London: Sage Publications.
- I.T., (2011, May 10). Personal communication [Personal interview].
- Interview in the Tourism Information Centre, (2011, May 03)
- K.A., (2011, May 09). Personal communication [Personal interview].
- L.I., (2011, May 18). Personal communication [Personal interview].
- Lefebvre, H. (2009). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Müller, M. (1999). Musealization, Aestheticization and Reconstructing the Past, *The Journal of Architecture*, 4, 361-367.
- N.F., (2011, May 18). Personal communication [Personal interview].
- O.T., (2011, May 30). Personal communication [Personal interview].
- Palmowski, J. (2009). *Inventing a Socialist Nation-Heimat and the Politics of Everyday Life in the GDR*, Cambridge: Cambridge University Press.
- S.C., (2011, May 20). Personal communication [Personal interview].
- Schramm, M. (2004) The Invention and Uses of Folk Art in Germany: Wooden Toys from the Erzgebirge Mountains, *Folklore*, 115(1), 64-76.
- Simmel, G. (1950). The Stranger, *The Sociology of Georg Simmel*, New York: Free Press. 402-408.
- Simmel, G. (January 01, 1903). *The metropolis and mental life*. Stimuli.
- Statistische Ämter des Bundes und der Länder (Statistical Offices of the Länder and the Federal Statistical Office). Retrieved June 06, 2011, from, http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/en/en_zs01_sax.asp
- Statistischer Bericht, Räumliche Bevölkerungsbewegung im Freistaat Sachsen - I. Quartal 2010, Freistaat Sachsen: Statistisches Landesamt.
- Technical University of Chemnitz. Retrieved June 06, 2011, from <http://www.tu-chemnitz.de/en/>
- Wacquant, L. (2002) Slavery to Mass Incarceration, *New Left review.*, no. 13.
- Welt, die (2001) Eine sächsische Kommune mit Köpfchen, *Die Welt*. Retrieved September 20, 2020 from <https://www.welt.de/print-welt/article491028/Eine-saechsische-Kommune-mit-Koepfchen.html>
- Welt, die (2012) Karl Marx ziert jetzt die Sparkassen-Kreditkarte, *DieWelt*. Retrieved September 20, 2020 <https://www.welt.de/wirtschaft/article108297022/Karl-Marx-ziert-jetzt-die-Sparkassen-Kreditkarte.html>
- Wild, T. and Jones, P. N. (1994) Spatial Impacts of German Unification, *The Geographical Journal*, vol. 160(1), 1-16.

¹Here it refers to gathering different identity features from various areas rather than uniting an identity on a structural basis that comes from the characteristics of the birth conditions such as class, race, ethnicity, gender.

Neoklasik Realizm Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkileri ve Ara Değişkenlerin Rolü: Andrey Karlov Suikasti¹

Turkey-Russia Relations in the Context of Neoclassical Realism and Role of Intervening Variables: The Assassination of Andrei Karlov

Başvuru Tarihi / Received: 24.05.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 14.06.2021

Araştırma / Research

Hüseyin YELTİN²

Öz

Gideon Rose tarafından ortaya konulan ve teorik bir çerçeve kazanan ‘Neoklasik Realizm’, bu makalenin teorik temelini oluşturmaktadır. İkili ilişkilerde hep geleneksel söylemleri koruyan ve savunan Türk-Rus ilişkileri, 1990’lı yıllarda atılan adımlar ile birlikte 2000’li yıllarda zirveye dayanan ikili ilişkilere doğru evrilmiştir. Türkiye ile Rusya arasında 2000’li yıllarda gelişen ilişkilerin, 19 Aralık 2016’daki Andrey Karlov suikasti neticesinde zarar görmesi beklenmiştir. Tam da bu noktaya atıf yapan çalışma, bu evreye kadar gelen ikili ilişkilerin tekrardan hızla gelişim göstermesinin ana sebebini Neoklasik realist perspektiften ele almaktadır. Bu makale, sürdürülen ikili ilişkilerde uluslararası sistemin etkisi ile yaşanan problemlerin ulusal aktörlerle son bulabileceğini, ülkelerin dış politikalarını belirlerken içsel unsurlara da önem vermesi gerektiğini iddia ederken, Türk-Rus ilişkilerindeki bu krizi ve ardından yaşanan gelişmeleri bu çerçevede ele alarak analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Neoklasik Realizm, Türkiye, Rusya, Andrey Karlov Suikasti, Ulusal Aktörler.

Abstract

The ‘Neoclassical Realism’ put forward by Gideon Rose and gaining a theoretical framework constitutes the basic theory of this article. Turkish-Russian relations, which always protect and defend traditional discourses in bilateral relations, have evolved into bilateral relations that reached their peak in the 2000s with the steps taken in the 1990s. After the relations that developed in the 2000s, it was expected to be damaged by the assassination of Andrei Karlov on December 19, 2016. Making reference to exactly this point, the study deals with the main reason for the rapid development of bilateral relations up to this stage from a neoclassical realist perspective. While this article claims that the problems experienced with the influence of the international system in the ongoing bilateral relations can end with national

¹ Bu çalışma, “Neoklasik Realizm Bağlamında Son Dönem Türkiye-Rusya İlişkileri” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Anadolu Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, huseyinyeltin@gmail.com | ORCID: 0000-0002-4434-2358

actors and that countries should pay attention to internal factors while determining their foreign policies, this article analyzes this crisis and the developments in Turkish-Russian relations within this framework.

Keywords: Neoclassical Realism, Turkey, Russia, Assassination of Andrey Karlov, National Actors.

Giriş

Uluslararası ilişkiler teorileri, devletlerin uluslararası konjonktürde hangi durumda nasıl davrandığını ve/veya davranması gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır. Teoriler bu açıklamaları yaparken de farklı etmenleri incelemektedir. Uluslararası ilişkiler disiplinin temel teorilerinden gösterilen Realizm, karar vericilerin, uluslararası camiadaki tehdit algısını nasıl algıladığını, hangi aktörlerin dış politikanın belirlenmesi hususunda etkili olduğu gibi birçok soruya yanıt aramıştır. Bu bağlamda, Realizm teorisi içerisinde bir ayrım meydana gelmiş ve klasik Realizm ve yapısalcı Realizmden sonra Neoklasik Realizm uluslararası ilişkiler teorisi olarak literatürdeki yerini almıştır.

1980'li yıllarla beraber uluslararası konjonktürde meydana gelen değişimler ve bu değişimleri açıklamada yetersiz kaldığı iddia edilen Realizm, çeşitli sorulara maruz kalarak yeni bölünmeler ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Neorealizm teorisi ve Neoklasik Realizm teorisi olmak üzere uluslararası ilişkilerde devletlerin dış politik davranışlarını/yaklaşımlarını açıklayan iki teori geliştirilmiştir.

Soğuk Savaş'ın ardından neorealist teorinin uluslararası sistemde gerçekleşen değişim ve dönüşümleri açıklamada zorlanmaya başlaması, dış politika teorilerinde yeni bir soluk arayışını beraberinde getirmiştir. Bunun neticesinde Neoklasik Realizm ortaya çıkmıştır. Neoklasik Realizm kavramı ilk olarak Gideon Rose tarafından 1998 yılında yayınlanan 'Review: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy' makalesinde kullanılmıştır. Neoklasik Realizm teorisi, uluslararası ilişkilerin, mevcut koşullar ve iç politik imkanlar/kısıtlamalar ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunarak, diğer realist teorilerden farklı olarak 'iç aktörleri/ulusal aktörleri' ön planda tutmayı tercih etmiştir. Hatta bu durum, devletten ziyade devletin iç aktörlerinin uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki temel aktörler olduğu savunulmuştur. Bu bakımdan Neoklasik realistlerin liberal teoriyle yakın bir çizgide yer aldığı iddia edilmiştir (Rose, 1998, ss. 144-145).

Neoklasik Realizm teorisi, uluslararası sistemin yapısını ve sistemde meydana gelen gelişmeleri dış politikada başlangıç noktası olarak ele almaktadır. Bu minvalde yerel/ulusal aktörlerinin de dış politika kararların alınması hususunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli unsurları önemseyen teori hem yapısal düzeydeki hem de birim düzeyindeki ara değişkenleri kullanmayı tercih etmektedir (Kiraz, 2018, ss. 430-437). Ara değişkenlerin içerisine, liderlerin algılamaları, liderlerin gücü, devletin iç siyasi yapısı ve devletlerin ulusal çıkarları gibi etmenler girmektedir.

Tarihsel perspektiften incelendiğinde dalgalı bir grafik sergileyen Türkiye-Rusya ilişkileri, dönemsel bazda da inişli-çıkışlı bir boyut sergilemiştir. Özellikle 1990'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye ile Rusya ilişkilerini geleneksel söylemler üzerine kurarken, 2000'li yıllarda her iki ülkede de meydana gelen iktidar değişimleri ikili ilişkilerin seyrinde farklılıklar doğurmuştur.

Türkiye ile Rusya arasında 2000'li yıllarda hızlanan ve 24 Kasım 2015 tarihine kadar artarak devam eden iş birliği süreci, yaşanan 'Uçak Krizi' ile beraber kopma noktasına kadar gelmiştir. Fakat Rusya'nın olay sonrasındaki taleplerinin kısmen bir kısmının karşılanması ile birlikte, ikili ilişkilerde gelişme

sağlanmıştır. Daha sonraki süreç olan Karlov suikasti ile ikili ilişkilerde beklenen olumsuz hava gerçekleşmemiştir.

Neoklasik Realizm teorisi, uluslararası ilişkiler disiplininde temel uygulama sahalarından birisi olması hasebiyle büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla yaşanan bir hadisenin dış politikayı ne denli etkilediğini ve yerel faktörlerin bu konuda ne kadar etkili olduğunu tespit etmek için bu çalışmada Neoklasik Realizm teorisinin ara değişkenlerin etkisi bağlamından Andrey Karlov suikasti açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin yukarı doğru bir ivme kazandığı dönemde yaşanan suikast olayı ve bu sürecin sorunsuz bir şekilde atlatılmasında ara değişkenleri rolü büyük olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Andrey Karlov suikastinin örnek olay seçilerek ara değişkenlerin etkisi yönünden ele alması bu çalışmanın önemini ifade etmektedir. Ayrıca bu çalışmanın amacı, Neoklasik Realizmin ‘ara değişkenler’ faktörünün bir dış politika analizinde kullanılmasıdır. Bunu gerçekleştirmeye çalışırken nitel yöntemlere başvurulacaktır. Bu çalışmanın temel varsayımı, Neoklasik realistlerin de önemini belirttiği üzere, örnek olayda ara değişken faktörlerinin ve özellikle liderlerin algılamalarının ve tutumlarının dış politika stratejilerinin belirlenmesinde etkili olduğu yönündedir. Dahası, Türkiye ve Rusya'nın ilişkilerin kopma noktasına getirebilecek kadar etkili olan olaya karşı, rasyonel bir tavır takındığı da bu çalışmanın bir diğer varsayımı olarak düşünülebilir.

Bu çerçeveden ele alınacak olunursa bu çalışmanın ilk bölümünde, çalışmanın temelini oluşturan ‘Neoklasik Realizm’ teorisi ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde, Türk-Rus ilişkileri dönemselsel bazda ele alınmaktadır. Çalışmanın sonuç ve değerlendirme kısmında ise Türkiye ile Rusya arasında yaşanan Karlov suikasti ile ilişkilerin kopma noktasına kadar getirilmesi planlanan süreç incelenmiştir. Daha sonrasında gerek uluslararası konjonktür gerekse ulusal aktörlerin hamleleri ile iki ülke arasındaki ikili ilişkiler geliştirilmiş ve iş birliğine doğru yol almıştır. Tam da bu noktada Neoklasik Realizm teorisinin ana iddialarının yaşanan hadiseler sonrasında ne gibi çıkarımlara vesile olduğu analiz edilmiştir. Bu çalışma, Türkiye ile Rusya arasında yaşanan bu gelişmeleri bir dış politika teorisi olan Neoklasik Realizm ile bağdaştırarak açıklamaya çalışmıştır.

Neoklasik Realizm

1980’li yıllardan itibaren uluslararası sistemi açıklamaya çalışan teoriler çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve tartışmalara sebep olmuşlardır. Bu eleştirilerin ve tartışmaların çoğu, mevcut ilişkilerde, olası savaş ve barış durumlarının uluslararası sistemi ne denli etkileyeceği ve bunun uluslararası sistemin doğasına nasıl yansıtılabileceği ve ne gibi sonuçlara vesile olacağı üzerine olmuştur. Bu nedenle bilim insanları, çok kutuplu bir uluslararası sistemin, iki kutuplu sistemden daha fazla çatışma yaratıp yaratmayacağı veya uluslararası iş birliğini artırıp artırmayacağı konusunda çalışmalarına yoğunluk vermişlerdir (Rose, 1998, ss. 144-145).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Neorealist teorinin, uluslararası politikada gerçekleşen değişimleri açıklamada zorluklar yaşadığı görülmüş ve sonrasında Neorealist teorinin açıklamakta yetersiz kaldığı konular için yeni teoriler ortaya atılmıştır. Neoklasik Realizm, uluslararası koşulların ve buna bağlı olarak içerisindeki siyasal düzen ve imkanların kısıtlamalarla ele alınmasının çok daha iyi olacağını savunmaktadır. Neoklasik Realizm, Neorealizmden farklı olarak olayları incelerken yalnızca ‘sistem düzeyli’ değil, devlet ve devletin altındaki olan diğer yardımcı aktörlerin de incelenmesini savunduğundan dolayı liberallere daha yakın durduğu yönünde bir yaklaşım söz konusudur. Neoklasik

Realizmin en önemli temsilcilerinden Fareed Zakaria, “devletlerin değil devlet adamlarının uluslararası ilişkilerdeki temel aktörler olduklarını” ifade etmiştir (Balcı, 2017, s. 86).

Bu minvalde Neoklasik Realizm, Gideon Rose tarafından şekillendirilmeye çalışılmıştır. Klasik realist düşünceden kendine yeni bir yol çizen bu teori, bazı fikirleri güncelleyerek ve var olan fikirleri daha sistematik hale getirerek hem iç hem de dış değişkenleri açık bir şekilde içermektedir. Neoklasik Realizmin savunucuları, bir devletin yapmış olduğu dış politikasını, yapılanların hepsinden önce uluslararası sistemdeki yeri ve buna bağlı özellikle de maddi gücü tarafından yönlendirildiğini belirterek realist çizgiden ayrılmamaktadır. Ayrıca bu tür gücün dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü iç politikadaki aktörlerin de etkili bir araç olduğunu savunarak Realizmin Neoklasik çizgisini oluşturmuştur (Rose, 1998, s. 146).

Rose makalesinde; Michael E. Brown, Thomas J. Christensen, Randall L. Schweller, William C. Wohlforth ve Zakaria'nın teorik kavramlarına atıfta bulunmuştur. Böylelikle ismi zikredilen kişiler en tanınmış Neoklasik realistler olarak kabul edilmektedir. Neoklasik Realizmin spesifik özelliği, devletlerin dış politikasının belirlenmesinde hem yapısal hem de yerel faktörleri dikkate almasıdır. Her iki faktör de Neoklasik realist yaklaşımda iç içe geçmiş bulunmaktadır (Wieclawski, 2017, s. 200).

Neoklasik Realizm teorisi, uluslararası sistemde devletlerin tutum ve davranışlarını açıklamaya çalışan bir dış politika teorisi. Neoklasik realistler için, sistemik ve alt sistemik baskılar, bir devletin dış politikasını analiz etmek ve belirli bir tarihi olayı açıklamak için kullanılan birim düzeyindeki müdahale değişkenleri olarak tanımlanabilir (Lobell, 2009, s. 73). Neoklasik realist analizler, uluslararası yapının doğası ve devletlere hem içsel hem de dışsal süreçlerin nasıl değişebileceği hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır (Kitchen, 2010, s. 143).

Uluslararası sistemin unsurlarını, iç politikaları, maddi ve fikirselleştirilen bir yaklaşım olan Neoklasik Realizm, uluslararası ilişkileri çoğulcu bir bakış açısıyla analiz etmektedir (Kitchen, 2010, s. 119). Teori aynı zamanda mevcut düşüncenin konularından değer çıkarmaya yardımcı olurken, daha sonra onları realist düşünceye yeniden uygulamaktadır (McLean, 2015, s. 5). Aslında Neoklasik Realizm amaçlarından biri de “zengin ama dağılmış fikirleri ve erken dönem realist eserlerin denenmemiş iddialarını” daha sistematik bir teorik yapı içerisinde birleştirmeye çalışmak olmuştur (Kitchen, 2010, s. 118).

Neoklasik Realizm de diğer tüm teoriler gibi devletlerin dış politika davranışlarını, eylemlerini açıklamaya çalışmaktadır. Teoriye göre, bir ülkenin uluslararası ilişkilerde en belirleyici rolü, onun uluslararası sistemdeki konumudur. Bütünüyle bu argümanın tek başına yeterli olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Bunun yanı sıra, bu teori devletlerin uluslararası sistemdeki güç kapasite dağılımı, devlet içi aktörlerin dış politika yapımındaki etkileri ve ulusal grupların hükümetler üzerindeki etkisini yani bağımlı değişkenleri, bu analize dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Rose, 1998, ss. 152-154).

Genel çerçevede bakılacak olunursa Neoklasik Realizm; çağdaş Realizm literatüründe, devlet davranışlarını anlamak ve açıklamak için hem yapısal hem de yerel değişkenleri birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu yeni varsayımına göre Neoklasik Realizm, dış politika kararlarının alımında devlet içi aktörlerin de önemini vurgulamaktadır (Tang, 2009, s. 799).

Neoklasik Realizm ve Uluslararası Sistem

Klasik realistler gibi uluslararası sistemin anarşik olduğunu iddia eden Neoklasik realistler, devletlerin bu anarşik yapıda var olması için kendi gücünü ve güvenliğini sağlaması gerektiğini savunmaktadır (Taliaferro, 2009, s. 28). Çünkü realist geleneğe de bağlılığını sürdüren Neoklasik Realizm, sistemik baskıların egemen olduğunu öne sürmektedir (Brawley, 2010, s. 2).

Neoklasik Realizm, uluslararası sistemin dış politika üzerindeki etkisinin hâkim olduğunu iddia etmesinden ötürü, dış politikayı iç politik baskıların ürünü olarak gören iç politik yaklaşımlardan da ayrılmaktadır (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2009, ss. 291-292). Dahası Neoklasik Realizm teorisi, iç politik yaklaşımların yanlış yönlendirildiğini iddia etmektedir. Çünkü ulusların dış politikalarını şekillendiren bir tek baskın faktör olarak uluslararası sistemi görmektedir. Geri kalanı ise göreceli maddi güçlerdir. Bu yüzden bu teoriye göre, dış politika analizi bu noktada başlamalıdır. Neticede, uzun vadede bir devletin dış politikasını uluslararası sistemin sınırları ve doğurduğu fırsatlar belirlemektedir (Rose, 1998, s. 151).

Devletlerin dış politikasını şekillendiren en önemli etkenin, devletlerin uluslararası sistemdeki yeri olduğunu savunan Neoklasik realistler, sistemsel kısıtlamalar ve engellemeler, devletlerin hedeflerini ve dış politika amaçlarını sınırladığı konusuna değinmektedirler (Wieclawski, 2017, s. 201). Uluslararası sistemden gelen dönüşler sonrasında Neoklasik Realizm, siyasal Realizmin politik unsurunu canlandırır (Kitchen, 2010, s. 143). Ancak uluslararası sistemden gelen dürtüler genellikle belirsizdir ve devletler sistemsel baskıya farklı yollarla tepki verebilir. Sonuç olarak, benzer güce sahip ülkeler uluslararası arenada oldukça farklı davranabilir ve farklı dış politika hedefleri oluşturabilir. Bu fark, yerel faktörler tarafından açıklanmaktadır ve Neoklasik realistler, sistemsel kısıtlamalar ve baskılar ile devletin dış politika kararları arasında özel bir bağ olduğunu göstermeye çalışmaktadır (Wieclawski, 2017, s. 201).

Neoklasik Realizm, sistemik tehditlere oldukça fazla önem vererek, uluslararası ilişkilerdeki müttefiklerin büyük stratejilerini seçiminde oynayabileceği önemi kabul etmektedir. Politika yapımında politik-ekonomik kararların önemini de ortaya koyarak, yapısal realist perspektifi rafine ettiği söylenebilir (Brawley, 2010, ss. 4-5). Ayrıca teori, bağımsız değişkeni olarak gücün uluslararası sistem içindeki dağılımını (Cladi ve Webber, 2011, s.208) önemsediyini söylemek mümkündür.

Kısacası, Neoklasik Realizm uluslararası sistemden kaynaklanan durumlara karşı, ülkelerin nasıl bir hamlede bulunacağını, uluslararası sistemdeki güç dağılımları ve devlet içerisindeki iç aktörlerin belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

Neoklasik Realizm ve Devlet

Klasik realist teorilerde olduğu gibi Neoklasik Realizm teorisine göre de devlet, uluslararası sistemin en önemli aktörü olarak görülmektedir. Bu yüzden de Neoklasik realistler devleti, yerel değişkenler/iç aktörler ile uluslararası ilişkiler arasındaki köprü olarak konumlandırmaktadır (Brawley, 2010, s. 2).

Bu teori, devlet hakkında bazı varsayımlarda bulunmaktadır (Lobell, 2009, s. 56). Neoklasik realistler için devlet, uluslararası sistem ile dış politika arasında var olma savaşı veren bir değişken yapıdır. Diğer özelliklerinin yanı sıra devlet, topluma göre güçlü ya da zayıf olabilir (Lobell, 2009, ss. 44-45).

Neoklasik realist model, devletlerin potansiyel dış tehditler karşısında kaçınılmaz olarak ulusal çıkar anlayışına sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olması, ulusların güvenliklerini öncelikli tutmasına aynı zamanda bu konuda önlemler almasına sebep olmaktadır (Dueck, 2009, ss. 145-146). Neoklasik realistler, uluslararası sistemin ülkeler üzerine baskılar getirmesine rağmen, dış politika davranışının yalnızca spesifik değişkenlerle açıklanabileceğini öne sürmektedir (Dueck, 2009, s. 141). Bu sistemik baskıları devlet yoluyla bertaraf etmeyi, bunu yaparken de ülke içindeki aktörlerden destek almayı istemektedir. Teori, güvenlik kavramını en yüksek politika seviyesi olarak görürken, dış tehdit ortaya çıktığında toplumun ihtiyaçlarını bir bütün olarak görmektedir (Brawley, 2010, s. 2).

Devleti üniter bir oyuncu olarak hareket etmeye ve pozisyonunu nesnel olarak değerlendirmeye teşvik eden sistemsel baskılara rağmen, bu durum iç politikayı ve iç aktörlerin algısını ortadan kaldıracak kadar kararlı olmamaktadır (Rathbun, 2008, s. 314). Bu yüzden Neoklasik Realizm teorisinde devlet, iktidarındaki iç aktörlerin etkisi hususunda çeşitlilik beklemektedir. Neoklasik Realizm de uluslararası sistemin devletlerin dışsal davranış parametrelerini şekillendirmedeki önemini vurgulamaktadır (Taliaferro, 2009, s. 223). Devletlerin uluslararası sistemde yaşanan benzer olaylara verdiği değişik davranışlar/tepkiler ile ilgili olarak, ülkelerin siyasi ve sosyal aktörlerinin tercihlerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Klasik Realizmde olduğu gibi, Neoklasik Realizm de devletin gücünün, devletler arasında ve farklı tarihsel periyotlarda değişiklik gösterdiğini benimsemiştir. Yine de bu teori, Neorealizm gibi, devletlerin etkileşim içinde olduğu uluslararası çevrenin, devletlerin kendi çıkarlarının ve davranışlarının temel belirleyicisi olduğunu savunmaktadır. Dahası Neoklasik Realizm, savunmasız devletlerin tamamının otoriter ve merkezleşmiş yerel aktörleri benimsemelerini beklememektedir. Yine, güvenlik açısından sıkıntı yaşamayan devletlerin de liberal ve merkezi olmayan yerel aktörlerini benimsemesi gerektiğini de iddia etmektedir (Taliaferro, 2009, s. 210-212).

Neoklasik realistler, daha önceden de ifade edildiği gibi, devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi, sistemsel baskı ve doğan fırsatları göz ardı etmeden ele almayı tercih etmektedir. Neoklasik Realizm savunucuları, uluslararası sistemdeki güç dağılımını bağımsız, devlet içi aktörlerin kendi içlerinden kaynak yaratma gücünü de değişken olarak analiz etmeyi tercih etmektedir.

Neoklasik Realizm ve Dış Politika

Neoklasik Realizm teorisi uluslararası ilişkilerde ülkelerin dış politikasını anlama ve açıklama iddiasında olduğundan dolayı bir dış politika teorisi olarak görülmektedir (Lobell, 2009, ss. 43-44).

Neoklasik Realizm, sistem düzeyindeki olaylar kadar ülkelerin dış politikalarına da odaklanmakta (Caverley, 2010, s. 609) ve bir ülkenin dış politikasının kapsamının, her şeyden önce ülkenin nispi maddi gücü tarafından yönlendirildiğini iddia etmektedir. Yine de gücün dış politikada yapmış olduğu etkisinin dolaylı ama aynı zamanda karmaşık olduğunu, çünkü yapılan sistematik baskıların karar vericilerin algıları ve devlet yapısı gibi birim düzeyindeki değişkenlerin de etkili olduğunu kabul etmektedir (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2009, s. 5). Bu nedenle de sistemsel baskıların, dış politika oluşumunda karar vericiler olarak sayılan birim düzeyindeki değişkenleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylece, Neoklasik Realizmin, devletlerin dış politikadaki davranışlarını analiz etmeyi ve bu yüzden de geniş ölçüde bir çerçeveye çizmeye istekli olduğu söylenebilir (Devlen ve Özdamar, 2009, s. 137).

Teori hem dış hem de iç değişkenler veri olarak kabul edilmektedir. Yine aynı zamanda Neoklasik realistler, diğer Realizm teorilerinde olduğu gibi gücü siyasal yaşamın merkezine yerleştirmekten geri durmamaktadır (Lobell, 2009, ss. 43-44).

Bütün Neoklasik realist eserlerin birincil konusu, göreceli gücün dış politika üzerindeki etkisi olmuştur (Rose, 1998, s.155). Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, Neoklasik Realizm, gücün dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğu inancına sahiptir (Sulz, 2016, s. 35).

Dolayısıyla Neoklasik Realizmde, göreceli gücün artışının sonucunda bir ülkenin dış politika faaliyetlerinin kapsamında ve yaptırım gücünde bir genişlemeye sebep olacağı ancak tam tersi bir durumda da ülkenin dış politika faaliyetlerinin kapsamında ve yaptırım gücünde daralmaya yol açacağına inanılmaktadır (Rose, 1998, s. 167).

Neoklasik realistler, tarihin koşullarını ve dış politikanın gerçekte ne şekilde yürüdüğüne önemini vurgulamaktadır (Rose, 1998, s. 171). Ayrıca iktidar ile dış politika arasındaki bağlantıları anlamak ve dış politikanın formüle edilip, yakından incelenmesi gerektiğine inanmaktadırlar (Rose, 1998, s. 147).

Neoklasik Realizm, bir devletin dış politikasındaki tutarlı ya da tutarsız tüm davranışlarını açıklamaya yardımcı olmaktadır (McLean, 2015, s. 5). Teori, aynı devletlerin farklı zamanlarda neden benzer dış politika eylemlerinde bulunduğunu ya da farklı devletlerin, benzer dışsal sınırlamalara karşı neden farklı tepkiler verdiğini açıklamaya odaklanmayı tercih etmektedir (Marsh, 2014, s. 121).

Tüm bunlar göz önüne alındığında, dış politikanın belirlenmesinde hükümetin ve ona etki eden iç aktörlerin önemi büyüktür. Bu yüzden, devlet ya da hükümetler ile ulusal aktörler arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkiyi analiz etmek, Neoklasik Realizm teorisinin ortaya attığı iddiayı kanıtlamak adına yerinde olacaktır.

Neoklasik Realizm ve Yerel Aktörler/Ulusal Gruplar

Neoklasik realistler, devletlerin dış politikasını şekillendiren durumu açıklamak için iktidar ve politika hakkındaki bazı klasik realist düşüncelere geri dönmektedir. Aslında, Neoklasik Realizm, realist paradigmanın hem klasik hem de yapısal akımlarından gelen kavramların spesifik bir sentezini önermektedir (Wieclawski, 2017, s. 207).

Bu teori, spesifik bir sentezi önerirken şu soruları sormaktan da geri kalmamaktadır. Devletler veya spesifik olarak devletler adına hareket eden karar vericiler ve kurumlar, uluslararası tehdit ve fırsatları nasıl değerlendirmektedir? Dış tehditlerin niteliği konusunda bir anlaşmazlık olduğu takdirde ne olmaktadır? Nihayetinde kabul edilebilir veya kabul edilemez dış politika alternatiflerine kim/kimler karar vermektedir? Yerel aktörler ne ölçüde ve hangi koşullar altında dış politika kararları üzerine etki edebilmektedir? Son olarak, devletler dış politika ve güvenlik politikalarını uygulamak için gerekli kaynakları çıkarma ve seferber etme konusunda nasıl hareket etmektedir? (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2009, s. 1). Tüm bunlar, Neoklasik realist teorisinin ülkelerin dış politik kararlarını anlamak ve analiz etmek adına kullanıldığı yöntemlerden bazıları olarak görülebilir.

Neoklasik Realizmi, dış politikayı devletlerin dış uyarılara karşı verdiği tepkiler doğrultusunda açıklayan rasyonalist yaklaşımlardan ayıran en önemli özellik, teorisinin iç politikaya dikkat etmesidir.

Neoklasik Realizm her ne kadar iç politik değişkenleri açıklayıcı bir çerçeveye oturtsa bile, dış politikaya yönelik liberal yaklaşımlara farklı alternatifler sunmaktadır (Ripsman, 2009, ss. 288-289).

Neoklasik realistler, entelektüel olarak olayları analiz ederken sistemsal bir düzeyden başlamayı tercih etmektedir. Bilahare, gerçek durumlarda göreceli olarak gücün devlet ve devlet dışı aktörlerin davranışlarını nasıl etkilediğini ve bu davranışları nasıl eyleme döktüğüyle ilgilenmeye özen göstermektedir (Rose, 1998, ss. 166).

Neoklasik realist teori özellikle; liderlerin inançlarının davranışlarını nasıl etkilediğini, bunların nasıl ölçülebileceği ve hangi yerel faktörlerin liderlerin dış politika değerlendirmelerini etkilediğini açıklamaktadır. Bu yüzden de uluslararası sistemde meydana gelen olayları açıklamak adına yapısalcı teorilerin aksine, siyasi elitlerin algılarına odaklanmaktadır (Devlen ve Özdamar, 2009, s.138). Ayrıca, dış politikaya etki eden devlet içerisindeki çeşitli faktörleri göz önünde bulundurup, ülkelerin aldığı dış politik kararlar ne gibi rol oynadığı hususunda araştırma yapmaktadır (Wieclawski, 2017, s. 202). Bu nedenle Neoklasik Realizm, analizlerinde iç/yerel/ulusal düzeydeki değişkenlere yer vermektedir (Sulz, 2016, s. 34).

Neoklasik Realizm, iktidara bağlı faktörlerin bir devletin dış politikasının tüm yönleriyle etkilediğini ve dış politika oluşumunda karar verici mercilere etki ettiğini iddia etmektedir (Rose, 1998, s. 168). Ayrıca demokratik ya da demokratik olmayan hükümetler, yerel aktörlerle etkileşime girme şekilleri bakımından farklılık gösterebilir de demokratik olmayan devletler bile, askeri, ekonomik seçkinler ve hatta bazen de güçlü siyasi aktörlerin taleplerini dikkate almak durumunda kalmaktadır. Ayrıca, dış politika kararlarının alınmasında, hükümet başkanı, bakanlar, dış güvenlik politikası yapmakla yükümlü olanlar, yasama organı, siyasi müttefikler, muhalefet partileri gibi birçok devlet içi aktör rol oynamaktadır (Ripsman, 2009, s. 171). Teori bu aktörleri ele alırken onları, kamuoyu, yasama organı, yürütme organı gibi ayrı olarak görmek yerine, hepsinin bir bütün olduğunu ve ortak yönlerinin paylaşılması gerektiğine inanmaktadır (Ripsman, 2009, ss. 170-171).

Neoklasik realistler öncelikle, dış politika karar vericilerin merkezi bir rol üstlendiğini varsaymaktadır. Ayrıca dış politika seçimleri devlet liderleri tarafından yapılırken, önemli olanın olası tehdidin önceden analiz edilmesini sağlamaktır. Devlet liderleri bu noktada kritik bir pozisyona sahiptir ve ulusal güvenlik ve uzun vadeli büyük stratejilerin oluşumundan birinci derece sorumlu kişilerdir (Lobell, 2009, s. 56).

Neoklasik Realizm, dış politika yapımı sürecinde siyasi grupların bir araya gelmesini şekillendirmedi, rekabetçi baskıları ve sosyalleşmenin etkilerinin önemini yüksek olduğuna inanmaktadır. Fakat aynı zamanda bu teorinin, dış politika yapım sürecinde etkili olan yerel faktörlerden hangisinin ne denli öncelikli ve önemli olduğunu açıklayabilecek bir sistematikten de yoksun (Ripsman, 2009, s. 179) olduğu iddia edilmektedir.

Neoklasik Realizm, devletlerin uluslararası sistemdeki olaylara karşı, “karar vericilerin algıları” ve “iç devlet yapısı” gibi değişkenlere göre farklı şekillerde tepki verdiğini iddia etmektedir. Fakat uluslararası sistemdeki bu değişkenler, devletlerin göreceli gücü ile değişiklik göstermektedir. Neoklasik Realizm, uluslararası sistemi analiz seviyesinde ele aldığı anda, yer alan değişkenlerin önceliğini vurgulayarak, dış politika yapımında diğer realist teoriler gibi gücün ilk sırada yer alması gerektiğine inanmaktadır (Cladi ve Weber, 2011, s. 207). Tam da bu noktada operasyonel kod analizi devreye girerek, dış politika kararlarını açıklamada nedensel mekanizmalar olarak politik liderlerin inançlarına odaklanmaktadır (Devlen ve Özdamar, 2009, s. 138).

Neoklasik Realizm, uluslararası rekabetin, ülke içi rekabet için önemli bir etkisinin olduğunu ve bu rekabet mantığının birbirinden analitik olarak izole edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Bu sebepten dolayı da teori, kendisini maddi değişkenler konusunda sınırlamamayı tercih etmektedir. Fakat yine de ‘kimlik ve ideoloji’yi analizlerinde yardımcı bir parça olarak görmektedir (Caverley, 2010, s. 610). Neoklasik realistler -özellikle Zakaria ve Christensen- tarafından vurgulanan ikincil müdahale değişkeni bir ülkenin devlet aygıtının gücü ve çevresindeki toplumla olan ilişkisini oldukça önemli görmüştür (Rose, 1998, s. 161).

Sonuç olarak Neoklasik Realizm, devletlerin dış politika davranışlarını analiz etmek için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, genel bir teorik çerçeve olarak, uygulamalı analiz amacıyla, özellikle liderlerin inançlarının davranışlarını nasıl etkilediğini, onları nasıl ölçebileceğimizi ve hangi yerel faktörlerin liderlerin dış politika kararlarını alırken etkili olduğuna dikkat etmektedir (Devlen ve Özdamar, 2009, s. 137).

Türkiye-Rusya İlişkileri Tarihsel Süreç

Türk-Rus ilişkisi tarihsel olarak beş yüz yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu süre zarfında ikili ilişkilerin inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Söz konusu tarihsel perde arkasının yanında, Soğuk Savaş dönemi ve iki kutuplu uluslararası sistem Türk-Rus ilişkilerini, tehdit algılamalarını ve birbirlerine karşı olan tutumlarını şekillendirmede önemli bir etken olmuştur. Bunların yanı sıra, iki ülke arasında zaman zaman da iş birliğine giden süreçler de yaşanmıştır. Soğuk Savaş örneğinde olduğu gibi bazı dönemlerde Türk-Rus ilişkileri iş birliği anlamında sınırlı kalmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşüne tekabül eden 1990'lı yıllarda uluslararası sistemde de yaşanan dönüşüm ile beraber Türk-Rus ilişkileri büyük oranda değişikliğe uğramıştır. Gerek artarak devam eden ekonomik ilişkiler gerekse hem uluslararası sistemde hem de bölgesel seviyede Türkler ve Ruslar birbirlerini yeniden tanımlamaya gitmeleri, aralarındaki siyasi ilişki bağının kuvvetlenmesinin önünü açmıştır. Soğuk Savaş'ın sürdüğü süreçte Sovyetler Birliği Türkiye'yi Batı'nın ayrılmaz bir müttefiki olarak görürken, Türkiye ise Sovyetler Birliği'ni büyük bir dış tehdit olarak algılamıştır. Her şeye rağmen bu algı toplumsal bazlı iki ulusun birbirlerinden soyutlanmasına neden olmamış ve ikili ilişkiler kontrollü bir seviyede devam etmiştir. Görünen bu bağlamda Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan ekonomik ve siyasi anlamda hızlı bir değişim ve dönüşüm sergilemiştir (Özdal, Özertem, Has ve Demirtepe, 2013, s. 19). Bu bağlamda da Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkileri 1990-2000 arası, 2000-2010 arası ve 2010 ve sonrası şeklinde üç kategoriye ayırmak mümkündür.

1990-2000 Arası İkili İlişkiler

Türkiye-Rusya ilişkileri bakımında 1990'lı yıllar değişim içerisinde geçmiştir. 1990'lı yılların ilk yarısında iki ülkenin geçmişin olumsuz mirasının gölgesi altında ‘rekabet’ vurgusu, ikinci yarısı ise yeni hedeflerle şekillenmiş olan “iş birliği” vurgusu öne çıkmaktadır. Türk-Rus ilişkilerine bu yıllarda hem ekonomik hem de ticari anlamda ilişkilerini derinleştirerek yeni bir boyut kazandırmak hedeflenmiştir. Bu süreç içerisinde de geçmişin olumsuz mirası, güvensizlik gibi negatif konuların siyasi bir alana yayılmasını mümkün kılmamıştır. Fakat bu durum, “karşılıklı iş birliği ve anlayışına vurgu yapan, ikili ilişkileri çok boyutlu ortaklığa taşıyan söylem değişikliğinin doğuşunun gözlemlenebileceği bir sanal yakınlaşmanın ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır” (Çelikkpala, 2015, s. 122).

Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından 1990'lı yıllarda Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri belli başlıklar altında toplanabilir. Bunlar: Rusya'nın Kafkasya bölgesinde Avrupa Konvansiyonel Kuvvetlerin İndirimi Anlaşması'nın (AKKA) hükümlerine uymaması, Çeçen, Abhazya ve Dağlık Karabağ gibi konularda iki ülke arasında farklılaşan politikalar, Rusya'nın PKK (Partiya Karkerén Kurdistané/Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütüne karşı yaklaşımı ve Türkiye'nin duyduğu hayal kırıklığı, Kıbrıs ve S-300'ler hususunda silahlanma sorunu, Karadeniz'de Türk donanmasının hakimiyeti ve Rusya ile İran arasında yürütülen ilişkilerdir. Bunlara ilaveten boğazlar ve alternatif enerji nakil hatlarının tesisi gibi konular da ikili ilişkilerde potansiyel sorun oluşturan konulardandır (Çelikpala, 2015, s. 123).

1990'lı yılların başlarından itibaren Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri tedbiri göz ardı etmeden seviyeli bir yakınlık olarak adlandırmak mümkündür. Bu süreçte Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerinde birkaç noktadaki çelişki göze çarpmaktadır. Avrasya coğrafyasında Türkiye ve Rusya birbirleriyle rekabet halindeyken, aynı zamanda da hızla artan bir ekonomik ilişki içerisine girmiştir. Bu durum her iki devletin de birbiriyle yaşamak için iş birliğini ve rekabeti düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Türk-Rus ilişkilerinde beş yüz yıllık mazisinde hiç olmadığı kadar yakınlaşma söz konusuyken, Avrasya coğrafyasında da büyük bir rekabet yaşanmaktaydı. Yılmaz ve Yakşi'ye göre bu rekabet kontrol edilebilir bir rekabettir (Yılmaz ve Yakşi, 2016, s. 33).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber 1990'lı yıllar Türk-Rus ilişkileri açısından iki taraflı bir süreç olmuştur. 1990'ların ilk yarısı olumsuz bir havanın ve 'rekabet'in bol olduğu bir dönemken, ikinci yarısı ise 'iş birliği'nin öne çıktığı bir süreç olmuştur. Sovyetler'in çöküşüyle beraber halefi Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler bavul ticareti ile başlarken, sonraki dönemlerde siyasi, güvenlik ve enerji konularına varıncaya kadar birçok kalemde devam etmiştir (Özbay, 2011, s. 38). Hal böyle olunca da Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı bağımlılık sağlanmış olduğu söylenebilir. Ancak yine de Türkiye ile Rusya arasında birçok konuda rekabet olduğundan dolayı iki devlet de bu süreç zarfında birbirlerinden yeteri kadar faydalanamamıştır (Yeltin ve Işık, 2017, s. 41).

Sovyetler Birliği'nin çöktüğü 1990'lı yıllar uluslararası sistemde de yaşanan değişimin ve dönüşümün yılları olmuştur. Büyük oranda da Türk-Rus ilişkileri değişikliklere uğramıştır. Artarak devam eden ekonomik ilişkiler hem uluslararası sistemde hem de bölgesel düzeyde Türklerin ve Rusların birbirlerini yeniden tanımlama yoluna gitmeleri, aralarındaki siyasi bağın güçlenmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş süresince, Sovyetler Birliği Türkiye'yi, Türkiye ise Sovyetler Birliği'ni büyük bir dış tehdit olarak görmüştür. Hatta toplumsal düzeyde iki ulusun kendilerini birbirlerinden soyutlaması süreci yaşanmıştır. Fakat 2000'lere gelirken iki ülkenin hem iç aktörleri hem de uluslararası sistemde yaşanan değişimler sonucu yakınlık kurmaya başlaması Neoklasik Realizm teorisinin uluslararası sistem ve birim düzeyi algısının ne kadar önem arz ettiğini de göstermektedir.

2000-2010 Arası İkili İlişkiler

1990'lı yılları geride bırakan iki ülke, 1990'lı yılların ikinci yarısında artan siyasi ve ekonomik ilişkilerini 2000'li yılların girmesiyle de devam ettirmiştir. İkili ilişkilerde var olan diyalogunu artırdığı gözlenmiştir (Özbay, 2011, s. 50).

Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerde 2000'li yıllara gelince birçok mühim nokta ön plana çıkmaktadır. Bu yıllar hem Rusya hem de Türkiye için tarihsel süreçteki tehdit algılamalara son verme

ve geçmişteki problemleri gündemde tutmayarak dersler çıkardığı ve karşılıklı güveni sağlamaya çalıştıkları bir süreç olmuştur. Genel bir perspektiften bakılacak olunursa, 2000'li yıllarla beraber her iki ülke de var olan siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini iyileştirmek ve karşılıklı güveni inşa etmek için çaba sarf etmişlerdir (Kazdal, 2018, s. 53). Ayrıca her iki devlet de karşılıklı çıkar fırsatları çok iyi şekilde değerlendirdiğini söylemek mümkündür. 2000'li yılların başında her iki ülkede de meydana gelen iktidar değişiklikleri Türk-Rus ilişkilerini gelişme göstermesine vesile olmuştur. Rusya'da Vladimir Putin, Türkiye'de ise Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin iktidara gelmesiyle beraber Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerde gözle görülür bir iyileşme sağlanmıştır. Yeni iktidarla beraber gelişmeye başlayan ilişkilerde ilk adım 2001 yılında Rusya ile Türkiye arasında imza edilen Eylem Plan ile başlamıştır. Bu anlaşma ile ilerleyen süreçlerde ne gibi adımlar atılacağı belirlenmiştir. Adımların atılacağı alanlar şunlardır: Karadeniz, Akdeniz, Balkanlar, Irak, Orta Asya, Afganistan, Güney Kafkasya, Ortadoğu ve Kıbrıs. Devamında da uluslararası terör ile mücadele, enerji, lojistik ve ticaret gibi sorunlarla alakalı her iki ülkenin görüşme yapmasına yönünde karar alınmıştır. Bununla birlikte, iki ülke arasındaki iş birliği ve ilişki alanları çeşitlenmiş ve derinlik kazanarak öne çıkmıştır. Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler dünyadaki gelişmelere paralel bir şekilde değişmektedir. Bu değişim, iki ülkenin karşılıklı algılarını yeniden şekillendirmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz ve Yakşi, 2016, ss. 35-36).

2000'li yılların hemen başlarından itibaren Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerde eylemsel olmasa bile en azından söylemsel olarak bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bu değişimin ve dönüşümünün altında yatan en önemli etkenler, iç unsurlar ve uluslararası alanda yaşanan gelişmelerdir. Bazı uzmanlara göre Türkiye ile Rusya'nın bu yakınlaşmasının asıl nedeninin "Batı'dan yabancılaşmaları" olduğunu ve bundan dolayı da her iki ülkenin de Batı ile olan ilişkilerinin belirleyici unsurunun aralarındaki ikili ilişkiye dayandığını iddia ederken, bazı uzmanlar da Türk-Rus yakınlaşmasının altında yatan nedenlerinden birinin, her iki devletin de ABD'nin politikalarından rahatsız olduğunu iddia etmektedir. 2003'te Irak'ta yaşanan gelişmeler neticesinde Amerikan ordusunun Türkiye üzerinden Irak'a girmek istemesi ve bunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oylanıp reddedilmesi, ABD'nin Karadeniz politikasına karşı Rusya ve Türkiye'nin benzer tutum sergilemesi gibi kesişen bir sürü sebepten dolayı Türkiye ile Rusya'nın bu dönemde yaklaşması ve ikili ilişkilere önem vermesine sebep olmuştur. Yine aynı dönemlerde Türkiye'nin Batı ülkeleri tarafından dışlanmış durumda olan İran'a uygulanan yaptırımlar karşısında İran'a destek vermesi, Suriye ile ilişkilerini geliştirmesi gibi etkenler de Türkiye ile Rusya'nın birlikte aynı safta yer almasına vesile olmuştur. 2003 Irak Krizi sonrasında Batı tarafından dışlanan Türkiye ve Rusya, birbirleriyle ilişkilerini geliştirme yolunu tercih etmişlerdir (Çelikpala, 2015, s. 129). Özellikle Rusya, Türkiye'nin ABD'ye ve NATO'ya mesafe koymasından ve AK Parti'nin dış politikasında istediği stratejik özerklik hususundan da memnun gözükmektedir (Bechev, 2016, s. 11).

Genel olarak bakıldığında, Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkiler 1990'lı yıllardan bu yana değişim ve dönüşüm içerisinde. Devlet Başkanları ziyaretleri, üst düzey iş birliği girişimleri gibi birçok örnek verilebilir. 2000'li yılların ilk bölümlerinde her iki ülkede de yönetsel anlamda değişiklikler yaşanması ve uluslararası sistemde meydana gelen krizlerin iki ülkeyi birbirine yakınlıktır. 2010'lı yıllarda ise Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir döneme daha girildiği söylenebilir. Nitekim 2012 yılında Suriye krizinin patlak verip derinleşmesi ile birlikte, Rus uçağının Ankara'ya inişe zorlanması, 2014 yılındaki Ukrayna krizi gibi konular iki ülkenin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Tarcan, Akgüller ve Işık, 2018, ss. 264-265).

Türkiye ile Rusya ilişkilerinde belirleyici nokta, Batı tarafından dışlanmış iki devletin varlığıydı. Bu durum Neoklasik realistlerin de savunduğu "uluslararası sistemin devletlerin dış politikasını belirlemedeki en önemli aktörlerden biridir" teorisini doğrular niteliktedir. Aynı zamanda "terörle

mücadele" kapsamında ABD'nin Irak'a müdahale etmesi uluslararası sistemdeki değişimler ve iki ülkede de meydana gelen siyasi aktörler değişiklikleri Rusya ve Türkiye'nin yakın ilişki kurma isteğini kamçılamıştır. Özetle, uluslararası sistemdeki gelişmelere ek olarak, birim düzeyindeki ulusal aktörlerde meydana gelen değişimler iki ülkenin bu dönemdeki dış politikasını şekillendirme noktasında en büyük etkenlerin başında gelmiştir.

2010 Sonrası İkili İlişkiler

2010 yılı sonrasında Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin temelini bazı krizler ya da bölgesel olaylar şekillendirmiştir. Öncelikle Ortadoğu coğrafyasında başlayan halk hareketlerinin Suriye'ye sıçraması ve akabinde iki ülkenin bu bölgede ilişkilerini geliştirmesini/test etmesini beraberinde getirmiştir. İnşılı çıkışlı bir ilişki bağının yaşandığı bu süreçte iki ülkenin politik tutumu oldukça önemli bir hal almıştır.

Suriye Krizi Sürecinde İkili İlişkiler

2011 yılında Ortadoğu coğrafyasında başlayan halk hareketleri Mart 2011'de Dera'da başlayan halk ayaklanmaları Suriye'nin geneline de sıçramaya başlamıştır. Suriye'de halk hareketlerinin başlamasının ardından hem ülke hem de bölgenin istikrarını sağlamak adına Türkiye'nin takınacağı tavır önem arz etmiştir. Çünkü Türkiye, bu coğrafyanın ve Suriye'nin komşusuydu. Türkiye, Suriye'de yaşanan olaylara karşı duruş olarak 'bekle-gör' tarzı bir politikayı benimsemiştir (Oğuzlu, 2012, s. 53). Suriye'de yaşanan sürecin iç savaşa dönmesinin ardından Türkiye bu durumu kaygı ile karşılamıştır. Çünkü iç savaş demek Türkiye için, mülteci akını ihtimali demektir. Olası ekonomik kayıplar ve özellikle Kürt sorunuyla alakalı stratejik sonuçları nedeniyle, Suriye'nin yaşadığı süreç Türkiye için endişe uyandırıcı olmuştur (Duran ve Özdemir, 2012, s. 187).

Haziran 2012'de Türk Hava Kuvvetleri'ne ait bir savaş uçağının Suriye'nin Akdeniz sahilleri üzerinde düşürülmesi ve dört ay sonrasında da Esad rejim güçlerinin Türkiye sınırları içerisine bomba atması sonucu beş vatandaşın hayatını kaybetmesi Türkiye'nin Suriye'ye dönük politikasının sertleşmesine neden olmuştur. Bundan sonraki süreçte Türkiye, Suriye politikasını 'Esad'ın gitmesi' üzerine kurmuştur (Yeltin ve Işık, 2017, ss. 43-44).

Rusya ise Suriye krizine yaklaşım konusunda farklılık göstermektedir. Geleneksel Sovyetler Birliği algısının halen diri olduğu görülen Rusya'da, Suriye geleneksel ideolojik müttefik olarak görülmeye devam edilmiştir (Dilek, 2017, ss. 59-60).

Suriye krizinin başlangıcından bu yana Rusya tarafında değişen bir şey olmamıştır. Tarihsel perspektifin getirdiği birliktelik devam etmiştir. Moskova, Suriye'ye dışarıdan gelebilecek her türlü müdahaleye karşı çıkmaktadır. Bu müdahalelerin barışçıl olmayan ve uluslararası hukuka ters düşen, tartışması çok olan bir tutum olabileceğini iddia etmiştir. Rusya, Suriye krizinin çözümü hususunda uluslararası hukukun tek tarafı bir tutumla değil de uzlaşılı haliyle uygulanmasını, sorunun barışçıl yollarla çözülmesi yönündeki tavrını korumuştur. Rusya'nın Suriye krizine karşı bakışı, sorunun bizzat Suriye halkının olduğunu ve bu sebeple Suriye dışında hiçbir ülkenin çatışmayı körüklemeye ve taraflardan birine maddi ve manevi surette destek sağlamaması gerektiği şeklindedir (Musaoğlu, 2015, s. 13).

Türkiye ile Rusya arasında 2010'lu yıllarda gelişme gösteren ilişkileri ölçmek adına en önemli sınav Suriye krizi olmuştur. Kriz süresince Rusya ve Türkiye farklı blokları desteklemişler ve örtülü rekabete sebebiyet vermişlerdir. Fakat bu rekabete rağmen üst seviyedeki iş birliklerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Ayrıca iki ülke de ayrı düştüğü konular olmasına rağmen kamuoyu önünde birbirlerini eleştirmekten geri durmuşlardır. Böylelikle geleneksel 'düşman' algısının tekrardan kamuoyuna hakim olup, dış politikada farklı hamleler yapılmasına engel olunmak istenmiştir.

Ukrayna Krizi ve İkili İlişkiler

2014 yılının Kasım ayında Avrupa Birliği ile yapılan ticaret anlaşmasından son anda vazgeçip, Rusya ile 15 milyar dolarlık yatırım anlaşması imzalamaya karar veren ve ardından Rusya'ya sığınan Ukrayna eski Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç Ukrayna Krizi'nin çıkmasına ve ABD, AB ve Ukrayna ile Rusya arasındaki güç mücadelesinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Asem, 2014).

Ortadoğu'da yaşanan halk hareketlerinin sürdüğü bir döneme denk gelen Ukrayna'daki kriz, Türkiye ile Rusya arasında yeni bir problemlili alan yaratmıştır. Türkiye, Karadeniz'de istikrarı önemseyen bir ülke olarak, Ukrayna Krizi'nde 'orta yol siyaseti' izlemeyi uygun görmüştür. Bu yüzden Rusya ile yürüttüğü ikili ilişkilerine zeval vermeden sürdürmeyi ve aynı zamanda da Kırım'ın ilhakına karşı çıkarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur (Dal ve Erşen, 2018, s. 49).

Rusya doğalgaz ihracının büyük bir kısmını Ukrayna üzerinden sağlamaktadır. Ukrayna ile yaşanan kriz sonrasında da Türk Akımı hamlesiyle birlikte Ukrayna güzergahı mecburiyetini azaltmış ve diğer taraftan da yeni bir transit yol yaratarak hem Türkiye hem de Avrupa pazarına ihracına devam edebilecektir. Türk Akımı projesi ile ikili ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın hızla artarak devam edeceği ve böylece Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı ve sağlam bir zemine oturacağı öngörülmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin hızla artması, her iki devletin de ikili ilişkilerinde doğabilecek sorunlara karşı iş birliklerine zarar vermeyecek şekilde aksiyon alabilecekleri mümkün hale gelecektir (Furuncu, 2018, s. 4).

Rus Uçağının Düşürülmesi ve İkili İlişkiler

2000'li yıllarda görece yukarı doğru ivme kazanan Türkiye-Rusya ikili ilişkileri 24 Kasım 2015'te yaşanan Rus uçağının Türk jetleri tarafından düşürülmesinin ardından kısmen de olsa sekteye uğramıştır.

Rusya 30 Eylül 2015 tarihinde Beşar Esad rejimine destek olmak adına Irak ve Şam İslam Devleti'ni (DAEŞ'i) bahane ederek Suriye'ye doğrudan hava hareketini başlatmıştır. ABD'nin Suriye konusundaki belirsiz olan politikası Rusya'nın hamle yaparak oluşan jeopolitik boşluğu doldurması konusundaki başarısına vesile olmuş ve kısa zaman içerisinde bölgede ana bir oyuncu haline gelmiştir (Dilek, 2017, s. 67).

Rus uçakları Suriye'nin kuzeyinde, özellikle de Türkmenlerin yaşadığı Türkiye sınırının yakınındaki bölgede bulunan Esad karşıtı grupları bombalamaya başlamıştır. Bu gruplarla yakın temaslarda ve kültürel bağlara sahip olan Türkiye, endişelerini kamuoyuyla paylaşmış ve Rusya'ya da sivil kayıplar

konusunda uyarılarda bulunmuştur. Bundan kısa bir süre sonrasında ise Rus uçakları Türk radarlarına takılmış ve Türk hava sahasını ihlal etmiştir. Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov diplomatik istişareler için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmıştır. Genelkurmay Başkanlığı web sitesinde, Türk hava sahasında tanımlanamayan bir uçağın vurulduğu açıklanmıştır. Daha sonra vurulan bu uçağın bir Rus Su-24 olduğu ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana NATO üyesi tarafından vurulan ilk Rus uçağı olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (Özertem, 2017, ss. 123-124).

24 Kasım'da yaşanan uçak krizi, Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerin her daim jeopolitik rekabet tehdidi altında yürütüleceğinin işareti olarak kabul edilebilir. Hem Türkiye'nin hem de Rusya'nın jeopolitik rekabet alanlarından fayda sağlayabilmesi için, bu rekabeti iş birliği imkanları ile birlikte yönetilmesine bağlı olduğu söylenebilir (Koçak, 2017, s. 7).

Moskova ile Ankara arasındaki ikili ilişkiler ekonomiden eğitime kadar her alanda iyileşerek devam etmekteydi. 24 Kasım'daki uçak krizi ile beraber Türkiye ile Rusya arasındaki yakınlaşmalarda rüzgar terse esmiştir. Bu olay sonrasında Türkiye ve Rusya'nın mevcut tüm ilişkileri gözden geçirdiği ve tamiri oldukça zor olacak bir sürece doğru evrildiği görülmüştür. Suriye'deki iç savaş halinin başlaması ve ardından yaşanan uçak krizi ile birlikte ikili ilişkilerdeki iş birliğine gelebilecek potansiyel zarar hem Türkiye hem de Rusya tarafından görülmüştür. İkili ilişkilerin iş birliği şeklinde devamını getirebilmesi için hem Türkiye'nin hem de Rusya'nın karar vericilerinin "potansiyel riskleri göz ardı etmeyerek koordineli bir şekilde yönetilmesi" hususunda önem arz etmektedir (Koçak, 2017, s. 8-9).

24 Kasım 2015'te uçak krizi ile başlayan süreç Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya Devlet Başkanı Putin'e 27 Haziran 2016'da gönderdiği bir mektupla sona ermiştir (Mehmet, 2016). Bu mektupta Erdoğan Putin'e, 24 Kasım'da düşürülen Rus savaş uçağı ile alakalı oldukça üzüntü içerisinde olduklarını ve elim kazada hayatını kaybeden Rus pilotlara taziyeler sunup “kusura bakmasınlar” ifadesine yer vermiştir (Sputniknews, 2016). Ayrıca Rusya'nın uçağın düşürülmesi ile ilgili sorumluların ceza alma isteğinin de yerine getirilmesi ile ikili ilişkiler tekrardan normale dönmeye başlamıştır (Mehmet, 2016).

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve İkili İlişkiler

Siyasi hayatında darbelere defalarca maruz kalmış Türkiye Cumhuriyeti, 15 Temmuz 2016 akşamında da bir darbe girişimine şahit olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde yuvalanmış Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu bir grup asker, 15 Temmuz akşamında darbeyi gerçekleştirmek adına hareket geçmiştir. Başta başkent Ankara ve İstanbul olmak üzere Türkiye'nin birçok şehrinde eyleme geçen darbeci askerler, halkın ve özel hareket polislerinin yoğun direnişi sonrasında başarısız olmuşlardır. FETÖ mensubu darbeciler kalkışma süresince Ankara'da kritik düzeydeki askeri ve polis noktalarına saldırılar gerçekleştirmiş ve İstanbul'da da Fatih Sultan Mehmet ve Boğaziçi köprüleri kontrol altında tutmuştur. Ayrıca kalkışma hareketi TRT'de zorla okutulan darbe bildirisi, belediyeler ve diğer kamu kurumlarına el koyma çabaları ve basın-yayın kuruluşlarının işgal girişimleri ile devam etmiştir. FETÖ'cü askerler Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'ni bombalamış, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), Genelkurmay Başkanlığı ve Özel Harekat Komutanlığı gibi birçok önemli merkeze işgal girişimde bulunarak milli iradeye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dinamiklerine göz dikmişlerdir. FETÖ mensubu askerlerin darbe girişimi siyaset, bürokrasi, medya ve sivil halk gibi ülke içi aktörlerin karşı gelmesi sonucunda amacına ulaşamamıştır (Telci, Efe, Kardaş ve Çağlar, 2017, ss. 7-8).

Türkiye ile Rusya arasındaki gerilimlerin kademeli olarak azalması, 15 Temmuz'da Türkiye'deki darbe girişiminden kısa bir süre önce başlamıştır. Başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimi Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerinde sadece gelişmeye bir hız kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda birçok açıdan ilişkilerin yeniden kurulmasının sürekliliğini de sağlamıştır (Lindenstrauss ve Magen, 2016, ss. 1-2).

Türkiye'de 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişiminde Rusya, Türkiye'nin seçilmiş hükümetine desteklerini ileterek ikili ilişkilerin iyileştirilmesine ciddi anlamda katkı sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan da Rusya'nın bu tutumunu diri tutarak, darbe girişimi sonrasındaki ilk yurt dışı seyahatini Rusya'ya yapmıştır (Koçak, 2017, s. 15). Böylelikle hem Türkiye hem de Rusya ikili ilişkilerin gelişmesine yönelik önemli çabalar harcadıklarını (Yeltin ve Işık, 2017, s. 47) söylemek mümkündür.

Fırat Kalkanı Harekatı ve İkili İlişkiler

24 Kasım 2015'te yaşanan uçak krizinin ardından Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmesi, Suriye konusunda da benzerlik göstermiştir. Uçak krizinin ardından Suriye'de elini güçlendiren Rusya, hava sahasının büyük bir kısmının kontrolünü elinde bulundurmaktaydı. Bu da Türkiye'nin olası müdahale seçeneklerinin önündeki en büyük engellerden biri olarak karşısına çıkmaktaydı. Kasım 2015'te başlayıp Haziran 2016'da Erdoğan'ın yazdığı mektuba kadar gergin geçen Türk-Rus ilişkilerinde normalleşme süreci başlamıştır. Hatta Haziran 2016 Atatürk Havaalanı'nda DAEŞ tarafından gerçekleştirilen elim saldırıdan dolayı Putin, Erdoğan'ı arayarak taziyelerini ifade etmiştir. Ardından 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi de iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmaya devam etmiştir. Hatta Erdoğan, Rusya'nın normalleşme sürecindeki tutumundan dolayı da ilk yurt dışı gezisini Rusya'ya yapmıştır (Yeltin, 2018, s. 208).

Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesine dayandırarak kendisinin "meşru müdafaa hakkını" önceleyerek, Beşar Esad'a muhalif olan Özgür Suriye Ordusu ile beraber Fırat Kalkanı Harekatı'nı başlatmıştır. Yapılan operasyon üç ana amaca dayandırılmıştır. Bunlar: "DAEŞ'i kendi sınır bölgesinden temizlemek, sınır hattındaki tüm terör unsurlarını yok etmek ve terör örgütlerinden boşaltılan bölgeleri 'güvenli bölge' haline getirip ülkesindeki mültecilerin o bölgelere yerleşmesini sağlamaktır" (Ulutaş ve Duran, 2016, s. 21).

Suriye krizinin en önemli aktörlerinden biri olan Rusya, Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamak adına Suriye'nin kuzeyine yaptığı harekate karşı çıkmamış ve uluslararası hukuk kurallarına uygun bir şekilde gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Yeltin, 2018, s. 210).

Sonuç olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye'nin kuzeyindeki terör unsurlarına karşı düzenlediği operasyon Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir. Uluslararası sistemde müttefiki olarak görülen ABD'nin, Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü unsurlara maddi ve manevi destek sağlaması, Türkiye'nin Rusya'ya yaklaşmasına vesile olmuştur. Rusya da bu konuda ulusal çıkarını ön planda tutarak Türkiye ile yakın ilişki kurmayı tercih etmiştir. Hatta Rus hükümeti, Türkiye'nin müdahalesi konusunda hiçbir rahatsızlık duymamıştır.

Andrey Karlov Suikasti ve Sonrasındaki Gelişmeler

Rusya'nın 2013'ten bu yana görev yapan Türkiye Büyükelçisi Andrey Karlov 19 Aralık 2016 akşamında katıldığı bir sergide Mevlüt Mert Altıntaş isimli polis memuru tarafından suikaste uğramıştır. Olay esnasında Altıntaş, Türkçe ve Arapça olmak üzere “Halep'i unutma, Suriye'yi unutma” cümlesini kurarak eylemini gerçekleştirmiştir (BBC, 2016). Karlov suikastini takip eden günlerde, Türk ve Rus makamlarının açıklamalarında, yaşanan hadise hakkında ceza soruşturmasının yürütülmesinde birlikte hareket edilmesine karar verilmiştir. Alınan kararların üzerine Rusya'dan gelen ekipler olay yerinde ve Karlov'un otopsisinde incelemelerde bulunulmuştur. Daha sonraki süreçlerde suikastin planlayıcısı ve uygulatırıcısı olarak FETÖ sorumlu gösterilmiştir (Öztürk, s. 3).

Rus Büyükelçi Andrey Karlov'un 19 Aralık günü suikaste uğraması Türk-Rus ilişkilerinde uzun süredir devam eden olumsuz havanın yeniden canlanabileceği izlenimi yaratmıştır. Bu da Türkiye ile Rusya arasında devam eden ikili ilişkilerin ne kadar ‘kaygan bir zemine’ sahip olduğunun göstergelerinden yalnızca biridir. Olayın yaşandığı sırada Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye, İran ve Rusya arasındaki zirveye katılmak üzere yoldaydı. 24 Kasım 2015'te yaşanan uçak krizinin ardından yine ipleri geren bir hadisenin vuku bulması, iki ülkenin birbiriyle restleşmesini bekleyenleri boşa çıkarmıştır. Her iki ülke lideri de yaşanan hadisenin bir suikast olduğunu, bu eylemin de Türkiye ile Rusya arasında tekrardan canlanan ikili ilişkileri baltalamak adına gerçekleştirilmiş bir sabotaj olarak yorumlamışlardır (Koçak, 2017, s. 16).

Bu doğrultuda ilk resmi açıklama Putin'den gelmiştir. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin açıklamasında “Türkiye'den trajik bir haber geldi. Rusya Büyükelçisi Andrey Gennadyeviç Karlov alçakça öldürüldü. Rus Büyükelçiye yapılan saldırıya verilecek cevap, terörizme karşı savaşı güçlendirmektir.” ifadelerine yer vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Putin gibi, suikastin bir ‘provokasyon’ olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Sputniknews, 2018). Ayrıca Putin saldırıyla ilgili, Türkiye ile Rusya'nın ikili ilişkilerini hedef alan ve bozmaya yönelik bir hareket olarak görürken, uçak krizinde olduğu gibi büyükelçinin öldürülmesi konusunda da Türk devletinin içine sızmış olabilecek bir terör mensuplarının varlığına ve komplo vurgusuna dikkat çekmiştir. Putin, Karlov cinayetinin ardından Türkiye ile olan ikili ilişkilerinin zarar görmeyeceğini de temin etmiştir (Tüfekçi, 2017, s. 149; Çalış, 2021, s. 193).

Hem Rusya tarafı hem de Türkiye tarafı ikili ilişkilerde, kriz yönetimi hususunda son derece hassas ve oldukça dikkatli şekilde tutum sergilemeye özen göstermelerindeki en önemli sebeplerden biri, yakın zaman önce iki ülke arasında doğan ‘uçak krizi’ olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca devam eden Suriye krizi hususunda Rusya, İran ve Türkiye arasında süren diplomatik müzakere sürecin oldukça hassas ve kaygan bir zeminde sürüyor olması hem Türkiye'nin hem de Rusya'nın ortak bir tepki vermesinin altında yatan bir diğer sebep olarak görülebilir (Ulutaş, 2018).

Bununla birlikte, Rus Büyükelçi Karlov'un suikastının devam eden Türk-Rus yakınlaşma sürecine önemli bir zarar vermediği belirtilmelidir. Aksine, iki hükümet yakın iletişimde bulundular ve saldırıyı ortak bir dille kınamışlardır. Bu suikastın, Türk-Rus ilişkilerine zarar vermeyi amaçlayan bir “terör eylemi” olarak ele alınmışlardır (Erşen, 2017, s. 10).

Karlov suikastının ardından olayla ilişkisi bulunan kişilerin yargılama işlemleri 2019 yılında başlamış ve Mart 2021'de karara bağlanmıştır. Suikast ile ilgili alınan karara göre, Karlov'u öldüren polis memuru Mevlüt Mert Altıntaş, FETÖ'nün “örgüt abisi” olduğu tespit edilen Şahin Söğüt ve polis memuru Altıntaş'a suikast emrini ileten Salih Yılmaz'a ikişer kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmiştir

(DW, 2021). Çıkan kararın ardından Rusya Dışişleri Bakanlığı alınan kararın tatmin edici olduğunu belirten bir yazılı açıklamada bulunmuştur (Independent, 2021).

24 Kasım'daki uçak krizinden sonra yaşanan en önemli ve en kırılgan noktalardan biri olan bu olayın, Türk-Rus ilişkilerini derinden etkilemesi beklenmekteydi. Fakat hem Rus tarafının hem de Türk tarafının yapmış olduğu tespitler/analizler yerinde olmuş ve liderlerin olayı eş değer algılaması ve itidalli yaklaşım sergilemeleri olası krizlerin önlenmesi adına önemli birer adım olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Neoklasik realistler, entelektüel olarak olayları analiz ederken sistemsel bir düzeyden başlamayı tercih etmektedirler. Daha sonrasında, gerçek durumlarda göreceli olarak gücün devlet ve devlet dışı aktörlerin davranışlarını nasıl etkilediğini ve bu davranışları nasıl eyleme döktüğüyle ilgilenmeye özen göstermektedir.

Ülkelerin iç politik yapısı ve karar vericilerin dış politikaya etkisini analiz etmeyi amaçlayan Neoklasik realistler, bununla birlikte genel bir teorik çerçeve olarak, özellikle; liderlerin inançlarının davranışlarını nasıl etkilediğini, bunların nasıl ölçülebileceği ve hangi yerel faktörlerin liderlerin dış politika değerlendirmelerini etkilediğini açıklamaktadır. Bu yüzden de uluslararası sistemde meydana gelen olayları açıklamak adına yapısalcı teorilerin aksine, siyasi elitlerin algılarına odaklandığından yukarıda bahsedilmişti. Tam da bu noktadan hareket edilerek, Türkiye ve Rusya'nın ikili ilişkilerini etkileyeceği düşünülen Karlov suikasti ele alınmıştır. Bu suikast sonrasında yapılan açıklamalarda, Türk tarafı da Rus tarafı da olayı provoke edilmek için düzenlendiğini ifade etmişlerdir. Böylelikle Türkiye ile Rusya arasındaki hassas şekilde devam eden ikili ilişkiler hükümetlerin ve liderlerin çabaları ve açıklamaları sayesinde kamuoyuna ve uluslararası sisteme yansımaları beklenen büyük krizinin önüne geçmiştir. Neoklasik realist açıdan bakıldığında tam da bu noktada, yaşanan krizi liderlerin algılamasının nasıl şekillendirebileceğinin örneği görülmüştür.

Türkiye ile Rusya'nın, özellikle 2000 sonrasında iyi ilişkiler kurmasının ardında yatan en önemli nedenlerden biri lider faktörüydü. Bir diğer faktör olarak da hem Rus hem de Türk kamuoyunun artık 'geleneksel düşman' algısının değişim göstermesiydi. 24 Kasım 2015 tarihinde Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi ve sonrasında sarsılan ikili ilişkiler, liderlerin ve yerel grupların girişimleri neticesinde olumlu sonuçlanmıştır. Fakat asıl önemli faktörün uluslararası sistemde gelen değişimlerin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Arap Baharı süreci ve sonrasında ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin günden güne gerilmesi, iki kutuplu dünyanın bir kalıntısı olarak Türkiye'nin Rusya'ya, Rusya'nın ise Türkiye'ye yaklaşmasını beraberinde getirmiştir. 2016 yılında Türkiye'de gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimi sonrasında Rusya'nın Türkiye ile ABD arasındaki gerilimli süreci lehine kullandığı söylenebilir. Her ülke için de politik kazanım olarak değerlendirilebilecek yakınlaşma, sonrasında yaşanan tüm süreçlerde ılımlı bir havayı beraberinde getirmiştir. Özellikle Andrey Karlov suikastinde hem Rusya tarafının hem de Türkiye tarafının itidalli açıklamalar yapması, kamuoyunda radikal seslerin çıkmasına mani olurken, liderlerin probleme yaklaşımındaki tutumun aslında ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Ayrıca uluslararası konjonktür gereği aslından iki tarafında birbirine ihtiyacının olması ve bunun son dönemde ciddi manada anlaşılması da krizinin büyümesini engellemiştir. Dolayısıyla bu noktada liderlerin takındıkları tutumları/tercihleri, Rus ve Türk kamuoyunun konuya dair sakin tavırları dış politika kararlarında etkileyici birer etken olmuştur. Dahası hem Erdoğan'ın hem de Putin'in yaşanan olayda benzer sözcüklerle açıklama yapması büyük

bir krizin önüne geçmiştir. Bu bağlamda liderlerin dış politika belirleme ve yönlendirme noktasında ne derece mühim olduğu görülmektedir.

Neoklasik Realizm teorisinin de belirttiği gibi örnek olay olarak seçilen ‘Karlov Suikasti’ ara değişkenlerin/ulusal aktörlerin ön plana çıktığı, ikili ilişkileri ve dış politikayı şekillendirmede ne derece önem arz ettiğini gözler önüne sermiştir. Bu yüzden yaşanan Karlov suikastinde iki ülkenin liderlerinin ön plana çıkararak konunun büyümesini önlemesinin rasyonel tarafı da bu noktada yatmaktadır. Ayrıca liderlerin dışında, kamuoyunun, sivil toplum kuruluşlarının, yazılı ve görsel medyanın da yaşanan olaylara karşı radikal tutum takınmaması ikili ilişkilerin sürmesinde bir diğer faktör olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Asem (2014). Ukrayna Krizi: 21.Yüzyıl’da Batı ile Rusya’nın Güç Mücadelesi, <http://asem.org.tr/publication/details/2075/Ukrayna-Krizi%2021Y%C3%BCzy%C4%B1%E2%80%99da-Bat%C4%B1-ile%20Rusya%E2%80%99n%C4%B1n-G%C3%BC%C3%A7-M%C3%BCcadelesi>
- Balcı, A. (2017). Realizm, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Ali Balcı ve Şaban Kardaş, 6. Baskı.
- BBC News (2016). Erdoğan ve Putin hemfikir: Suikast bir provokasyon, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38365002>
- Bechev, D. (2016). Russian-Turkish Relations in Crisis. *Russian Analytical Digest*, 179.
- Brawley, M. R. (2010). Political Economy and Grand Strategy a Neoclassical Realist View, *Routledge Global Security Studies*.
- Caverley, J. D. (2010). Power and Democratic Weakness: Neoconservatism and Neoclassical Realism, *Journal of International Studies*, 38(3).
- Cladi, L. ve Webber, M. (2011). Italian Foreign Policy İn The Post-Cold War Period: A Neoclassical Realist Approach, *European Security*, 20(2).
- Çalış, Ş. H. (2021). Ontological Concerns, Historical Realities and Conjunctural Developments: Continuity and Change in Turkey’s Relations with Russia, *Bilig Dergisi*, 96, 177-205.
- Çelikpala, M. (2015). Rekabet ve İş birliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri, *Bilig Dergisi*, 72.
- Dal, E. P. ve Erşen, E. (2018). Türk-Rus İlişkilerinin Karadeniz-Kafkasya Boyutu: Uçak Krizi ve Sonrası, *Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar*.
- Devlen, B. ve Özdamar, Ö. (2009). Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises, *Rethinking Realism in International Relations Between Tradition and Innovation*, (Ed.) Annette Freyberg, Inan Ewan Harrison Patrick James, The Johns Hopkins University Press.

- Dilek, M. S. (2017). Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2).
- Dueck, C. (2009). Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions, *Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy*, Cambridge University Press.
- Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2012). Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2).
- DW (2021), Karlov suikastı davasında karar, <https://www.dw.com/tr/karlov-suikast%C4%B1-davas%C4%B1nda-karar/a-56817696>
- Erşen, E. (2017). The Turkish-Russian Dialogue in Syria Prospects and Challenges, *Alsharq Forum Analysis Series*.
- Furuncu, Y. (2018). Enerji Güvenliği ve Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden Türk Akım Projesi, *SETA Perspektif*, 216.
- Independent Türkçe (2021). Karlov suikastı davasında çıkan karar hakkında Rusya'dan "tatmin edici" açıklaması geldi, <https://www.indyturk.com/node/327776/haber/karlov-suikast%C4%B1-davas%C4%B1nda-%C3%A7%C4%B1kan-karar-hakk%C4%B1nda-rusya%E2%80%99dan-%E2%80%9Ctatmin-edici%E2%80%9D-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1>
- Kazdal, M. (2018). Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Rusya İlişkileri (2002-2017): Dış Politikada Çatışma ve İş birliği. *Journal of Awareness*, 3(2).
- Kiraz, S. (2018). Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2).
- Kitchen, N. (2010). Systemic Pressures and Domestic Ideas: a Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation, *Review of International Studies*, 36(1).
- Koçak, M. (2017). Türkiye-Rusya İlişkileri, *SETA Analiz*, 201.
- Lindenstrauss, G. ve Magen, Z. (2016). The Russian-Turkish Reset, *Foreign Policy Research Institute*.
- Lobell, S. E. (2009). Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press.
- Marsh, K. (2014). Leading from behind: Neoclassical Realism and Operation Odyssey Dawn, *Defense and Security Analysis*, 30(2).
- McLean, W. (2015). Neoclassical Realism and Australian Foreign Policy: Understanding How Security Elites Frame Domestic Discourses, *Global Change, Peace and Security*, 28(1).

- Mehmet, H. F. (2016). Türkiye-Rusya ilişkilerinin son 16 yılı, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-rusya-iliskilerinin-son-16-yili/698807>
- Musaoglu, N. (2015). Suriye Krizinin Çözümü/Çözumsuzluğünde Rusya, *Karadeniz Araştırmaları*, 48.
- Oğuzlu, T. (2012). Türkiye ve Arap Baharı: Türk Dış Politikasında Liberal, İddialı ve Batılı Eksenin Yükselişi, *Akademik Ortadoğu*, 6(2).
- Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010, *Bilge Strateji*, 2(4).
- Özdal, H., Özertem, H. S., Has, K. ve Demirtepe, T. (2013). Türkiye-Rusya İlişkileri Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine, *USAK Avrasya Araştırmaları Merkezi*, Rapor No: 13-06.
- Özertem, H. S. (2017). Turkey and Russia: a Fragile Friendship, *Turkish Policy Quarterly*, 15(4).
- Öztürk, U. (2018). Rusya Federasyonu'nun Türkiye'deki Büyükelçisinin Öldürülmesi, Kabul Eden Devletin Diplomatik Temsilcileri (Terörizme Karşı) Koruma Sorumluluğu ve Türkiye'nin Karşılaşabileceği Hukuki Yapıtlar, <http://juscgentiumint.org>
- Quin, A. (2013). Kenneth Waltz, Adam Smith and the Limits of Science: Hard choices for neoclassical realism, *International Politics*, 50(2).
- Rathbun, B. (2008). A Rose By Any Other Name: Neoclassical Realism As The Logical And Necessary Extension Of Structural Realism, *Security Studies*, 17(294).
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W., ve Lobell, S. E. (2009). Conclusion: The State of Neoclassical Realism, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press.
- Ripsman, N. M. (2009). Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press.
- Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, *World Politics*, 51(1).
- Sputniknews (2018). Rus Büyükelçi Karlov'a suikast, https://tr.sputniknews.com/trend/rusya_ankara_buyukelcisi_andrey_karlov/
- Sputniknews, (2016). AA: Özür yok, tazminat yok, kusura bakmasınlar var. <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201606281023607526-ozur-tazminat-rusya-turkiye/>
- Sulz, M. (2016). Neoclassical Realism, UN-Resolution 1973 and the Responsibility to Protect in Libya, *Lehrveranstaltung*: 210086-1.
- Taliaferro, J. W. (2009). Neoclassical Realism and Resource Extraction: State Building for Future War, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press.
- Tang, S. (2009). Taking Stock of Neoclassical Realism, *International Studies*, Review 11.

- Tarcan, B. H., Akgüller, H. ve Işık, K. (2018). Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası, *Econder International Academic Journal*, 2(2).
- Telci, İ. N., Efe, İ., Kardeş, T. ve Çağlar, İ. (2017). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası, *SETA Yayınları*, 86, 1. Baskı.
- Tüfekçi, Ö. (2017). “İş birliği ve Kriz İkileminde Türkiye-Rusya İlişkileri”, Kemal İnat, Ali Aslan, Burhanettin Duran (Ed.), *AK Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika*, İstanbul, Set Vakfı İşletmeleri, 135-154.
- Ulutaş, U. ve Duran, B. (2016). “Türkiye'nin DEAŞ'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı”, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*.
- Wieclawski, J. (2017). “Neoclassical Realism And The Crisis Of The Realist Paradigm In Contemporary International Relations”, *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*, 57(2).
- Yeltin, H. (2018). "Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı", *Econder International Academic Journal*, 2(2).
- Yeltin, H. ve Işık, K. (2017). “Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye-Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(3).
- Yılmaz, S. ve Yakşi, A. (2016). "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(17).

Yetişkinlerin Çocuklukta Algıladıkları Ebeveyn Kabul veya Reddinin Mükemmeliyetçilik, Benlik Algısı ve Bağlanma Stilleri ile İlişkisinin İncelenmesi¹

The Examination of the Relationship Between Adults' Perceived Parental Acceptance or Rejection in Childhood and Perfectionism, Self-Perception, Attachment Styles

Başvuru Tarihi: / Received: 27.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 10.06.2021

Araştırma / Research

Tuğba Gizem ENER²

Fatma Yeşim CAN³

Öz

Bu çalışmanın amacı yetişkinlerin çocuklukta algıladıkları ebeveyn kabul veya reddinin mükemmeliyetçilik, benlik algısı ve bağlanma stilleri ile ilişkisini incelemektedir. Araştırmanın örneklemini, 18-70 yaş aralığındaki 514 kadın ve 330 erkek olmak üzere toplam 844 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada Demografik Bilgi Formu, Yetişkin Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Kısa Form, Frost Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği, Benlik Kuramı Ölçeği ve İlişki Ölçekleri Anketi kullanılmıştır. Ebeveyn Kabul-Red Algısının, Bağlanma Stilleri, Mükemmeliyetçilik ve Benlik Algısı üzerindeki etkisine bakmak için çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda, algılanan ebeveyn kabul veya reddinin bağlanma stilini anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ve anne reddi arttıkça güvenli bağlanmanın düştüğü; algılanan baba reddi arttıkça kayıtsız bağlanmanın arttığı bulunmuştur. Algılanan anne ve baba reddi arttıkça mükemmeliyetçiliğin arttığı ve olumlu benlik algısının azaldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, Mükemmeliyetçilik, Benlik Algısı, Bağlanma

Abstract

The purpose of the study is to examine the relationship of parental acceptance or rejection perceived by adults in childhood with perfectionism, self-perception and attachment styles. The sample of the study consists of 844 people including 514 women and 330 men aged 18-70 years. In the study, Demographic Information Form, Adult Parental Acentence-Rejection Questionnaire Short Form, Frost

¹ Bu makale İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, tgzmenr@gmail.com | ORCID: 0000-0003-3146-5380

³ İstanbul Gedik Üniversitesi, Doç. Dr, dryesimcan@yahoo.com | ORCID: 0000-0001-9120-2246

Multidimensional Perfectionism Scale, The Self-Theory Scale and Relationship Scales Questionnaire were used. Multiple regression analyses were performed to look at the effect of parental acceptance-rejection perception on attachment styles, perfectionism and self-perception. As a result of the study, it found that perceived parental acceptance or rejection significantly predicts attachment style and it was found that secure attachment decreased as maternal rejection increased; indifferent attachment increased as perceived paternal rejection increased. It was obtained that perfectionism increased and positive self-perception decreased as perceived maternal and paternal rejection increased.

Keywords: Parental Acceptance-Rejection Theory, Perfectionism, Self Perception, Attachment

Giriş

İnsan yavrusu doğduğu andan itibaren varlığını devam ettirebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çevresindekilerle etkileşim içinde bulunur. Bu etkileşim ilk olarak çocuğun yetiştiği aile ortamında başlar. Kasuto (2005), çocuğun gelişimi ve yaşamı üzerinde en önemli etkenlerden birinin çocuğun büyüdüğü aile ortamı olduğunu ve ebeveynlerin çocukla olan ilişkisinin, çocuğa olan tutumlarının ve davranışlarının, çocuğun kişilik gelişimini etkilediğini belirtmektedir.

Psikoloji alanında farklı bakış açılarına sahip pek çok kuram, erken çocukluk döneminde anne-baba ve çocuk arasında kurulan ilişkinin kişinin psikolojik, sosyal ve duygusal gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Ebeveyn çocuk arasındaki ilişkinin hem çocukluk hem de yetişkinlik döneminde diğer insanlarla olan ilişkilerin ve psikolojik uyumlarının üzerindeki etkisini açıklamaya çalışmaktadır (Crockenberg ve diğerleri, 1993). Bu kuramlardan biri de 1986'da Ronald P. Rohner tarafından geliştirilen "Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (EKAR)" dır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005; akt. Aşık, 2019).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, anne-baba ve çocuk ilişkisinde çocuğun algıladığı kabul veya reddin nedenlerini; çocuğun bilişsel, duygusal, davranışsal gelişimlerini ve yetişkinlik dönemindeki psikolojik uyum düzeylerini ne derece etkilediğini inceleyen bir kuram olarak açıklanmaktadır (Akkuş Örün, 2010). EKAR Kuramı, dünya üzerindeki her bireyin ebeveynlerinden ya da kendisi için önemli olan diğer kişilerden olumlu tepkiler alma ve sıcaklık hissetme ihtiyacında olduğu görüşünü benimsemektedir. Bu ihtiyacın yaş, cinsiyet, kültür, ırk, sosyal statü, fiziksel özellikler gibi diğer koşullardan bağımsız olarak var olduğunu ve evrensel olduğunu savunmaktadır (Rohner ve diğerleri, 2005; akt. Bayat, 2015). Kuram, anne-baba davranışlarıyla ilgili olarak, sıcaklık boyutu ve kurama sonradan eklenen kontrol boyutu olmak üzere iki boyut ile kişilik, baş etme ve sosyokültürel sistemler olarak adlandırılan üç alt alandan oluşmaktadır.

İki uçlu bir düzlem olarak kavramsallaştırılan sıcaklık boyutunun bir ucunda algılanan 'ebeveyn kabulü', diğer ucunda ise algılanan 'ebeveyn reddi' yer almaktadır. Ebeveyn kabulü, ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri sıcaklık, sevgi, şefkat, destek, ilgi gibi olumlu tutum ve davranışlarını tanımlarken; ebeveyn reddi ise bu duyguların var olmadığı, çocuğu fiziksel ve duygusal açıdan olumsuz etkileyen tutum ve davranışları içermektedir (Rohner ve Chaki-Sircar, 1988; akt. Azizli, 2018). Ebeveynlerin çocuklarına sıcaklık, sevgi ve şefkat gösterme yolu kültürden kültüre değişiklik göstermektedir (Rohner, 1994). Ancak genel olarak bakıldığında; Ebeveyn Kabul-Red Kuramında kabul edici ebeveynler, sevgi ve sıcaklıklarını çocuklarına fiziksel ya da sözel olarak çeşitli ifadeler yoluyla gösteren kişiler olarak tanımlanmaktadır. Sarılma, öpme, okşama, gülümseme, onaylayıcı bakışlar

ebeveynin destek ve onayını içeren fiziksel ifadeler iken; çocuğu övme, çocuk hakkında güzel şeyler söyleme, ona iltifat etme ebeveynin kabulünü gösteren sözel ifadelerdir. Bunların yanı sıra, bakım verme, destekleme, sevgi gösterme gibi davranışlar ise davranışsal ifadeler olarak kabul edilmektedir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2012).

Ebeveynlerin çocuklarına sıcaklık ve sevgi gösterme şeklinin kültürden kültüre değişiklik göstermesi gibi reddedici davranışlar ya da sevgisizliklerini ifade ediş şekilleri de kültürel farklılıklar göstermektedir; ancak Ebeveyn Kabul-Red Kuramı çerçevesinde yapılan kültürlerarası çalışmalar dünyadaki tüm ebeveynlerin çocuklarına karşı dört farklı şekilde ‘reddedici’ olabildiklerini ortaya koymaktadır (Rohner, Rising ve Sayre-Scibona, 2009). Anne-baba tarafından reddedici olarak görülen davranışlar ‘soğukluk-sevgi eksikliği’, ‘düşmanlık-saldırganlık’, ‘ihmal-kayıtsızlık’ ve ‘ayrışmamış red’ olarak tanımlanmaktadır. Rohner (2004)’e göre, bu davranışlar farklı kültürlerde farklı şekillerde adlandırılıyor olsa da kültürden bağımsız olarak reddedici davranışların bu dört şekilde algılandığı düşünülmektedir. Reddetmenin ilk türü olan *soğukluk-sevgi eksikliği*; ebeveynin sıcaklık ve sevgi barındıran tutum ve davranışlarında azalma ya da bu davranışların tamamen ortadan kalkması durumudur (Rohner ve Khaleque, 2002). Anne-babanın sevgi, şefkat, ilgi, destek, onay gibi davranışlarını çocuktan esirgeyerek, ona karşı soğuk ve mesafeli davranması, böylece çocuğun ebeveyn davranışlarını reddedici olarak algılamasıdır. İkinci reddetme türü olan *düşmanlık-saldırganlık*; ebeveynin olumsuz, saldırgan, düşmanca tutum ve davranışlar sergilemesidir. Düşmanlık; kin, nefret, kızgınlık gibi içsel duygular olarak tanımlanırken, saldırganlık bu duyguların ebeveynin davranışına yansımalarıdır. (Şirvanlı Özen ve Olgaç, 2019). Vurma, itme, ısırma, çimdikleme, tekme atma, nesnelere fırlatma gibi fiziksel saldırganlık olabileceği gibi bağırma, küfretme, dalga geçme, suçlama, küçük düşürme gibi sözlü saldırganlık şeklinde de olabilir (Rohner ve Rohner, 1980; 1981). Reddetmenin üçüncü türü olan *ihmal-kayıtsızlık*; ebeveynin çocuğun fiziksel, sosyal ve duygusal gereksinimlerini karşılayamaması, çocuğun ihtiyaç ve isteklerine karşı kayıtsız kalmasıdır (Rohner, 1994). İçsel bir güdüleyici olan kayıtsızlık duygusunun davranışa yansımış hali ihmaldir. Başka bir ifadeyle, düşmanlık duygusunun saldırganlığa sebep olması gibi kayıtsızlık duygusu da ihmale sebep olmaktadır. Reddetmenin son türü olan *ayrışmamış red* ise; ebeveynlerin çocuklarına karşı sevgisiz, saldırgan olduklarına ya da onları ihmal ettiklerine dair objektif olarak gözlenebilen bir davranış olmamasına rağmen çocuğun sevilmediğini, onaylanmadığını veya ilgilenilmediğini hissetmesidir (Rohner, 1994; Rohner ve Khaleque, 2002). Ebeveyn tarafından reddedilme algısı çocuğun öznel yaşantısına bağlı olarak kişiden kişiye değişebilen bir algıdır. Türkdoğan (2017)’a göre anne-baba sevgi ve ilgilerini davranışlarıyla gösteriyor olsa bile çocuğun içinde taşıdığı inanç tam tersi olabilmektedir.

Kurama sonradan eklenen ebeveynliğin kontrol boyutu, bireylerin yaşam boyu gelişimleri üzerinde etkili olan ebeveyn davranışları ile ilgili boyuttur. Kontrol ile anne-babanın çocuğun davranışlarını ne derece sınırladığı ve bu sınırlamaların ne kadar zorlandığı kastedilmektedir. Sıcaklık boyutunda olduğu gibi kontrol boyutu da iki uçlu bir düzlem olarak kavramsallaştırılmaktadır. Düzlemin bir ucunda ‘aşırı izin vericilik’, diğer ucunda ‘kısıtlayıcılık’ yer almaktadır. Çocuklarının davranışını nadiren kontrol eden anne-babalar izin verici (düşük düzeyde kontrollü); çocuklarının davranışını sürekli kontrol eden anne-babalar ise kısıtlayıcı (yüksek düzeyde kontrollü) olarak tanımlanmaktadır. İzin verici ebeveynler, çocuğa karşı yönlendirici bir tutum benimsemezler. Çocuğun kendi kararlarını vermesine ve kendi yolunu bulmasına izin verirler (Rohner ve diğerleri, 2012). Bu durumda ebeveynler, çocuğa hiçbir kural ya da sınır uygulamazlar, sadece çocuğun güvenliği ve sağlığı için gerekli olan kontrollü sağlarlar. Aşırı kısıtlayıcı (kontrollü) ebeveynler ise, çocuğun davranışlarını takip eder, çocuğa çok fazla kural koyup kısıtlamalar getirir ve çocuğu bu kurallara uymaya zorlarlar. Çocuğun davranışlarının her an takip edilmesi, çocuğun ebeveyni olmadan belli becerileri kazanmasını ve özerkliğini elde etmesini kısıtlar (Rohner ve Rohner, 1981).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramının kişilik alt alanı, çocukluk döneminde algılanan kabul ya da reddedilmenin bireyin kişilik gelişimi ve psikolojik uyumu üzerindeki etkilerini anlamaya çalışır (Rohner ve diğerleri, 2009). Baş etme alt alanı, ebeveynleri tarafından reddedilen bazı çocukların ya da yetişkinlerin reddedilme deneyimi ile diğerlerine göre duygusal ve ruhsal olarak daha etkili bir etkili bir şekilde baş etmeleri üzerine odaklanmaktadır (Rohner, 2004). Sosyokültürel sistemler alt alanı ise ebeveyn kabul ve reddinin evrensel nedenleri ve sonuçlarına odaklanarak sosyokültürel değişkenler ile arasındaki ilişkiyi belirlemeye ve açıklamaya çalışmaktadır (Rohner 1975; akt. Yakmaz Basılğan, 2012).

Çocuk ebeveynleri tarafından onaylanma, beğenilme ve hayranlık görme isteği içindedir. Bundan dolayı ebeveynlerinin istediği gibi davranmaktadır. Bu şekilde davrandıkça ebeveynleri tarafından onaylandığını, beğenildiğini görmekte ve ebeveynlerinin istediği davranışları sergileme eğilimi artış gösterebilmektedir. Mükemmeliyetçiliğin temellerinin çocuklukta atıldığını belirten Hollender (1965)'e göre, çocuğun ebeveynleri ile kurduğu ilişkide, onay alma ve beğenilme ihtiyacından dolayı mükemmeliyetçilik gelişebilmektedir (Satıcı, 2018). Mükemmeliyetçilik, kişinin var olan durumundan daha üst bir seviyeye ulaşmak amacı ile ulaşılmaması mümkün olmayan hedefler koyması, bu hedeflere ulaşmak için çabalamanın ötesinde aşırı takıntılı olması ve kendi değerini sadece hedeflediği amaçlarını hayata geçirmesi üzerinden değerlendirmesi halidir (Burns, 1980). Sorotzkin (1998), anne-babanın çocuğuna karşı ilgisiz olması, tutarsızlık gösteren onayları ve sürekli eleştirel bir yaklaşımla iletişim kurmasının çocuğun mükemmel olma eğilimini etkilediğini vurgulamaktadır (akt. Ward ve Ashby, 2008). Yoldaş Bıçkı (2020) ise yaptığı çalışmasında, ebeveyn tarafından red algılayan kişilerin mükemmeliyetçilik düzeylerinin arttığını saptamıştır.

Ebeveyn Kabul-Red Kuramının kişilik alt alanına göre ebeveynlerin sevgileriyle ilgili olan ebeveyn kabul veya red, kişilerin kendilerine ve dünyaya yönelik algılarının gelişiminde önemli görev üstlenmektedir (Rohner, 1986). Koşulsuz sevgi ortamında ilgi ve şefkatle büyüyen çocuklar kabul görme hissi ile birlikte olumlu benlik algısı geliştirirken, ebeveynlerinin reddedici ve düşmanca davranışlarına uğrayan çocuklar ise değersizlik hissedebileceği için olumsuz benlik algısı geliştirebilmektedir (Yavuzer, 2015; Cüceloğlu, 2016). Benlik algısı; “hayatın ilk yıllarından başlayarak kişinin çevresiyle etkileşimi sonucu kazandığı geri bildirimler ve birebir yaşadığı tecrübeler” ile oluşmaktadır (Kuzgun, 1996; akt. Makar, 2016). Demoulin (1998) ise benlik algısını, “kişinin yaşam boyunca edindiği olumlu-olumsuz tüm deneyimlerin ve bilgilerin duygusal bir bütünü” olarak ifade etmektedir (akt. Zembat ve diğerleri, 2018). Çocuğun kendisini iyi veya kötü olarak sınıflandırmasında ebeveyn tutumlarının önemli bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır (Yavuzer, 2019). Erdem ve Erkman (1990) tarafından yapılan çalışmada, ebeveynlerinden yüksek düzeyde red algılayan çocukların daha olumsuz benlik algısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveyn red algısının yetişkinlikte bağlanma stilleri üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir. Erken dönemde kurulan bağlanma şekli yaşamın sonraki yıllarında kurulan ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Hazan ve Shaver, 1994). Annelerin çocuklarına karşı göstermiş oldukları tutum ve davranışlar, çocuğun ileri yaşlardaki yaşantısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kişinin kendisi ve başkaları ile ilgili hem olumlu hem olumsuz iki tür içsel model oluşturduğunu belirten Bartholomew ve Horowitz, dörtlü bağlanma modelini ortaya koymuşlardır (Yıldız, 2012). Bu modele göre; *güvenli*, *saplantılı*, *korkulu* ve *kayıtsız* olmak üzere dört yetişkin bağlanma stili vardır. *Güvenli* bağlanma stilinde kişi, hem kendini hem başkalarını olumlu değerlendirir (Terzi, 2014). *Saplantılı* bağlanma stilinde sahip kişiler, kendilerini olumsuz değerlendirirken başkalarını olumlu değerlendirmektedirler (Terzi, 2014). *Korkulu* bağlanma stilinde kişi, kendini ve başkalarını olumsuz değerlendirir. Kendini değersiz ve sevmeye layık olmayan biri olarak görürken, başkalarının da güvenilmez ve reddedici olduğunu düşünür (Yıldız, 2012). *Kayıtsız*

bağlanma stiline sahip kişiler ise kendilerini olumlu, başkalarını olumsuz değerlendirirler. Bartholomew, Henderson ve Dutton (2001)'a göre düzenli ilgi gören ve bakımı karşılanan çocuklar güvenli bağlanma stili geliştirmektedir; bağlanma figürü tarafından ilgisiz bırakılan veya reddedilen çocuklarda ise kayıtsız ve korkulu bağlanma stiline geliştigi görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, ebeveyn sıcaklığının güvenli bağlanma ile ebeveyn reddinin ve kontrolünün ise güvensiz bağlanma ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Perris ve Andersson, 2000).

Erken çocukluk döneminde anne-baba ve çocuk arasında kurulan ilişkinin ve ebeveynlerin çocuğa olan tutum ve davranışlarının kişinin psikolojik, sosyal, duygusal gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olduğu göz önüne alındığında, kişilik gelişimini etkileyebileceği düşünülen mükemmeliyetçilik, benlik algısı ve bağlanma stilleri değişkenleri üzerinde çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacı, yetişkinlerin çocukluk döneminde algıladıkları ebeveyn kabul veya reddinin mükemmeliyetçilik, benlik algısı ve bağlanma stilleri ile ilişkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın hipotezleri şunlardır:

H1a: Yetişkinlerin ebeveyn kabul-red algısı güvenli bağlanma stilini pozitif yönde yordamaktadır.

H1b: Yetişkinlerin ebeveyn kabul-red algısı kayıtsız bağlanma stilini pozitif yönde yordamaktadır.

H1c: Yetişkinlerin ebeveyn kabul-red algısı korkulu bağlanma stilini pozitif yönde yordamaktadır.

H1d: Yetişkinlerin ebeveyn kabul-red algısı saplantılı bağlanma stilini pozitif yönde yordamaktadır.

H2: Yetişkinlerin ebeveyn kabul-red algısı mükemmeliyetçilik düzeylerini pozitif yönde yordamaktadır.

H3: Yetişkinlerin ebeveyn kabul-red algısı benlik algılarını pozitif yönde yordamaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada, yetişkinlerin çocukluk döneminde algıladıkları ebeveyn kabul veya reddinin mükemmeliyetçilik, benlik algısı ve bağlanma stilleri ile ilişkisini belirlemek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan 18 yaş ve üzeri 514'ü (%60.9) kadın, 330'u (%39.1) erkek olmak üzere toplamda 844 kişi oluşturmaktadır. Örnekleme ulaşmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan kişilerin eğitim durumları; 5'i (%0.6) ilkokul, 10'u (%1.2) ortaokul mezunu, 80'i (%9.5) lise mezunu, 76'sı (%9) ön lisans, 501'i (%59.4) lisans mezunu ve 172'si (%20.4) lisansüstü mezun olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar gelir durumunu, 148'i (%17.5) Asgari ücretten az, 37'si (%4.4) Asgari ücret, 69'u (%8.2) 2324-3000 arası, 228'i (%27) 3000-5000 arası, 266'sı (%31.5) 5000-10000 arası ve 96'sı (%11.4) 10000 ve üzeri olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılar yetiştikleri aile yapılarını, 691'i (%81.9) çekirdek, 113'ü (%13.4) geniş ve 40'ı (%4.7) parçalanmış aile olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar hayatını geçirdiği yeri, 11'i (%1.3) Köy/Kasaba, 166'sı (%19.7) ilçe, 285'i (%33.8) il ve 382'si (%45.3) büyükşehir olduğunu belirtmiştir. Ebeveynlerinin evlilik durumlarını, 595'i (%70.5) evli, 40'ı (%4.7) boşanmış, 13'ü (%1.5) ayrı ve 196'sı (%23.2) hayatta olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların 198'i (%23.5) psikiyatrik destek aldığını ve 646'sı (%76.5) psikiyatrik destek almadığını belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amacıyla araştırmacı tarafından Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır. Formda yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, romantik ilişki durumu, aylık gelir, hayatını geçirdiği yer, psikiyatrik destek gibi değişkenlere yönelik sorular yer almaktadır.

Yetişkin Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K) - Kısa Form: Birey tarafından algılanan ebeveyn kabul-reddinin değerlendirilmesi amacıyla 1978 yılında Rohner ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir (Varan, 2003). Ölçeğin ilk formunda kontrol boyutu yer almamaktadır. Bu nedenle geliştirilen ilk EKRÖ formu 60 maddeden oluşmaktadır. 1987 yılında Rohner ve arkadaşları ölçeğe algılanan kabul-reddin yanı sıra 13 maddeden oluşan algılanan 'Ebeveyn Kontrolü' boyutunu ilave etmiştir. Kontrol boyutunun eklenmesiyle Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ), "Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği" (EKRÖ/K) olarak adlandırılmış ve 73 maddelik halini almıştır. Bu çalışmada kullanılan ölçek, Yetişkin EKRÖ'nün ölçek yapısı korunarak geliştirilmiş olan kısa formudur. Ölçek, hem anne hem de baba için ayrı ayrı doldurulmaktadır. 24 maddeden oluşan ölçeğin 'Sıcaklık/Şefkat' 'Düşmanlık/Saldırganlık', 'Kayıtsızlık/İhmal' ve 'Ayrışmamış Red' olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. EKRÖ/K 4'lü likert tipi bir ölçektir ve ölçekte yer alan maddeler 'Hemen Hemen Her Zaman Doğru' (4 puan), 'Bazen Doğru' (3 puan), 'Nadiren Doğru' (2 puan), 'Hiçbir Zaman Doğru Değil' (1 puan) şeklinde puanlanmaktadır. Sıcaklık/Şefkat alt boyutundan alınan yüksek puanlar, bireyin anne-babası ile olan ilişkisinde algıladığı sıcaklığın yüksekliğine işaret ederken; diğer alt ölçeklerden elde edilen yüksek puanlar, bireyin anne-babasından algıladığı reddin yüksekliğini ifade etmektedir. EKRÖ/K'den elde edilecek puanlar 24 ile 96 arasında değişmektedir. 24 puan en yüksek düzeyde kabul algısını, 96 puan en yüksek düzeyde red algısını göstermektedir. Yetişkin EKRÖ/K kısa formunun ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Dedeler ve diğerleri (2017) tarafından yapılmıştır. İç tutarlık katsayıları Yetişkin EKRÖ/K Anne Formu için .75 ile .92 arasında, Baba Formu için .85 ile .96 arasında değişmektedir. Test-tekrar test güvenilirlik katsayıları Anne Formu için .40 ile .83 arasında, Baba Formu için .86 ile .96 arasında değişiklik göstermektedir. Madde toplam korelasyon aralığının ise Anne Formu için .45 ile .82 arasında, Baba Formu için .50 ile .92 arasında değiştiği saptanmıştır. Ayrıca, Anne Formunun iki yarım güvenilirliği .88 ve Baba Formunun iki yarım güvenilirliği ise .94 olarak hesaplanmıştır (Dedeler, Akün ve Durak-Batıgün, 2017).

Frost Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (FÇBMÖ): Mükemmeliyetçilik düzeylerini çok boyutlu olarak değerlendirmek amacıyla 1990 yılında Frost ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir (Özbay ve Mısırlı-Taşdemir, 2003). Toplamda 35 maddeden oluşan ölçeğin altı alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; 'Hata Yapma Endişesi', 'Kişisel Standartlar', 'Ebeveyn Beklentileri', 'Ebeveyn Eleştirileri', 'Davranışlardan Şüphe Duyma/Emin Olamama' ve 'Düzen' olarak belirtilmektedir (Özbay ve Mısırlı-Taşdemir, 2003). FÇBMÖ 5'li likert tipi bir ölçektir ve ölçekte yer alan maddeler 1- 'Kesinlikle Katılmıyorum', 2- 'Katılmıyorum', 3- 'Kararsızım', 4- 'Katılıyorum' ve 5- 'Kesinlikle Katılıyorum' şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçekten elde edilecek puanlar 35 ile 175 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan toplam puanın yüksekliği, mükemmeliyetçilik düzeyinin arttığına işaret etmektedir.

Özbay ve Mısırlı-Taşdemir (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçeğin güvenilirliğini incelemek amacıyla, Cronbach Alfa iç tutarlılık ve yarıya bölme yöntemleri kullanılmıştır. Genel güvenilirlik katsayısı .83 olarak hesaplanırken; alt boyutların güvenilirlik katsayıları 'Hata Yapma Endişesi' için .77, 'Kişisel Standartlar' için .63, 'Ebeveyn Beklentileri' için .71, 'Ebeveyn Eleştirileri' için .65, 'Davranışlardan Şüphe Duyma/Emin Olamama' için .61 ve 'Düzen' için .87 şeklindedir. Yarıya bölme güvenilirlik katsayısı ise .80'dir (Özbay ve Mısırlı-Taşdemir, 2003).

Benlik Kuramı Ölçeği (BKÖ): Bireylerin çeşitli yaşam alanları karşısında kendilerini algılayışlarını ölçmek amacıyla Berg ve Snyder (2010) tarafından geliştirilmiştir. Toplamda 36 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe formunda dokuz alt boyut bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; 'Fiziksel Görünüm', 'Fiziksel Sağlık', 'Zekâ', 'Akademik Başarı', 'Serbest Zaman Etkinlikleri', 'Kişilik', 'Aile İlişkileri', 'Yakın İlişkiler', 'Arkadaşlık' olarak belirtilmektedir (Yavuzer, Karataş ve Polat Demir, 2017). BKÖ, 5'li likert tipi bir ölçektir ve ölçekte yer alan maddeler 1- 'Hiç Doğru Değil', 2- 'Nadiren Doğru', 3- 'Arada Sırada Doğru', 4- 'Sık Sık Doğru', 5- 'Her Zaman Doğru' şeklinde derecelendirilmektedir. Her bir boyuttan elde edilen puanın yüksekliği bireyin benlik kuramının olumlu olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Yavuzer, Karataş ve Polat Demir (2017) tarafından yapılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin tamamından elde edilen iç tutarlılık katsayısının .84; alt boyutlara dair iç tutarlılık katsayısının ise .52 ile .88 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Test yarılama yöntemi ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Ayrıca, ölçeğin Türkçe formunun madde-toplam korelasyon katsayılarının .30 ile .78 arasında değiştiği görülmüştür (Yavuzer, Karataş ve Polat Demir, 2017).

İlişki Ölçekleri Anketi: Yetişkinlerin bağlanma stillerini ölçmek amacıyla Griffin ve Bartholomew tarafından 1994 yılında geliştirilmiştir. Toplam 30 sorudan oluşan ölçek, güvenli, korkulu, kayıtsız ve saplantılı olmak üzere dört bağlanma stilini ölçmektedir. İlişki Ölçekleri Anketi, 7'li likert tipi bir ölçektir. Katılımcılar, ölçekteki her madde için yakın ilişkilerinde kendilerini ve tutumlarını en iyi tanımladığını düşündükleri cevabı 7 basamaklı ölçek üzerinde işaretlemektedir. 1- 'Beni Hiç Tanımlamıyor', 7- 'Beni Tamamıyla Tanımlıyor' anlamına gelmektedir. Ölçek, Sümer ve Güngör (1999) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Dört alt ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları, güvenli bağlanma için .12, korkulu bağlanma için .36, kayıtsız bağlanma için .41, ve saplantılı bağlanma için .28 olarak saptanmıştır. Test tekrar test korelasyonunun ise .54 ile .78 arasında değiştiği bulunmuştur.

İşlem

Araştırma verilerinin toplanmasında Google Forms programından yararlanılmıştır. Araştırma linki Türkiye'de yaşayan kişiler ile paylaşıldıktan sonra katılımcılar araştırmaya online anket yolu ile katılmışlardır. Ankete katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Anketin ilk sayfasında araştırmanın konusu ile katılımcının haklarını içeren bilgilendirilmiş onam formu yer almaktadır. Bu formun onaylanmasının ardından katılımcılar sırasıyla Demografik Bilgi Formu, EKRÖ-Anne Kısa Form, EKRÖ- Baba Kısa Form, İlişki Ölçekleri Anketi, Frost Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği ve Benlik Kuramı Ölçeğini yanıtlamışlardır.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Version 22.0 istatistik programı kullanılmıştır. Ebeveyn Kabul- Red Algısının

Bağlanma Stilleri, Mükemmeliyetçilik ve Benlik Algısı üzerindeki etkisine bakmak için çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Bulgular

Öncelikle ebeveyn kabul-red algısının, ilişki ölçeği anketi alt boyutlarını ne düzeyde yordadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla Regresyon Analizleri yapılmıştır.

Tablo 1. Ebeveyn Kabul-Red Algısının, Güvenli Bağlanma Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart		t	p
			Hata	β		
Güvenli Bağlanma	Sabit	24,314	,681		35,700	,000
	Ekar Anne	-,063	,021	-,133	-3,074	,002
	Ekar Baba	-,032	,019	-,073	-1,698	,09
$R = .187$ $R^2 = .035$ $R^2_{adj} = .033$, $F(2, 841) = 15.234$ $p < .05$						

Ebeveyn kabul- red puanlarıyla oluşturulan modelde; Güvenli Bağlanma puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(2, 841) = 15.234$, $p < .05$). Bu modelde; Güvenli Bağlanma puanlarındaki varyansın yaklaşık %3'ü açıklanmaktadır ($R^2 = .035$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Anne formu puanlarının ($\beta = -.133$, $p < .05$) negatif yönde Güvenli Bağlanma puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tablo 2. Ebeveyn Kabul-Red Algısının, Korkulu Bağlanma Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart		t	p
			Hata	β		
Korkulu Bağlanma	Sabit	16,794	,483		34,736	,000
	Ekar Anne	-,001	,015	-,004	-,097	,92
	Ekar Baba	,018	,013	,058	1,325	,18
$R = .056$ $R^2 = .003$ $R^2_{adj} = .001$, $F(2, 841) = 1.302$ $p < .05$						

Ebeveyn kabul- red puanlarıyla oluşturulan modelde; Korkulu Bağlanma puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(2, 841) = 1.302$, $p < .05$). Bu modelde; Korkulu Bağlanma puanlarındaki varyansın yaklaşık %01'i açıklanmaktadır ($R^2 = .003$).

Tablo 3. Ebeveyn Kabul-Red Algısının, Kayıtsız Bağlanma Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart		t	p
			Hata	β		
Kayıtsız Bağlanma	Sabit	18,306	,668		27,420	,000
	Ekar Anne	,030	,020	,064	1,504	,13
	Ekar Baba	,080	,018	,185	4,342	,000
$R = .231$ $R^2 = .053$ $R^2_{adj} = .051$, $F(2, 841) = 23.671$ $p < .05$						

Ebeveyn kabul- red puanlarıyla oluşturulan modelde; Kayıtsız Bağlanma puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(2, 841) = 23.671$, $p < .05$). Bu modelde; Kayıtsız Bağlanma puanlarındaki varyansın yaklaşık %5'i açıklanmaktadır ($R^2 = .053$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Baba formu puanlarının ($\beta = .185$, $p < .05$) pozitif yönde Kayıtsız Bağlanma puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tablo 4. Ebeveyn Kabul-Red Algısının, Saplantılı Bağlanma Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart		t	p
			Hata	β		
Saplantılı Bağlanma	Sabit	15,264	,379		40,328	,000
	Ekar Anne	,021	,011	,080	1,818	,06
	Ekar Baba	-,003	,010	-,012	-,282	,77
$R = .073$ $R^2 = .005$ $R^2_{adj} = .003$, $F(2, 841) = 2.231$ $p < .05$						

Ebeveyn kabul- red puanlarıyla oluşturulan modelde; Saplantılı Bağlanma puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(2, 841) = 2.231$, $p < .05$). Bu modelde; Saplantılı Bağlanma puanlarındaki varyansın yaklaşık %01'i açıklanmaktadır ($R^2 = .005$).

Bu kısımda ebeveyn kabul-red algısının, mükemmeliyetçilik ve benlik algısı düzeyini ne düzeyde yordadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla Regresyon Analizleri yapılmıştır.

Tablo 5. Ebeveyn Kabul-Red Algısının, Mükemmeliyetçilik Düzeyini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart		t	p
			Hata	β		
Mükemmeliyetçilik	Sabit	77,143	2,064		37,381	,000
	Ekar Anne	,295	,062	,194	4,727	,000
	Ekar Baba	,277	,057	,200	4,882	,000
$R = .355$ $R^2 = .126$ $R^2_{adj} = .124$, $F(2, 841) = 60.604$ $p < .05$						

Ebeveyn kabul- red puanlarıyla oluşturulan modelde; Mükemmeliyetçilik puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(2, 841) = 60.604, p < .05$). Bu modelde; Mükemmeliyetçilik puanlarındaki varyansın yaklaşık %12'si açıklanmaktadır ($R^2 = .126$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Anne formu ($\beta = .194, p < .05$) ve Baba formu puanlarının ($\beta = .200, p < .05$) pozitif yönde Mükemmeliyetçilik puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tablo 6. Ebeveyn Kabul-Red Algısının, Benlik Algısını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Benlik Algısı	Sabit	140,621	1,541		91,231	,000
	Ekar Anne	-,181	,047	-,157	-3,889	,000
	Ekar Baba	-,284	,042	-,272	-6,716	,000

$R = .389$ $R^2 = .151$ $R^2_{adj} = .149$, $F(2, 841) = 75.047$ $p < .05$

Ebeveyn kabul-red puanlarıyla oluşturulan modelde; Benlik Algısı puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(2, 841) = 75.047, p < .05$). Bu modelde; Benlik Algısı puanlarındaki varyansın yaklaşık %15'i açıklanmaktadır ($R^2 = .151$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Anne formu ($\beta = -.157, p < .05$) ve Baba formu puanlarının ($\beta = -.272, p < .05$) negatif yönde Benlik Algısı puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tartışma ve Öneriler

H1a: Reddedilmiştir.

H1b: Kabul edilmiştir.

H1c: Reddedilmiştir.

H1d: Reddedilmiştir.

H2: Kabul edilmiştir.

H3: Reddedilmiştir.

Çalışmada öncelikle ebeveyn kabul-red algısının, ilişki ölçeği anketi alt boyutlarını ne düzeyde yordadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Yapılan analizler sonucunda; algılanan ebeveyn kabul veya reddinin bağlanma stilini anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ve anne reddi arttıkça güvenli bağlanmanın düştüğü; algılanan baba reddi arttıkça kayıtsız bağlanmanın arttığı bulunmuştur. Salahur (2010) yaptığı çalışmada, annelerinden kabul gören kişilerin güvenli bağlanma puanı arttığını, annesinden red algılayan kişilerin ise güvensiz (kaygılı-kaçınmasız) bağlanma puanının arttığını saptamıştır. Yalçınkaya (1997) yaptığı çalışmada, anne ve babasından kabul algılayan kadınların güvenli

bağlanma sergilediklerini saptamıştır. Ekar Kuramı kişilik alt kuramına göre ebeveynlerin sevgileriyle ilgili olan ebeveyn kabul veya reddin, kişilerin kendilerine ve dünyaya yönelik algılarının gelişiminde önemli görev üstlenmektedir (Rohner, 1986). Bu açıdan bakıldığında, aslında kişilik alt kuramı ile bağlanma kuramındaki içsel çalışan model birbiriyle benzer kavramlardır. Kişiler annelerinden aldıkları tepkilere göre kendine ve dış dünyaya yönelik zihinsel model oluşturmaktadır ve ilişkilerini bu modele göre biçimlendirmektedir. Ebeveynlerinden algıladıkları kabul ise kişilerin kendi ve dış dünya hakkında olumlu düşünmesini sağlayabilecek ve kişiler güvenli bağlandıkları ilişkiler geliştirebilecektir. Bartholomew, Henderson ve Dutton (2001)'na göre düzenli ilgi gören ve bakımı karşılanan çocuklar güvenli bağlanma stili geliştirmekte iken; bağlanma figürü tarafından ilgisiz bırakılan veya reddedilen çocuklarda ise kayıtsız ve korkulu bağlanma stiline geliştiği görülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın bulgusu olan; algılanan ebeveyn kabul veya reddinin bağlanma stilini anlamlı düzeyde yordaması ve anne reddi arttıkça güvenli bağlanmanın düşmesi; algılanan baba reddi arttıkça kayıtsız bağlanmanın artması literatür ile uyumlu ve beklenen bir sonuçtur.

Bu kısımda ebeveyn kabul-red algısının, mükemmeliyetçilik düzeyini ne düzeyde yordadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla regresyon analizleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda; algılanan anne ve baba reddi arttıkça mükemmeliyetçiliğin arttığı saptanmıştır. Bakılan literatürde araştırma bulgusuna benzer şekilde sonuçların bulunduğu görülmektedir. Cenkseven Önder ve Kırdök (2009) yaptıkları çalışmada, algılanan anne kabul düzeyi arttıkça olumlu mükemmeliyetçilik düzeyinin arttığını saptamıştır. Yoldaş Bıçkı (2020) yaptığı çalışmada, ebeveyn tarafından red algılayan kişilerin mükemmeliyetçilik düzeylerinin arttığını saptamıştır. Tanzi (2018) tarafından yapılan çalışmada, kadınlarda mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, davranışlardan şüphe ve ailesel eleştiri boyutlarının anne ve baba kabulü ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Burns (1980) mükemmeliyetçiliğin ortaya çıkma nedeninin, çocuğun kabul görmediği bir ortamda yetişmesi olarak savunmaktadır. Benzer şekilde Patch (1984), çocuğun kabul veya onay görmediği ortamın mükemmeliyetçiliğe neden olduğunu belirtmektedir. Sık eleştiri yapan, hiçbir şeyden memnun olmayan ve çocuğuna karşı sıcaklık göstermeyen ebeveynlerin çocuklarında mükemmeliyetçi özellikler daha sık görülmektedir (Dinç, 2001). Bu bağlamda araştırmamızda saptanan ebeveyn reddi arttıkça mükemmeliyetçiliğin artması literatür ile de uyumludur.

Son olarak araştırmada, regresyon analizi sonucunda algılanan anne ve baba reddi arttıkça olumlu benlik algısının azaldığı saptanmıştır. Erdem ve Erkman (1990) yaptığı çalışmada, benzer şekilde, ebeveynlerinden yüksek düzeyde red algılayan çocukların daha olumsuz benlik algısına sahip oldukları bulunmuştur. Cournoyer, Sethi ve Cordero (2005), üniversite öğrencisi ile yaptıkları çalışmada, anne-baba kabul-reddi, ebeveyn kontrolü ve benlik kavramlarını algılanması incelenmiş ve araştırma sonuçları, anne-babaları tarafından kabul algılayan bireyler ile pozitif benlik kavramına sahip olmaları arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermiştir. Campos, Besser ve Blatt (2013) yaptıkları çalışmada, algılanan anne ve baba reddinin kişilerin kendilerine yönelik olumsuz algısı üzerinde etkili olduğunu ve kendilerini daha fazla eleştirme eğiliminde oldukları saptanmıştır. Şirvanlı Özen (2009) yaptığı çalışmada, annelerden algılanan kabul ile kendilik algısı arasında ilişki olduğunu ve anneden algılanan kabulün, erkeklerin kendilik algısında kadınlara oranla daha önemli olduğunu saptamıştır. Benlik algısının gelişiminde ebeveynlerin rolü önemlidir ve benlik algısının temelinde, çocukluk çağında özellikle ebeveynlerle kurulan ilişkiler yer almaktadır (Turner, Sarason ve Sarason, 2001). Benlik algısı zaman içerisinde değişkenlik gösterse bile, benliğin şekillenmesinde bakım verenler ile etkileşim üzerinde durulmaktadır (Bowlby, 1980). Çocuğunu kabul eden ve sevgisini gösteren ebeveynler, çocuğun benliğine olumlu katkı sağlamaktadır (Yavuzer, 2005). Rohner, Khaleque ve Cournoyer (2005), ebeveynlerinin sevgi ve ilgi gösterdiğini düşünen kişilerde olumlu benlik algısının geliştiğini belirtmektedir. Bakım veren kişilerden yetersiz ilgi ve sevgi alan kişilerin ise ilerleyen

yaşlarda olumsuz benlik algısı geliştirdiği görülmektedir (Cooper, Shaver ve Collins, 1998). Bu bağlamda, araştırma sonucu olan ebeveyn reddi arttıkça olumlu benlik algısının düşmesi şaşırtıcı bir sonuç değildir ve literatür ile uyumludur.

Öneriler

Araştırma örneklemini Türkiye’de yaşayan kişiler oluşturmaktadır ancak örneklem seçilirken bölgelere göre ayrılmamıştır. Ebeveyn davranışlarını toplumsal yapı, yaşadığı yerin kültürel öğeleri ve gelenekleri etkilemektedir. Bu nedenle daha sonraki çalışmalarda, bölgelerin kültürel farklılıkları göz önüne alınarak bölgelere göre incelenmesi tavsiye edilmektedir.

Araştırmada ebeveyn kabul/red algısının; bağlanma stilleri, mükemmeliyetçilik ve benlik algısına olan etkisi ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçlarından yararlanarak ebeveynlerin tutumlarının, çocuklarının ileriki yaşamlarında olan etkilerine yönelik farkındalık programları uygulanabilir ve ebeveynler bilinçlendirilebilir. Ebeveyn kabul-red algısının, bağlanma stilleri üzerindeki etkisinin oldukça az olması dikkat çekici bir sonuçtur. Gelecekte yapılacak çalışmalarda temel bakım veren kişinin ebeveynlerinden biri olup olmadığının sorgulanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, araştırmanın temel değişkenlerini birlikte ele alan ve inceleyen bir araştırmaya rastlanmaması araştırmanın önemli bir özelliğidir. Konuya dair çalışacak kişiler için yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırmada yetişkinlerin çocuklukta algıladıkları ebeveyn kabul veya reddinin mükemmeliyetçilik, benlik algısı ve bağlanma stilleri ile ilişkileri kesitsel bir desenle incelenmiştir. Konunun daha derinlemesine incelenebilmesi adına daha sonraki çalışmalarda, boylamsal olarak ele alınması tavsiye edilir.

Kaynakça

- Akkuş Örün, I. (2010). Alkol Bağımlısı Olan ve Olmayan Kişilerin Çocuklarının Anne Baba Kabul-Reddi, Psikolojik Uyum ve Çocukluk Dönemi Kararları Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye.
- Aşık, M. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Öz Yeterlik Düzeylerinin Öz Anlayış ve Ebeveyn Kabul-Reddine İlişkin Algıları Çerçevesinde İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Azizli, M. E. (2018). Algılanan Ebeveyn Kabul-Red Düzeyi İle Kendini Belirleme Arasındaki İlişkide Özerklik Desteğinin Aracı Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bartholomew, K., Henderson, A., & Dutton, D. (2001). Insecure Attachment and Abusive Intimate Relationships. C. Clulow (Dü.) içinde, *Adult Attachment and Couple Psychotherapy* (s. 43-61). London: Brunner-Routledge.

- Bayat, B. (2015). Algılanan Ebeveyn Kabul-Reddinin Yetişkinlik Dönemindeki Psikopatoloji İle İlişkisi: Kontrol Odağının Ve Benlik Kurgularının Aracı Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Berg, C. J., & Snyder, C. R. (2010). Assessing Self-Perceptions of College Students Across Life Domains: Development and Validation of the Self-Theory Scale. *College Students Journal*, 44, 952-969.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss: Loss, Sadness and Depression*. New York: Basic Books.
- Burns, D. D. (1980). The Perfectionist's Script for Self-Defeat. *Psychology Today*, 41, 34-51.
- Campos, R. C., Besser, A., & Blatt, S. J. (2013). Recollections of Parental Rejection, Self-Criticism and depression in Suicidality. *Archives of Suicide Research*, 17(1), 58-74.
- Cenkseven Önder, F., & Kırdök, O. (2009). Ön Ergenlerin Olumlu-Olumsuz Mükemmeliyetçilik Düzeylerinin Anne-Çocuk İlişisini Algılamaları Açısından İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 263-274.
- Cooper, M., Shaver, P., & Collins, N. (1998). Attachment Styles, Emotion Regulation and Adjustment in Adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1380-1397.
- Cournoyer, D. E., Sethi, R., & Cordero, A. (2005). Perceptions of Parental Acceptance-Rejection and Self-Concepts among Ukrainian University Students. *Ethos*, 33(3), 335-346.
- Crockenberg, S., Lyons-Ruth, K., Dickstein, S., & ark. (1993). The Family Context of Infant Mental Health: II. Infant Development in Multiple Family Relationships. C. Zeanah (Dü.) içinde, *Handbook of Infant Mental Health* (s. 38-55). New York Guilford Press.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dedeler, M., Akün, E., & Durak-Batıgün, A. (2017). Yetişkin Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği – Kısa Form'un Uyarlama Çalışması. *Düşünen Adam Psikiyatri Nöroloji Bilim Dergisi*, 30(3), 181-193.
- Demoulin, D. F. (1998). Giving Kids A Good Emotional Start-What Head Start Parents and Teachers Should Know to Ensure Emotionally Healthy Children. *Children and Families, Fall*.
- Dinç, Y. (2001). Predictive Role of Perfectionism on Depressive Symptoms and Anger: Negative Life Events as the Moderator. Unpublished Master Thesis, Middle East Technical University Social Sciences Institute, Ankara.
- Erdem, T., & Erkman, F. (1990). The Relationship of Parental Acceptance Rejection, Some Outcome variables and Perceived Parental Attitudes. *Paper presented at the 8th International Congress on Child Abuse and Neglect*. Hamburg, Germany.

- Griffin, D., & Bartholomew, K. (1994). Models Of The Self And Other: Fundamental Dimensions Underlying Measures Of Adult Attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(3), 430-445.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Hollender, M. H. (1965). Perfectionism. *Comprehensive Psychiatry*, 6(2), 94-103.
- Kasuto, S. (2005). Özel anaokullarına devam eden 6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargıları ile annenin sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul .
- Kuzgun, Y. (1996). *Akademik Benlik Kavramı Ölçeği*. Ankara: MEB Yayınları.
- Makar, E. (2016). Spor Eğitimi Gören Öğrencilerin, Sosyal Beceri, Fiziksel Benlik Algısı ve Fiziksel Aktivite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Özbay, Y., & Mısırlı-Taşdemir, Ö. (2003). Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Malatya.
- Pacht, A. R. (1984). Reflections on perfection. *American Psychologist*, 39(4), 386-390.
- Perris, C., & Andersson, P. (2000). Experiences of Parental Rearing and Patterns of Attachment in Adulthood. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 7(4), 279-288.
- Rohner, R. P. (1975). They Love Me, They Love Me Not: A Worldwide Study of the Effects of Parental Acceptance and Rejection. *New Haven, CT: HRAF Press*.
- Rohner, R. P. (1986). The Warmth Dimension: Foundations of Parental Acceptance Rejection Theory. *Newbury Park, CA: Sage Publications*,.
- Rohner, R. P. (1994). Patterns of Parenting: The Warmth Dimension In Worldwide Perspective. *Psychology and Culture*, 113-120.
- Rohner, R. P. (2004). The Parental" Acceptance-Rejection Syndrome": Universal Correlates Of Perceived Rejection. *American Psychologist*, 59(8), 830-840.
- Rohner, R. P., & Chaki-Sircar, M. (1988). *Women And Children In A Bengali Village*. Connecticut.
- Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2002). Parental Acceptance-Rejection And Life-Span Development: A Universalist Perspective. *Online Readings In Psychology And Culture*, 6(1), 1-10.
- Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1980). Antecedents And Consequences Of Parental Rejection: A Theory Of Emotional Abuse. *Child Abuse and Neglect*, 4, 189-198.

- Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1981). Parental Acceptance-Rejection And Parental Control: Cross Cultural Codes. *Ethnology*, 20(3), 245-260.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross-Cultural Evidence, And Implication. *Ethos Journal of the Society for Psychological Anthropology*, 33(3), 299-334.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2012). Overview of Parental Acceptance Rejection Theory. *Introduction to Parental Acceptance-Rejection Theory, Methods, Evidence, and Implications*.
- Rohner, R. P., Rising, D. G., & Sayre-Scibona, J. (2009). Sex Differences In Relations Among Remembered Parental Behavior In Childhood, Adults' Current Psychological Adjustment, And Career Indecision. *Psychological Reports*, 104(2), 558-566.
- Salahur, E. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Geriye Dönük Olarak Çocukluklarında Algılamış Oldukları Ebeveyn Kabul Veya Reddinin Yetişkinlik Bağlanma Biçimleri Ve Depresif Belirtiler İle İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Satıcı, B. (2018). Genç Yetişkinlerde Mükemmeliyetçilik İle Romantik İlişki Doyumu Arasında Duygusal Zeka Ve Bilinçli Farkındalığın Aracılık Rollerinin İncelenmesi. Yayınlanmış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sorotzkin, B. (1998). Understanding and Treating Perfectionism in Religious Adolescents. *Psychotherapy*, 35(1), 87-95.
- Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Şirvanlı Özen, D. (2009). Ergenlerde Anneden Algılanan Kabul/İlgi İle Benlik-Algısı Arasındaki İlişki: Babadan Algılanan Kabul/İlginin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(24), 28-38.
- Şirvanlı Özen, D., & Olgaç, D. (2019). *Kişiler Arası Kabul Red Kuramının Ebeveynliğe Bakışı. Güre A, editör. Aile Sistemleri* (1. baskı b.). Ankara: Türkiye klinikleri.
- Tanzi, B. (2018). Ergenlerde Algılanan Ebeveyn Kabul Ve Reddinin Mükemmeliyetçilik Ve Sosyal Kaygı Düzeyi İle İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Terzi, S. (2014). Romantik İlişkilerde Bağlanma Yaralanmalarına Yol Açan Olaylar: Nitel Bir Çalışma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 99-108.
- Turner, A. P., Sarason, I. G., & Sarason, B. R. (2001). Exploring The Link Between Parental Acceptance And Young Adult Adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 25(2), 185-199.

- Türkdoğan, T. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Çocukluklarına Dönük Olarak Algıladıkları Ebeveyn Kabul-Reddi İle Yetişkinlikteki Psikolojik Uyumları Arasındaki İlişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 7(47), 135-154.
- Varan, A. (2003). Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K) Ve Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ) Çocuk Formlarının Türkiye Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması.
- Ward, A. M., & Ashby, J. S. (2008). Multidimensional Perfectionism and the Self. *Journal of College Student Psychotherapy*, 22(4), 51-65.
- Yakmaz Basılğan, F. (2012). Annelerin Kabul-Red Düzeyi İle Çocukların Davranış Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçınkaya, A. (1997). Turkish Daughter's Attachment Styles, Romantic Relationships, And Recollections Of Parental Acceptance And Control. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boston University.
- Yavuzer, H. (2005). *Gençleri Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2015). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2019). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, Y., Karataş, Z., & Polat Demir, B. (2017). Benlik Kuramı Ölçeğinin Türkçe Sürümünün Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(2), 161-168.
- Yıldız, M. (2012). Bağlanma Kuramı Açısından Yaşlılık Dönemine Genel Bir Bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(1), 1-30.
- Yoldaş Bıçkı, E. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Algılanan Ebeveyn Kabul-Reddi Ve Mükemmeliyetçilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Zembat, R., Koçyiğit, S., Akşin Yavuz, E., & Tunçeli, H. İ. (2018). Çocukların Benlik Algısı, Mizaç ve Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkiler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 548-567.

Yetişkin Bağlanma Stillerinin Benlik Saygısı, Boyun Eğici Davranış ve Karakter Özellikleri ile İlişkisi¹

The Relationship of Adult Attachment Styles with Self-Esteem, Submissive Behavior and Character Features

Başvuru Tarihi / Received: 27.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 09.06.2021

Araştırma / Research

Sebahat KAÇAR²

Fatma Yeşim CAN³

Öz

Bu araştırmada yetişkinlerde benlik saygısı, boyun eğici davranış ve karakter özelliklerinin bağlanma stilleriyle ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Türkiye’de yaşayan 18 yaş ve üzeri 295’i kadın ve 103’ü erkek toplam 398 kişi katılmıştır. Araştırmada Sosyo-Demografik Bilgi Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği, Mizaç ve Karakter Envanteri ve İlişki Ölçekleri Anketi kullanılmıştır. Bulgulara göre kayıtsız bağlanma stili, benlik saygısını pozitif yönde yordamaktadır. Kayıtsız bağlanma stilinden aldıkları puan arttıkça, benlik saygısı düzeyleri düşmektedir. Korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma stilleri boyun eğici davranışları pozitif yönde yordamaktadır. Korkulu bağlanma ve kayıtsız bağlanma stilleri kendi kendini yönetme düzeyini negatif yönde, güvenli bağlanma stili pozitif yönde yordamaktadır. İş birliği yapma düzeyi ise kayıtsız bağlanma stili tarafından negatif, güvenli bağlanma stili tarafından pozitif yönde yordamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Benlik saygısı, Boyun eğici davranış, Karakter, Bağlanma stilleri

Abstract

In this study, it was aimed to investigate self-esteem, submissive behavior and character features according to attachment styles in adult individuals. Study was conducted with living in Turkey 18 years and older 398 people in total including 295 women and 103 men. Socio-Demographic Information Form, Rosenberg Self-Esteem Scale, Submissive Behaviors Scale, Temperament and Character Inventory and Relationship Scales Questionnaire were used in the study. According to the findings, dismissing attachment style positively predicts self-esteem. The score participants get from dismissing

¹ Bu makale İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, sebahaatt@hotmail.com | ORCID: 0000-0003-0804-5492

³ İstanbul Gedik Üniversitesi, Doç. Dr., e-posta: dryesimcan@yahoo.com | ORCID: 0000-0001-9120-2246

attachment style as it increases, their self-esteem levels decrease. Fearful, dismissing and preoccupied attachment styles positively predicted submissive behaviors. Fearful attachment and dismissing attachment styles predicted self-directedness negatively and secure attachment style positively. The level of cooperativeness is negatively predicted by the dismissing attachment style and positively predicted by the secure attachment style.

Key Word: Self-esteem, Submissive behavior, Character, Attachment styles

Giriş

Bowlby, bağlanmayı özellikle annenin gitmesi ya da korkutucu bir durum karşısında kolaylıkla harekete geçen biyolojik fonksiyonlu içgüdüsel bir sosyal davranış olarak tanımlamaktadır (Bowlby, 2013). Bağlanma, yaşamın ilk aylarında oluşmaya başlar ancak bireyin ilerideki yıllarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyerek, yaşam boyunca sosyal ilişkilerin temelini oluşturur (Turan Akdağ, 2011). Bağlanma kuramı da insanların başka insanlarla kurdukları duygusal bağların nedenlerini açıklamaktadır (Şeleci, 2014). Bowlby'ye göre; bireyin erken yaşlarda bakımını üstlenen kişiyle kurduğu iletişim, bireyin yaşamının ileriki dönemlerinde duygu, düşünce ve davranışlarında önemli bir etkiye sahiptir (Bowlby, 2013). Bowlby'nin bağlanma kuramına göre; bakım vereninle tekrarladığı deneyimleri neticesinde bireyde benlik, bağlanma figürü ve çevre ile ilgili bazı zihinsel temsiller oluşur. Bunlar Bowlby tarafından 'işsel çalışan modeller' olarak adlandırılmaktadır. İşsel çalışan modeller; bireyin ilgi, sevgi, güven gibi bakım vereninden gördüğü ya da görmediği değere göre oluşan kendisi ve diğer kişilerle ilgili inanç ve beklentileri içerir. Kısacası, Bowlby'nin bağlanma kuramına göre; bebeklik döneminde bakım veren ile bebek arasında kurulan bağ ve bakım verenin çocuğun ihtiyaçlarına verdiği tepkiler zihinsel temsillerin temelini oluşturur. Zihinsel temsiller, ileriki dönemlerde kurulan ilişkileri de şekillendirir (Yazıcıoğlu, 2011). Başka bir deyişle, erken dönemdeki bağlanma deneyimleri temelinde oluşan zihinsel modeller hem bireyin kendisi hakkında beklenti, inanç ve duygularını, özellikle de benlik saygısını hem de diğer insanlara duyulan güven ve sosyal ilişkilerde hissedilen rahatlığı etkiler (Bretherton, 1992; Noleir ve Feeney, 1994; Akt., Sümer, 2006, s. 29).

Başlanma kuramı geçmişten günümüze psikoloji alanında çok ilgi görmüş ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu çalışmada alanyazından edinilen bilgiler ışığında yetişkin bireylerin benlik saygısı, boyun eğici davranış ve kendi kendini yönetme ve iş birliği yapma karakter alt boyutlarının bağlanma stilleri ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada karakter özelliklerini incelemek için karakter özelliklerine ait üç alt boyuttan ikisi olan kendini yönetme ve iş birliği yapma alt boyutları kullanılmıştır. Çalışmanın alt amaçları ise yetişkinlerin benlik saygıları, boyun eğici davranışları, karakter özellikleri ve bağlanma stilleri puanlarının demografik değişkenlere göre (cinsiyet, eğitim, aile yapısı, ebeveyn ilişki durumu, psikiyatrik destek) farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek olacaktır. Literatürde bağlanma stillerinin benlik saygısı, boyun eğici davranış ve karakter özellikleri ile ilişkilerini inceleyen bazı çalışmalar olsa da bu dört değişkenin birbiri ile ilişkisini inceleyen çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın bu yönde literatüre katkı sağlaması umulmaktadır.

Benlik Saygısı

Benlik, psikoloji literatüründe sıklıkla karşılaşılan ve psikoloji çalışma alanlarında önemli bir yere sahip kavramlardan biridir. Benlik kavramı, bireyin kendisine bakış açısı ve kendisini zihninde temsil etme şekli olarak tanımlanabilir. Benlik, bireyin kendisi ile ilgili algısını, kişisel atıflarını, yaşanmışlıklarını,

gelecek beklentilerini, sosyal rollerini zihninde şekillendirmesi ve kavramsal bir ben oluşturmasıdır (Aydın, 1996). Benlik kavramı, kişinin kendisini nasıl gördüğü ve kendisini nasıl ifade ettiği ile ilgilidir. Benlik, yetenek, kişisel özellikler ve birbirleri ile ilişkili davranışlardan oluşmaktadır (Kandaz, 2018). İnsan, kendisi hakkında kendince edindiği fikirleri, başkalarının kendisini nasıl gördüğüne dair bilgilerle birleştirerek benliğini oluşturur (Hançerlioğlu, 1987). Benliğin oluşumu, erken çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadar sürmektedir. Yapılan araştırmalarda, benlik kavramının çocukluk döneminden itibaren başkalarıyla kurulan sosyal etkileşim ve model alma ile şekillendiği görülmektedir (Bandura, 1989).

Benlik üzerine yapılan ilk incelemeler ise William James öncülüğünde 1890'lı yıllarda başlamıştır (Parmaksız, 2011). James benliğin, kişinin kendisinin sayabileceği vücudu, kişinin özellikleri, yetenekleri, sahip olduğu şeyler, arkadaşları ve ailesi her şeyden oluştuğunu ifade eder. James'e göre, bireyin algısında az önce sayılan değerler yükseldiğinde benlik saygısı da artar; bu değerler azaldığı takdirde benlik saygısı da paralel olarak azalır. Ayrıca, bireyin benlik saygısının toplumsal kabul değerlerinden etkilendiğini, davranışlarının toplum tarafından onay ve kabul görmesi karşısında olumlu benlik saygısının geliştiğini de belirtmektedir (Köse D. , 2019). Benlik kavramını bilen benlik (*self as knower*) ve bilinen benlik (*self as known*) olarak iki boyut üzerinden düşünmek gerektiğini belirten James'e göre bilinen benlik maddi benlik, sosyal benlik ve manevi benlik olarak ayrılmaktadır (James, 1948; Akt. Turan, 2010). Maddi benlik; bireyin dış görünüşünü, maddi durumunu, evini ve ailesini içerir. Sosyal benlik; iş, statü, çevreden gelen onay gibi bireyin çevresi ile tanımlanan özellikleri kapsar. Manevi benlik ise; bireyin duygularını, ahlaki değerlerini ve manevi yönünü içerir. James'e göre benlik, üçünün birleşimi ile oluşur (Parmaksız, 2011).

Rogers, benliği bireyin kendisine dair algılarının örgütlenmiş hali olarak tanımlarken, bireyin çevredeki insanlarla etkileşim halinde oldukça kendisine dair farkındalığının arttığını, kendisiyle ilgili olumlu ya da olumsuz değerlendirme yaparak bazı hedefler oluşturduğunu ifade eder (Gazioğlu, 2015). Rogers'ın benlik kavramı, kişinin kendisini algılayışından oluşan *gerçek benliği* ve olmak istediği özellikleri temsil eden *ideal benliği* içermektedir (Yenidünya, 2005). Zaman içerisinde gelişen benlik kavramının olumlu olabilmesinin şartı koşulsuz sevgi ile büyüme (Çokparlamış, 2018). Koşulsuz sevgi ile yetişen birey, ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden bir anlayışın içindedir (Cüceloğlu, 2002). Koşullu sevgi gören bireyler bu davranışı içselleştirir ve buna uygun değer kalıpları oluşturur. Böyle bir durumda birey yalnızca belli şartlar altında değerli olduğunu düşünür ve benliğini tam olarak geliştiremez (Schultz & Schultz, 2007). Ayrıca Rogers benlik kavramının duygu, düşünce ve davranışları etkilediği için kişiliğin oluşmasında önemi olduğunu belirtmektedir. Rogers'ın teorisine göre, benlik her bireyde kendini gerçekleştirme arzusu ile gelişir ve her birey kişisel olumlu takdir görmeye doğuştan eğilimlidir (Plotnik, 2009).

Benlik, Rosenberg tarafından bir tutum olarak incelenmiş, kararlılık ve tutarlılık gösteren yapı olarak tanımlanmıştır (Rosenberg, 1979; Akt. Çokparlamış, 2018). Rosenberg, benlik kavramını mevcut benlik, arzu edilen benlik ve sunulan benlik olmak üzere üç boyutta değerlendirmiştir. Mevcut benlik, bireyin kendisini nasıl gördüğünü; arzu edilen benlik, bireyin kendisini nasıl görmeyi istediğini; sunulan benlik, bireyin kendisini diğer insanlara nasıl göstermek istediğini ifade eder. Rosenberg'e göre, insanların mevcut benlikleri ile arzu edilen benlikleri birbirine ne kadar yakın olursa benlik saygıları da o kadar yüksek olacaktır (Karaboğa, 2011). Benliğin oluşması, bireyin hem kendisi hem çevresi ile kurduğu etkileşim neticesinde ortaya çıkan düşünceler ve algıları oluşturmaktadır. Rosenberg, benlik ve ego kavramlarının birbirini tamamlayan nitelikte olduklarını vurgulamaktadır. Ego kavramının, bireyin gerçekleri kabullenmesini sağlayan bir dizi entelektüel ve bilişsel süreçler içerdiğini, benlik kavramından farklı olarak görevinin benliği koruma ve geliştirme olduğunu belirtmektedir (Yenidünya,

2005). Benlik kavramı, egonun süregiden farkındalığı ile şekillenir ve olgunlaştıkça tamamlanır (Erdoğan, 1995). Benlik kavramının gelişmesi, bireyin kendisini olduğu gibi kabul etmesine ve kendisine gösterdiği saygıya bağlıdır (Özoğlu, 1982). Benlik bilinci bireyin aile içinde başlayan kabul mesajları ile başlar. Aile içinde anne ve babanın kabulü ile birey kendi potansiyelini anlamaya çalışır. Benliği ile iletişim halinde olan bireyler kişiliğini anlamak üzere farkındalık geliştirirler. Bunun yanı sıra, benliğinin bilincinde olmayan bireylerde tatmin olmama, başarısız görme gibi benlik kavramının gelişmesinde aksaklıklar meydana gelmektedir. Bireyin, benliğinin gelişmesinde en önemli etkenlerden biri kişinin kendisini kabulüdür (Erden & Akman, 2001; Yavuzer ve Demir, 2016; Akt. Şereflioğlu, 2018). Benlik kabulü sayesinde birey yeterli ve yetersiz yönlerini doğru şekilde algılayabilir, karşısına çıkan problemlere çözümler üretebilir, kendisini yetersiz gördüğü özelliklerini de kişiliğinin parçası olarak görebilir (Kılıççı, 1992). Benlik bilincinin gelişimi sırasında bireyin çevresinden gördüğü kabul ve sevgi, bireyin olumlu saygı geliştirmesinde etkili olur. Öte yandan, diğer insanların kendisi hakkındaki tutum ve düşünceleriyle ilgilenmeksizin kendisine karşı olumlu benlik saygısı geliştirir (Karahan & Sardoğan, 1994). Başarılı bir benlik kavramı gelişimi için bireyin kendisini olduğu gibi kabul etmesi, yaşamdaki sorunlara neden olan yetersizliklerin farkına varması, bireyin kendisinden ve çevresinden gelen uyaranlar ile benliğini tutarlı şekilde planlaması en önemli faktörlerdir (Eisenberg & Delaney, 1993).

Benlik saygısı İngilizcedeki 'self-esteem' kavramından gelir ve dilimizde öz saygı olarak da ifade edilir. Benlik (öz), bireyin kendisine dair beklentilerinin bütünüdür. Hangi konuda yetersiz, hangi özelliklerinin iyi, tercihlerinin hangi yönde olduğu gibi bireyin kim olduğunu anlamaya ve kendisini tanımaya yönelik tüm inançları benlik kavramını oluşturmaktadır (Campbell, 1990; Kernis ve Ark., 2000; akt. Kandaz, 2018). Benlik saygısı (öz saygı) ise, bireyin benliğini kabul etmesi ve beğenmesini ifade eden bir kavramdır (Yörükoğlu, 2000). Benlik saygısı kendisini yargılaması ve değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan duyguyu, değerlendirmenin sonucunu kabullenmesi ve beğenmesidir (Kohut, 2020). Lawrence (2006), benlik saygısının bireyin kendisi ile ilgili bilgilerin değerlendirilebilir bir parçası olduğunu ifade etmektedir.

Bebekler dünyaya geldikten sonra bir süre ben ile ben olmayı ayırt edemezler. Ancak, benlik bireyin dünyaya geldiği andan itibaren yaşadığı olaylar ve çevresindeki kişilerle kurduğu ilişkilerin etkisiyle zaman içinde yavaş yavaş oluşur (Baymur, 1994). Yapılan araştırmalar bireyin çevresiyle iletişim ve etkileşim kurdukça benlik saygısı düzeyinde değişkenlik olduğunu, bireyin deneyimlerinden etkilenemediğini ve benlik saygısının eğitimle geliştirilebileceğini göstermektedir (Pişkin, 2006; akt. Karabulut G., 2014). Aile fertlerinin, özellikle anne ve babanın çocukları ile kurdukları ilişki, çocuğun benlik gelişimini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Benlik kavramının beğenilip beğenilmemesi neticesinde benlik saygısı oluşmaktadır. Bunun yanı sıra benlik gelişimi, bireyin deneyimlerini algılayış şekli, başkaları tarafından olumlu değerlendirilme ve kabul edilme ihtiyacından etkilenmektedir. Deneyimlerle birlikte birey kendisine değer verme duygusunu geliştirmektedir. Bu duygu oluştuğundan sonra başkaları tarafından nasıl değerlendirildiğinden bağımsız olarak sürmekte ve davranışları etkilemektedir (Geçtan, 1995). Rogers'a göre benlik saygısı ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiye bağlıdır. Bakım vereni tarafından koşulsuz sevgi gören çocuk, bu durumu içselleştirir ve olumlu benlik saygısı geliştirir (Schultz & Schultz, 2007). Rogers, bireyin kendisini iyi hissettiği ya da hayal kırıklığı yaşadığı olaylar karşısında yakın çevresinden gördüğü tutumun kendisine değer verme duygusunun gelişimini etkilediğini, bu duygunun çevredeki insanların kendisini değerlendirmesi ile öğrenilerek geliştiğini ifade eder (Rogers, 1947). Rogers, yüksek benlik saygısının bireyin kendisi hakkındaki olumlu değerlendirmeleri ile ilişkili olduğunu, düşük benlik saygısının ise bireyin kendisi hakkındaki olumsuz değerlendirmeleri sonucunda oluştuğunu belirtmektedir (Rosenberg, 1965).

Rosenberg, benlik saygısını bireyin kendisi ile sağladığı uyum ve kendi yaptıklarından memnun olma duygusu ile eş tutmaktadır. Rosenberg'e göre benlik saygısının yüksek olduğu bireyler kendilerini başkalarından üstün görmemekte, kusursuz olduklarını düşünmemekte, çok başarılı olduklarına dair duygularını yansıtmamakta; kendilerine saygı duymakta ve kendisini toplum içinde değerli görmektedirler. Rosenberg benlik saygısı düşük olan bireylerin, benlik saygısı yüksek olan bireylere kıyasla başarmak adına daha az istekli olduklarını, sosyal iletişim kurmakta zorluk yaşadıklarını ve genellikle nörotik eğilimlerin olduğu olumsuz kişilik özellikleri gösterdiklerini öne sürmektedir (Rosenberg, 1968; Akt. Yenidünya, 2005). Yüksek benlik saygısına sahip olan bireylerin kendilerini başkasından üstün görmeden kıymetli ve saygıya layık hissettiği; düşük benlik saygısına sahip bireylerin ise kendilerinden memnun olmadığı ve kendilerini kabul edemedikleri belirtilmektedir (Güloğlu & Kararımak, 2010). Benlik saygısı düşük olan bireyler benliklerini kabul etmeyen ve uyumsuz bireyler olarak tanımlanmaktadır (İnanç, 1997). Bu bilgiler doğrultusunda Rosenberg, bireyin kendisini değerlendirirken olumlu bir tutumdaysa yüksek benlik saygısına, olumsuz bir tutumdaysa düşük benlik saygısına sahip olduğunu ifade etmektedir (Rosenberg, 1965). Yaşam boyu süren benlik saygısı, bireyin kendisini tanıması, kendi kabiliyetlerinin kabul etmesi neticesinde kendisine karşı hissettiği sevgi, saygı, güven ve değer duygularından oluşur (Tukuş, 2010). Benlik saygısı ile ilgili birçok araştırma göz önüne alınarak yapılan literatür araştırmasında, yüksek benlik saygısının psikolojik olarak sağlıklı olabilmek için önemli bir yordayıcı olduğu göze çarpmaktadır (Crocker & Park, 2004).

Boyun Eğici Davranış

Boyun eğme terimi, Milgram'ın çalışmaları ile psikolojide tanınır hale gelmiştir. Milgram boyun eğme terimini, bireysel davranışı güçsel kararlılığa bağlayan psikolojik mekanizma olarak tanımlamıştır (Harre, Lamb, 1983; Akt. Köktuna, 2007). Boyun eğme, Budak (2000) tarafından otoritenin koyduğu kurallara veya komutlara uygun davranma olarak tanımlanmıştır. Bu terim psikoloji alanında, bireyin değer yargılarını, kararlarını ve düşüncelerini otoritenin belirlediği yönde değiştirmesi olarak kullanılır. Bu durum, bahsi geçen bireyin istenen değişikliği özümlediği anlamına gelmez; yalnızca, otoritenin isteklerine uyduğu anlamına gelir. Otorite karşısında boyun eğen birey, istemediği halde diğer insanlara doğrudan zarar verebilecek şekilde davranışlar sergileyebilir.

Boyun eğici davranış; duygularını özellikle de olumsuz duygularını ortaya çıkarmakta zorlanan, başkalarını memnun etmek için çabalayan, kendi isteklerini arka plana atan ve hayır diyemeyen, iyilikseverliği önemseyen bireylerin kişilik özellikleri olarak tanımlanmaktadır (Gilbert, Pehl, & Allan, 1994). Başka bir söylemle, boyun eğici davranış; benlik saygılarını zedeleyerek başkalarını incitmek için özen gösteren, herkesi memnun etmek için uğraşan, abartılı halde yardımsever olan, hayır diyemeyen, hoşuna gitmeyen durumları söylemekte zorluk çeken, öfkelerini göstermekte zorlanan, devamlı onaylanma ihtiyacı duyan, fikirlerini ve haklarını savunamayan hareketlerle gözlemlenebilen kişilik özelliğidir (Gilbert & Allan, 1994). Boyun eğici davranışların ortaya çıkmasında etkisi olan üç durum vardır. Birincisi, bireyin boyun eğmesinin, diğer insanlar tarafından yapılacak en doğru şey gibi gösterilmesidir. Bazı kültürlerde otoriteye koşulsuzca boyun eğmek, istenen bir özellik olarak çocukluktan itibaren öğretilir. İkincisi, bireyin diğer insanlar tarafından reddedilmemek veya onaylanmak için boyun eğmesidir. Üçüncüsü ise, sosyal kuralların sorgulamadan kabul edilmesidir (Aronson, Wilson & Akert, 1997; Akt. Tuzcuoğlu & Korkmaz, 2001).

Boyun eğici davranışların temelinde yatan önemli faktörlerden biri düşük benlik saygısıdır (Torun ve diğerleri, 2012). Tekin ve Filiz, boyun eğici davranışların ortaya çıkmasında etkili olan çevresel faktörlerin neler olduğu hakkında farklı görüşler bulunduğunu, bu görüşlerin bir bölümünün çocukluk dönemindeki aile ortamının belirleyici olduğunu öne sürdüğünü bir bölümünün ise bireyin o an içinde

olduğu sosyal çevre ile ilgili algısının belirleyici olduğunu öne sürdüğünü ifade etmişlerdir. Birçok araştırmacı, bireyin boyun eğici davranışlarının kaynağını, otoriter, sıkı disiplinli ve sıkı denetimli, aşırı kısıtlayıcı anne ve baba tutumları olarak göstermektedir (Tekin & Filiz , 2008). İçinde yaşadıkları kültürde, otoriteye sorgusuz boyun eğme, beklenen, beğenilen bir özellik olarak çocukluk döneminden başlayarak öğretilen bireylerde daha çok boyun eğme davranışı gözlenmektedir (Cüceloğlu, 2002). Gilbert, Cheung, Grandfield, Campey ve Irons; boyun eğici davranışların aslında bir tür savunma taktiği olduğunu veya bireysel bir karar olmadığını savunmaktadırlar. Boyun eğici davranışın aileye olan bağlılık hissi sonucunda ortaya çıkabileceğini belirtmektedirler (Gilbert ve diğerleri, 2003). Yavuzer, anne baba tutumlarının boyun eğici bireylerin yetişmesine etki etmesinin aksine çocukları karşısında boyun eğici davranışlar sergileyen anne ve babaların varlığından bahsetmektedir. Bu ebeveynler, evde çocuklarının üstünlüğünü kabul etmiş haldedirler. Yavuzer'e göre, bu tip ailelerde yetişmiş olan çocuklar, anne babalarının dışında başka insanlar karşısında da egemen olmanın yollarını arayacaktır (Yavuzer,2013).

Boyun eğici davranış düzeyi yüksek olan bireyler, kişiler arası ilişkilerde kendilerini daha değersiz görmekteirler. Bunlar; söz hakları sınırlı olan, özgür davranamayan, başkalarının yönergelerine uyan, hatasız olsa dahi kendisi hakkında söylenen olumsuz sözler karşısında sessiz kalan kişilerdir (Köktuna, 2007). Başkaları tarafından aşağılanmak, suçlanmak veya başkalarının kendisinin hakkını yemesi gibi durumlar karşısında kendisini savunamaz, itiraz edemez. İstemediği halde başkalarına yakınlık göstermek için uğraşır. Küçük hatalar sebebiyle sürekli özür diler. Olumsuz duygularını ifade edemez. Liderlik davranışı göstermeye eğilimli değildirler, kolaylıkla girişimde bulunamazlar. Kendilerine güvenleri düşüktür. Ciddi sorumluluklardan, değişikliklerden ve insanlarla göz teması kurmaktan kaçınırlar (Gilbert, Pehl, & Allan, 1994). Göz temasından kaçma, konuşmamaya eğilimli olma, öfkeyi ifade edememe, eleştiriler karşısında kendini savunamama (Catarino ve diğerleri, 2014), memnuniyetsizlikleri söyleyememe, başkalarını incitmeme, herkesi memnun etmek için çabalama, reddedilme korkusuyla duygularını söylemekten kaçma, başkaları tarafından anlaşılmaya fazla önem verme (Dönmez & Demirtaş, 2009) boyun eğici davranış örnekleridir. Boyun eğici davranışlar sergileyen bireyler, bu davranışlar sonucunda diğer insanların saygısını kaybederken kendi isteklerinin de birazını gerçekleştirebilir. Bireyde benlik saygısının azalması, içsel öfke ve psikopatolojik problemlerin ortaya çıkması olası görülmektedir (Gilbert & Allan, 1994).

Kağıtçıbaşı (2013), toplumsal yaşam içinde uyum davranışının gerekliliğini vurgulamaktadır. Toplum içindeki düzenin sağlanması için toplum tarafından bazı kurallar geliştirilir. Bu kurallar, erken çocukluk döneminden itibaren o toplumda yaşayan tüm bireylere öğretilir. Böylece insanlardaki benzer davranışların çoğu erken yaşlarda başlayan ve hayat boyu devam eden ortak öğrenme ile ortaya çıkar. Kişiler arası ilişkilerde boyun eğici davranış başka bir söyleyişle itaat ile saygı kavramlarının karıştırıldığı ve itaat kavramının saygı olarak nitelendirildiği görülmektedir (Şelec, 2014). Sağlıklı insan ilişkilerinin boyun eğici davranışlar egemenliğinde değil saygı egemenliğinde şekillenmesi beklenir. Saygının üstün olduğu ilişkilerde birey özgür, bağımsız, yaratıcı ve üreticidir. Düşünür, karşı çıkar, değişir, değiştirir ve seçenekler sunabilir (Köktuna, 2007).

Karakter

Allport kişiliği, bireyin içinde olan ve çevreye uyum sağlarken kişiye özgü karakteristik duygu, düşünce ve davranış biçimlerini meydana getiren psikofiziksel sistemlerin dinamik organizasyonu olarak tanımlamaktadır (Robbins, 1986; akt. Karabacak, 2010). Kişilik, bireyin kendisine özel yani en sık tekrar eden ve diğer insanlardan farklı olan davranışlarıdır. Kişilik kavramı, bireyi diğer insanlardan farklı kılan ve ileri zamanlardaki davranışlarına dair öngörülerinin dayanağı olan, nispeten değişmeyen

özellikleri ifade etmektedir (Yanbastı, 1990). Cloninger'e göre kişilik, bireyin kişisel yaşantılarından öğrendiği duygularını, düşüncelerini ve eylemlerini uyum sağlama şekliyle karakterizedir. Kişilik, çevrenin değişimine adapte olmaya yarayan, bireysel psikobiyojik sistemlerin etkileşim kurması olarak tanımlanabilir (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993).

Cloninger, Mizaç ve Karakter Kuramı olarak da bilinen Psikobiyojik Kişilik Kuramı'nın temellerini ilk kez 1986 yılında yayınladığı makalesinde atmıştır (Tunçay, 2020). Cloninger'in kuramına göre kişilik, mizaç ve karakter olarak iki temel bileşenden oluşur. Mizaç, bireyin doğuştan getirdiği, biyolojik temellere dayanan davranış eğilimidir. Karakter ise öğrenme ve toplumsal çevreden etkilenerek gelişen, kişinin dünyayı görüş, algılama ve hayatla başa çıkma şekli olarak tanımlanmaktadır (Öztürk & Uluşahin, 2015). Kişilik, kalıtsal olarak gelen mizaç ve çevrenin etkisiyle öğrenilen tutumlar olan karakterin birleşimiyle oluşmaktadır (Akiskal ve Hirschfeld, 1983; Akt. Arslan, 2010). Karakter kişiliği ahlaki yönden tanımlarken, mizaç kişiliği duygusal yönden tanımlamaktadır (Kulaksızoğlu, 2015). Karakter özellikleri, bireyin gönüllü hedef ve değerlerindeki kişisel farklılıklardır. Karakter boyutlardan biri olan kendi kendini yönetme (self-directedness), bireyin seçimleri hakkındaki sorumluluğunu kabul etmesi, anlamlı amaçlar belirleme ve problemlerin çözümündeki beceri ve güvenin gelişimi faktörlerinden oluşur. Diğer bir karakter boyutu iş birliği yapma (cooperativeness), sosyal kabul, empati, sevecenlik ve erdemli olmak faktörlerini kapsar. Karakter boyutlarının sonuncusu kendini aşma (self-transcendence) ise, kendilik kaybı, kişiler arası ilişkide benimseme ve manevi kabul faktörlerinden oluşur (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993).

Karakter, bireyin dünyayı görüş, algılama ve hayatla baş etme biçimi olarak tanımlanmaktadır (Öztürk & Uluşahin, 2015). Karakter, mizacın tersine daha az kalıtsal özellikler içermektedir. Bireyin, yaşam deneyimlerindeki rastgele olaylardan, sosyal ve kültürel yapılardan etkilenmektedir (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993). Allport' a göre karakter, bireyin içinde yaşadığı çevrenin değerlerini ve ahlak kurallarını kullanma biçimidir. Bruyer ise karakteri, bireyin içinde bulunduğu çevrenin sahip olduğu ahlak kuralları karşısında kendini gösteren ruhsal özelliklerin tamamı olarak tanımlamaktadır. Ruhsal özelliklerin tümünün, değer yargılarından ve ahlak kurallarından etkilenmesi, karakterin gelişiminde önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir (Güney, 2008).

Karakter özellikleri, hayatın ilk senelerinde ebeveynler ile kurulan bağlanmayla başlayan kendilik ve nesne ilişkileri, daha sonra kendilik ile nesnenin farklılaşması ve hayatın kalan dönemlerinde devam eden olgunlaşma aşamalarında meydana gelen kişiler arası farklılıkları belirtmektedir. Mizaç, bireyin dünyaya gözlerini açtığı hali; karakter ise bireyin kendisini isteyerek değiştirdiği halini nitelendirmektedir (Cloninger & Svrakic, 1997). Cloninger mizaç boyutlarını tanımlamış daha sonra aynı mizaca sahip olan insanların farklı davranışlar gösterdiklerini gözlemlemiştir. Kuramdaki eksiklikleri fark etmiş ve ölçeğine üç karakter boyutunu eklemiştir. Kuramda karakter boyutları, kendi kendini yönetme (self directedness), iş birliği yapma (cooperativeness) ve kendini aşma (self transcendence) olarak tanımlanmaktadır. Karakter boyutlarının eklenmesiyle birlikte ölçeğin ismi "Mizaç ve Karakter Envanteri" olarak değiştirilmiştir (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993).

Kendi kendini yönetme, seçimlerinin sorumluluğunu kabul etmesi, anlamlı hedeflerin belirlenmesi ve problemleri çözme konusundaki beceri ve güvenin gelişiminden ortaya çıkmaktadır (Arkar, 2008). Kendi kendini yönetme bireyin kendi kararlarını alabilmesi ve kararlarının sorumluluğunu almasını ifade eder (Tunçay, 2020). Sorumluluk alma-kınama, amaca yönelik olma-amaçsızlık, beceriksizlik-eylemsizlik, kendini kabul-kendisiyle çekişme ve uyumlu alışkanlıklar-uygunsuz alışkanlıklar olarak beş alt boyuttan oluşmaktadır (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993). Kendi kendini yönetme puanı yüksek olan bireyler; olgun, güçlü, kendi kendine yeten, sorumlu, güvenilir, hedef odaklı, yapıcı ve iyi

entegre olabilen kişiler olarak nitelendirilebilmektedirler. Benlik saygıları ve özgüvenleri iyidir. En etkili özellikleri, kişisel tercihleri ve hedefleri ile uyum içinde olmaları, davranışlarını yer aldıkları ortama göre uyarlayabilmeleridir. Otorite figürünün emirlerini yerine getirmeleri gerektiğinde asi ve problem yaratan kişi olarak görülebilirler çünkü otorite figürünün hedef ve değerlerine meydan okumaktadırlar (Köse S. , 2003). Kendi kendini yönetme puanı düşük olan bireyler ise zayıf, kolay incinen, benlik saygısı düşük, sorumluluk almaktan çekinen, maharetsiz, güven vermeyen, başkalarını suçlama eğilimi olan ve uyum konusunda sorun yaşayan kişilerdir. Amaç belirleme, amacı tanımlama ve amaca uygun davranışı devam ettirme konusunda gereken özdenetimi sağlayamazlar. Amaçları olmadığı için şans ve kadere kendilerini teslim ederler. Kişilikleri tam olarak oluşmadığı için olgun olmayan davranışlarda bulunurlar (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993). *İş birliği yapma*, diğer insanları kabul ve onlarla özdeşimdeki bireysel farklılıklara göre düzenlenmiştir (Arkar, 2004). Bu alt boyut kabullenme ya da saldırganlık ve düşmanlık ile ilişkilidir. İş birliği yapma, sosyal onaylama – hoşgörüsüzlük, empati – sosyal ilgisizlik, yardımseverlik- yardımsever olmama, merhametli olma – kincilik, ilkeli olma– menfaatçilik alt boyutlarından oluşmaktadır. İş birliği yapma puanı yüksek olan kişiler empati kurabilen, toleransı yüksek, merhametli, destekleyici, kibar ve ilkeli olarak nitelendirilebilmektedir. Başka insanlarla iş birliği yapmaya ve iletişim kurmaya açıktırlar. Başkalarının ihtiyaçlarına ve seçimlerine karşı duyarlıdırlar. İş birliği yapma puanı düşük olan kişiler ise bencil, toleranssız, hoşgörülü olmayan, eleştirel, kindar, empatik olmayan, iletişim kabiliyetleri düşük ve fırsatçı olarak nitelendirilebilmektedir. Bu bireylerin önceliği kendileridir. Başka insanların ihtiyaçlarına ve seçimlerine karşı umursamazdırlar. Diğer insanları düşman olarak algılamaktadırlar (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993). *Kendini aşma*, kişinin kendisini bir bütünün parçası olarak algılaması ve bütünü oluşturan parçalar ile özdeşim kurması olarak tanımlanmaktadır. Kendini aşma, kendilik kaybı -bilinçli yaşantılar, kişiler arası özdeşim-kişisel özdeşim, manevi kabullenme-rasyonel materyalizm olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır. Kendini aşma puanı yüksek olan bireyler manevi duyguları güçlü, hoşgörülü, sabırlı, özverili, sade bir yaşam özümsemiş, belirsizlik ile mücadele edebilen, başarı veya başarısızlığı kabullenebilen kimseler olarak nitelendirilebilmektedirler. Kendini aşma puanı düşük olan bireyler ise manevi hisleri güçsüz, sabrı olmayan, kendisini üstün gören, yaratıcılık yönleri zayıf, sadelik değil gösteriş seven, memnuniyetsiz kimseler olarak tanımlanmaktadır. Özellikle yaş aldıkça ölüm ve acıyı kabullenmekte güçlük yaşarlar (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993).

Bağlanma

Bağlanma konusunun temelleri psikiyatrist John Bowlby'nin yaptığı araştırmalarla atılmıştır. Bağlanma kavramı, Bowlby tarafından destek rahatlık ve güvenlikten oluşan duygusal bir bağ olarak nitelendirir (Tüzün & Sayar, 2006). Bowlby bağlanmayı bebek ile bakım veren kişi arasında gelişen fizyolojik ihtiyaçların yanı sıra yakınlık, sevgi ve güvenlik arayışını kapsayan duygusal bir süreç olarak tanımlar (Bowlby,1982; Akt. Kan, 2018). Bebekler, dünyaya geldikleri andan itibaren ihtiyaçlarının giderilmesi için ilgiye gereksinim duyarlar ve ihtiyaçlarını karşısında bakım verenlerinden gördükleri ilgiye göre geleceğe dair beklentileri oluşmaya başlar (Troisi, Lorenzo, Alcini, Nanni, Pasquale, & Siracusano, 2006). Bağlanma kuramına göre bireylerin bebeklik döneminde bakım verenleriyle kurdukları ilişki, hayat boyu kişiler arası ilişkilerine etki edecektir (Hazan & Shaver, 1987).

Bağlanma kuramı, Freudyen psikoanalitik kuram temelinde Bowlby tarafından çeşitli disiplinlerden etkilenilerek geliştirilen eklektik bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Çocuğun duygusal gelişimi ve annenin bebeğe güvenli bir ortam verebilmesi Bowlby'nin kuramının temelini oluşturmaktadır (Bowlby, 2013). Freud'un psikodinamik kuramına göre bebeğin beslenme, emme gibi eylemlerle oral safhada aldığı tatmin, annesiyle kurduğu ilişki tatminiyle paraleldir. Bu aşamada emmekten zevk alan bebek

kendisini besleyen kişiye bağlanır ve bebek bu ilişkiyi genelleştirip diğer bağlanma ilişkileri için bir kaynak oluşturur. Oral tatminden mahrum kalan bebek ise sağlıklı bir bağlanma ilişkisi kurabilir. Psikodinamik kuram, beslenme ihtiyacını karşılayan annenin bebek için en önemli bağlanma nesnesi olduğunu öne sürer. İlişkinin başında bebeğin rolü daha pasif olsa da, kurulan bağ bebeğin gelişimi için oldukça önemlidir. Kurulan bu bağ, çocuğun güvende hissetmesini sağlar ve ilerideki romantik ilişkilerinde de etkisi görülür (Miller,1993; Akt. Karabulut C., 2019).

Bowlby'nin bağlanma kuramına göre; bireyde benlik, bağlanma figürü ve çevreye ilişkin birtakım zihinsel temsiller oluşur. Bu zihinsel temsiller Bowlby tarafından 'içsel çalışan modeller' olarak adlandırılmaktadır. İçsel çalışan modeller; bireyin ilgi, sevgi, güven gibi bakım vereninden gördüğü ya da görmediği değere göre oluşan kendisi ve diğer kişilerle ilgili olumlu ya da olumsuz inanç ve beklentileri içerir (Akhunlar, 2010). İçsel çalışan modeller bağlanma stillerini daha iyi anlayabilmek adına önemli bir etkiye sahiptir. Bu modelin çocuk ve bakım veren ilişkisi üzerine gelişen 'değerli ben' ve 'güvenilir öteki' olarak adlandırılan, birbirini besleyen ve tamamlayan iki temel şeması vardır. Bu iki şema, yakın ilişkilerde karşımıza çıkan bağlanma kaygısı, mesafeli olma ve kaçınma ile ilişkilidir (Kesebir, Özdoğan Kavzoğlu, & Üstündağ, 2011). 'Değerli ben', bireyin bakım vereninin gözünden kendisini değerli bulup bulmamasına göre; 'Güvenilir öteki' ise çocuğun ihtiyaçlarının bakım vereni tarafından uygun şekilde karşılanıp karşılanmamasına göre kendisini ve diğerlerini nasıl gördüğünü içermektedir. Güvenli bağlanan çocuk, ihtiyacı olan ilgi ve desteği görmesi halinde diğer kişiler ile ilgili olumlu; güvensiz bağlanan çocuk ise mesafe, reddedilme, tutarsızlık ve ilgisizlik karşısında olumsuz şemalar geliştirir. Aynı zamanda, diğerlerinin yanında kendi benlikleriyle ilgili değerli ya da değersiz olduklarına dair bilişsel temsiller de geliştirmektedirler (Akhunlar, 2010). Bebeklikte gelişmeye başlayan zihinsel temsiller, yaşam boyu kurulan tüm sosyal ilişkilerde, kişinin benlik saygısı ve kişilik gelişiminde önemli role sahiptir (Bowlby, 1988; Collins ve Read, 1994; Ainsworth, 1997; Orçan ve Deniz, 2004; Akt. Akhunlar, 2010). İçsel çalışan modeller, birey farkında olmadan eyleme geçer ve gelecekte karşılaşacağı kişi ve durumlara uygun davranışlar sergilemesini sağlar. Psikanalizden bu noktada ayrılan içsel çalışan modeller, düşünceleri içerdiği için bebeklikte incelenemez. Bowlby de zihinsel temsillerin yalnızca ilk yaşantılara dayalı olmadığını, bireyin yaşamı boyunca yaşadığı ilişkilerin, ilişkilerindeki bağlanma biçimlerinin ve geçmiş yaşantıların etkisiyle yenilenmekte olduğunu belirtmiştir (Yörükân, 2011). Bowlby'e göre çocuklukta oluşan bağlanmanın etkileri yaşam boyu devam eder (Fraley, 2002). Çocuk ve bakım veren arasında kurulan ilişkiye paralel olarak çocuğun zihninde 'benlik' ve 'başkaları' olarak içsel çalışan modeller oluşur. Çocuklukta oluşan içsel çalışan modeller, çok fazla değişime uğramadan yetişkinlikte işlev göstermeye devam edecektir (Bowlby,1973; Akt. Karabulut C., 2019).

Kanadalı psikolog Marry Ainsworth, bağlanma davranışını kişisel farklılıklara göre inceleyerek Bowlby'nin bağlanma kuramına önemli bir katkıda bulunmuştur. Ainsworth da bağlanmayı Bowlby'nin tanımına paralel olarak açıklar. Bağlanma bakım veren ve çocuk arasındaki bağdır. Ainsworth, Bowlby'nin bağlanma kuramını incelediğinde daha fazlasının olduğuna dair bulgular elde etmiş ve bağlanma ilişkilerinin farklı türleri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ainsworth bakım verenin duyarlı olup olmamasının çocuklukta bağlanma davranışını etkileyip etkilemediğini anlayabilmeyi çalışmalarının temel amacı olarak belirlemiştir. (Ainsworth, 1982; Yıldız, 2005; akt. Yazıcıoğlu, 2011). Bağlanma stilleri Ainsworth çalışmaları temelinde güvenli, kaçınan ve kaygısı/kararsız olarak üçe ayrılır. *Güvenli bağlanma stili*; Ainsworth ve arkadaşlarının yabancı ortam deneyine katılan ve güvenli bağlanan bebeklerin, anne odadan çıktıktan sonra oyunlara ara verdiği ve normal bir üzüntü yaşadığı gözlemlenmiştir. Anne döndüğünde ise onu karşılamış, bir süre anneye vakit geçirmiş ve rahatladıklarında uzaklaşıp keşfe çıkmışlardır. Deney öncesinde yapılan ev gözlemlerinde, bu annelerin bebeklerinin ihtiyaçlarına anında tepki verdiği ve duyarlı oldukları görülmüştür. Ainsworth, bu

bebeklerin sağlıklı bir bağlanma ilişkisi kurduklarını ve annenin koruyucu tavrının da çocukları cesaretlendirdiğini belirtir (Crain, 2014). Yabancı ortam deneyine katılmış olan *kaçıngan bağlanma stiline* sahip bebekler başından beri bağımsız davranmışlardır. Anne ve yabancıyla aynı odada oldukları zaman diliminde oyuncaklara odaklanmış, anneye ilgilenmemişlerdir. Annenin odadan ayrıldığında üzülseler de odaya geri döndüğünde sakin ve ilgisiz kalıp, yakınlaşmak için çabalamamışlardır. Anne kucağına aldığı başlarını başka tarafa çevirdikleri gözlemlenmiştir. Deney öncesinde yapılan ev gözlemleri incelendiğinde bu bebeklerin annelerinin daha duyarsız ve reddedici oldukları görülmüştür. Bu bebekler anneleri tarafından daha önce reddedildikleri ve tutarsız davranışlar gördükleri için annelerini güvenilir üs olarak görmemekte ve ihtiyaç duyduklarında annenin karşılık verip vermeyeceğinden emin olamamaktadırlar (Crain, 2014). *Kaygılı/kararsız bağlanan* bebekler yabancı ortam deneyinde, tanımadıkları bir yerde oldukları için anneleriyle çok meşgul olurlar ve neredeyse hiç keşif yapmakla ilgilenmezler. Anne odadan ayrıldığında yoğun bir üzüntü gösterir, geri döndüğünde ise hem anneye gitmek ister hem de öfkeyle reddederler. Bu bebekler, anne geri geldiğinde bile rahatlayamazlar bu nedenle başkaları tarafından sakinleştirilmeleri pek mümkün değildir. Ainsworth'un ev gözlemlerine bakıldığında, bu bebeklerin annelerinin de tutarsız davrandıkları, bazen ilgili bazen ilgisiz oldukları görülür. Annenin tutarsızlığı karşısında bebekler kendilerini güvende hissetmezler (Crain, 2014). Güngör (2000), güvenli bağlanmış olan bebeklerin yaşadıkları kaygı düzeyinin düşük; kaygılı/ kararsız bağlanan bebeklerin yaşadıkları kaygı düzeyinin yüksek, kaçınma düzeylerinin düşük; kaçınan bağlanan bebeklerin hem kaygı hem kaçınma düzeylerinin düşük olduğunu görüldüğünü ifade etmiştir. Egeland ve Farber'in çalışmalarına göre güvenli bağlanan bebek anneleri, güvensiz bağlanan bebek annelerine nazaran daha duyarlı, ilgili, özverili ve bebeğin ihtiyaçlarını daha sık, daha becerikli karşılayan annelerdir (Egeland & Farber, 1984).

Bartholomew ve Horowitz, Ainsworth'un sunduğu bağlanma stillerini ve Bowlby'nin içsel çalışan modellerini sentezleyerek, *yetişkin bağlanma stillerini* dörtlü bağlanma modeli olarak ele almışlardır (Bartholomew & Horowitz, 1991). Bartholomew, kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin kendi aralarında farklı davranış türleri sergilediklerini belirtmektedir (Sümer & Güngör, 1999). Bartholomew ve Horowitz'e göre benlik ve başkaları modelleri bağlanmanın temelini oluşturmaktadır (Bartholomew & Horowitz, 1991). *Dört boyutlu bağlanma modeli*, bireyin olumlu ya da olumsuz kutuplarda değerlendirdiği zihinsel modellerin kesiştiği noktaların dikkate alınması ve iki boyutun çaprazlama ilişkisi neticesinde ortaya çıkmıştır. *Olumlu benlik* modeli, kendini sevme ve başkalarının onayına ihtiyaç duymadan kendine saygı duyma olarak; olumsuz benlik modeli ise, başkalarının onayına ihtiyaç duyma ve düşük benlik saygısı olarak tanımlanabilir. *Olumlu başkaları* modelinde, bireyin başkalarının güvenilir ve ulaşılabilir olmasına dair inançları ve beklentileri varken; olumsuz başkaları modelinde, birey başkalarının güvenilirliğine inanmaz, ilişkilerden beklentileri olumsuzdur ve yakın ilişki kurmaktan kaçınır (Bartholomew & Horowitz, 1991). Bartholomew ve Horowitz, olumlu ve olumsuz zihinsel modellerden yola çıkarak olumlu kendilik, olumsuz kendilik, olumlu başkaları ve olumsuz başkaları olarak adlandırdıkları dört zihinsel boyuta ulaşmışlardır (Bartholomew & Horowitz, 1991). Kendiliğin ve başkalarının olumlu ya da olumsuz algılanmasına göre güvenli, saplantılı, kayıtsız ve korkulu bağlanma olarak dörtlü bağlanma modelini ortaya çıkarmışlardır. *Güvenli bağlanma stili*, olumlu benlik ve olumlu başkaları modellerinin birleşiminden meydana gelir (Eroğlu, 2020). Güvenli bağlanma; başkaları tarafından kabul edilmek, uygun tepkiler görmek, sevebilmek ve değer görmek gibi beklentileri içerir (Bartholomew & Horowitz, 1991). Güvenli bağlanan bireyler, öz değerlilik duygusunu içselleştirmişlerdir ve yakın ilişkilerinde samimi olma konusunda rahattırlar (Bartholomew & Shaver, 1998). Bu bireyler, kendilerinin sevmeye ve değer görmeye layık olduğuna inanan, başkasının onayına ihtiyaç duymayan özerk kişilerdir (Sümer & Güngör, 1999). *Saplantılı bağlanma stili*, olumsuz benlik ve olumlu başkaları modellerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Bu stile sahip bireyler, diğer insanların güvenini kazanmak ve onlar tarafından kabul görmek konusunda endişe

duyarlar (Bartholomew & Shaver, 1998). Bu bağlanma stiline sahip kişiler ikili ilişkilerinde öz değerlilik ve kişisel yeterliliği bulmak için çabalarlar (Bartholomew & Horowitz, 1991). Saplantılı bağlanan bireyler değersiz olduklarını düşünür, kendilerini sevilmeye layık görmez, sürekli kendilerini kanıtlamaya yönelik çaba gösterirler ve bağımlı davranışlar sergilerler (Uyar, 2019). Bu bireyler kendilerini değersiz görürken diğerlerini olumlu değerlendirme eğilimindedir ve ilişkilerinde diğerlerinden onay bekleyen, yapışkan bir tutum gösterirler (Eroğlu, 2020). Saplantılı bağlanmaya sahip bireylerin ilişkileriyle ilgili takıntıları vardır ve ilişkilerinden sahici olmayan beklentilere sahiptirler (Sümer & Güngör, 1999). Saplantılı bağlanan bireylerin en belirgin özellikleri, kendilerine güven duymamalarıdır. Buna bağlı olarak reddedilmekten ve terk edilmekten korkarlar. Yaşanacak herhangi bir soruna karşı zayıftırlar ve bu zamanlarda umutsuzluğa düşerler (Bartholomew & Horowitz, 1991). *Kayıtsız bağlanma stili*, benlik algısının olumlu, başkalarına dair algının ise olumsuz olduğu modeldir. Bartholomew ve Horowitz (1991)'e göre kayıtsız bağlanan bireyler kendilerini değerli görürken, diğer insanları değersiz görürler. Kayıtsız bağlanan bireyler, özerkliğe önem veren, başkalarına ihtiyaç duymayı ve yakın ilişkilerin gerekliliğini reddeden kişilerdir (Sümer & Güngör, 1999). Çünkü benlik değerini, ikili ilişkileri reddederek sürdürdüklerine inanırlar ve hayal kırıklıklarından korunduklarını düşünürler (Bartholomew & Shaver, 1998). Bu bireyler özgür ve güçlü olabilmek, hayal kırıklığı yaşamamak ve reddedilmemek için yakın ilişkilerden kaçınırlar (Terzi & Cihangir Çankaya, 2009). Birine bağımlı olmaktan ya da birinin kendisine bağımlı olmasından hoşlanmazlar (Sümer, 2006). *Korkulu bağlanma stili*, olumsuz benlik ve olumsuz başkaları modellerinin birleşimiyle ortaya çıkar (Bartholomew & Horowitz, 1991). Korkulu bağlanma stiline sahip bireyler, diğerlerinin güvenilmez olduğuna inanırlar, kendilerinin sevilmeyeceğine ve değersiz olduklarını düşünürler (Hamarta, 2004). Bartholomew ve Horowitz, korkulu bağlanan bireylerin yakın ilişkilerden kaçarak kendilerini korumaya çalıştıklarını vurgulamışlardır (Bartholomew & Horowitz, 1991). Korkulu bağlanan bireyler, reddedilme ihtimallerini engellemek için sosyal ilişkilerden ve yakınlık kurmaktan kaçarak incinmekten korunmaya çalışırlar (Bartholomew, 1990; akt. Kart, 2002). Bartholomew ve Horowitz'e göre güvenli ve kayıtsız bağlanma ile benlik kavramı arasında pozitif bir ilişki, korkulu ve saplantılı bağlanma ile benlik kavramı arasında ise negatif bir ilişki vardır. Bunun yanı sıra, güvenli ve saplantılı bağlanmanın sosyallik ile pozitif, kayıtsız ve korkulu bağlanmanın ise sosyallik ile negatif bir ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir. Bartholomew ve Horowitz'in dörtlü bağlanma modelinin Hazan ve Shaver'ın modelinden farkı kaçınan bağlanma stilini korkulu ve kayıtsız olarak ikiye ayırmış olmalarıdır (Bartholomew & Horowitz, 1991). Bartholomew'in dörtlü bağlanma modeli çerçevesinde yapılan çalışmalar da tutarlı olarak korkulu ve kayıtsız bağlanma stillerinin zihinsel modellere göre farklılaştıklarını göstermiştir (Sümer & Güngör, 1999). Bylsma, Cozzarelli ve Sümer yaptıkları araştırmada, kayıtsız bağlanan bireylerin korkulu bağlanan bireylere kıyasla benlik saygılarının yüksek olduğunu ve bu bireylerin gerçek ve ideal benlik kavramları arasında daha az farklılık olduğunu belirtmişlerdir (Bylsma, Cozzarelli, & Sümer, 1997). Bağlanma kaygısı, yakın ilişkilerde yaşanan kaygı, reddedilme ve terk edilme konusundaki hassasiyetten kaynaklanmaktadır. Kaçınma ise başkalarıyla yakın olmaktan ya da başkalarının yakınlık kurmasından ve bağımlı olmaktan duyulan huzursuzluğu ifade etmektedir. Kaygı ve kaçınma düzeyleri düşük olan bireylerin güvenli bağlandıkları kabul edilir (Sümer ve diğerleri, 2009).

Araştırmanın Hipotezleri

H1: Bağlanma stilleri, benlik saygısı düzeyini anlamlı düzeyde yordamaktadır.

H2: Bağlanma stilleri, boyun eğici davranış düzeyini anlamlı düzeyde yordamaktadır.

H3: Bağlanma stilleri, kendi kendini yönetme düzeyini anlamlı düzeyde yordamaktadır.

H4: Bağlanma stilleri, iş birliği yapma düzeyini anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Alt Hipotezler

H1a: Güvenli bağlanma stili, benlik saygısı düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H1b: Korkulu bağlanma stili, benlik saygısı düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H1c: Kayıtsız bağlanma stili, benlik saygısı düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H1d: Saplantılı bağlanma stili, benlik saygısı düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H2a: Güvenli bağlanma stili, boyun eğici davranış düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H2b: Korkulu bağlanma stili, boyun eğici davranış düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H2c: Kayıtsız bağlanma stili, boyun eğici davranış düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H2d: Saplantılı bağlanma stili, boyun eğici davranış düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H3a: Güvenli bağlanma stili, kendi kendini yönetme düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H3b: Korkulu bağlanma stili, kendi kendini yönetme düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H3c: Kayıtsız bağlanma stili, kendi kendini yönetme düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H3d: Saplantılı bağlanma stili, kendi kendini yönetme düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H4a: Güvenli bağlanma stili, iş birliği yapma düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H4b: Korkulu bağlanma stili, iş birliği yapma düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H4c: Kayıtsız bağlanma stili, iş birliği yapma düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H4d: Saplantılı bağlanma stili, iş birliği yapma düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, benlik saygısı, boyun eğici davranışlar ve kendi kendini yönetme ve iş birliği yapma karakter özelliklerinin bağlanma stilleri ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır ve araştırmanın modeli ilişkisel tarama modeli şeklindedir.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, Türkiye’de yaşayan 18 yaş ve üzeri 295 kadın ve 103 erkek olmak üzere toplam 398 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada kartopu yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan kişilerin eğitim durumları; 9’u (%2.3) ilkokul, 5’i (%1.3) ortaokul mezunu, 72’si (%18.1) lise mezunu, 36’sı (%9) ön lisans, 172’si (%43.2) üniversite mezunu ve 104’ü (%26.1) lisansüstü mezun olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar ilişki durumlarını, 138’i (%34.7) ilişkisinin olmadığını, 69’u (%17.3) flört/sevgilisi olduğunu, 24’ü (%6) sözlü/nişanlı olduğunu, 155’i (%38.9) evli olduğunu ve 15’i (%3) boşandığını belirtmiştir. Katılımcılar büyüdüğü yerlerin, 75’i (%18.8) köy/kasaba/ilçe, 99’u (%24.9) şehir ve 224’ü (%56.3) büyükşehir olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar yetiştikleri aileyapılarını, 351’i (%88.2) çekirdek ve 45’i (%11.3) geniş aile olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar annelerinin eğitim düzeyinin, 50’si (%12.6) okur yazar olmadığını, 166’sı (%41.7) ilkokul mezunu, 40’ı (%10.1) ortaokul mezunu, 82’si (%20.6) lise mezunu ve 60’ı (%15.1) üniversite ve üzeri mezun olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar babalarının eğitim düzeyinin, 7’i (%1.8) okur yazar olmadığını, 134’ü (%33.7) ilkokul mezunu, 47’si (%11.8) ortaokul mezunu, 103’ü (%25.9) lise mezunu ve 107’si (%26.9) üniversite ve üzeri mezun olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar ebeveyn evlilik durumlarını, 312’si (%74.4) evli, 23’ü (%5.8) boşanmış, 6’sı (%1.5) ayrı ve 57’si (%14.3) ebeveynlerinin hayatta olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların 145’i (%36.4) psikiyatrik destek aldıklarını ve 253’ü (%63.6) psikiyatrik destek almadığını belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan ve katılımcıların çeşitli sosyo-demografik bilgilerini öğrenmeye yönelik sorular içeren formdur.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ): Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’ni Rosenberg (1965) geliştirmiştir. Ölçek Türkçe’ye Çuhadaroğlu (1986) tarafından uyarlanmıştır. Bu ölçekteki 3,5,8,9 ve 10 numaralı maddeler tersine çevrilmiştir. RBSÖ 10 maddeden oluşmaktadır ve 4’lü likert biçiminde bir ölçektir (çok yanlış: 1- çok doğru: 4). RBSÖ’den alınan yüksek puan, bireyin benlik saygısının düşük olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik-güvenilirlik çalışmasında iç tutarlılık katsayısı 0.71, test tekrar test güvenilirlik katsayısı 0.75 olarak bulunmuştur (Çuhadaroğlu, 1986).

Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ): Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği, Gilbert ve Allan (1994) tarafından geliştirilmiş olan, Türkçe uyarlamasını Şahin ve Şahin (1992)’in yaptığı ölçektir. BEDÖ, her maddesinde bahsi geçen davranışın bireyi ne kadar iyi tanımladığını soran 16 sorudan oluşan ve uygulanması kolay bir ölçektir. Yanıtlar 5’li likert tipine verilmektedir. BEDÖ sonucunda bireyler en az 16, en fazla 80 puan alabilmektedirler. Bu ölçekten yüksek puan almak, bireyin daha fazla boyun eğici davranışa sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında iç tutarlılık katsayısı 0.89, test tekrar test güvenilirlik katsayısı 0.84 değerinde bulunmuştur (Savaşır & Şahin, 1997).

Mizaç ve Karakter Envanteri (TCI): Mizaç ve Karakter Envanteri, Cloninger (1993) tarafından psikobiyolojik kişilik kuramı temelinde geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını Köse ve diğerleri (2004) yapmıştır ve yapılan uyarlama Cloninger’in onayını almıştır. Ölçek kişiliğin mizaç ve karakter boyutlarını inceleyen, 240 sorudan oluşmaktadır. Cevaplar ‘doğru’ ve ‘yanlış’ şeklinde verilmektedir. Ölçek 15 yaş ve üzerindeki kişiler için uygun görülmektedir (Arkar, 2004). Mizaç; Zarardan Kaçınma, Yenilik Arayışı, Ödül Bağımlılığı ve Sebat Etme olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Karakter; Kendi Kendini Yönetme, İş Birliği Yapma ve Kendini Aşma olarak adlandırılan üç alt boyuttan oluşmaktadır (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993). Ölçeğin Türkçe formundaki mizaç boyutuna ait Cronbach alfa değerinin 0.60 ile 0.85, karakter boyutuna ait Cronbach alfa değerlerinin ise 0.82 ile 0.83 arasında olduğu bulunmuştur. Geçerlik üzerine yapılan ölçümler,

TCI'nın Türkiye'de yedi boyutlu kişilik modelini ölçmek için kullanılabileceğini göstermiştir (Arkar, 2004).

İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA): İlişki Ölçekleri Anketi, Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek güvenli, kayıtsız, korkulu ve saplantılı olmak üzere dört bağlanma modelini ölçmeyi amaçlayan 30 sorudan oluşmaktadır. Türkçe uyarlamasını Sümer ve Güngör (1999) yapmıştır. Ölçek 7'li likert tipinde oluşturulan seçenekler ile cevaplandırılmaktadır. Bireyden istenen kendisini ve yakın ilişkilerini en iyi tanımlayan seçeneği işaretlemesidir. Puanlama sonucunda, yüksek çıkan model sahip olduğu bağlanma stildir (Sümer & Güngör, 1999). Alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayılarının .27 ile .61 arasında olduğu, test tekrar test katsayısının ise .78 olduğu bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğinin yüksek olduğu görülmektedir (Sümer & Güngör, 1999).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerini toplamak için Google Form programından yararlanılmıştır. Türkiye'nin farklı yerlerinde yaşayan katılımcılara link aracılığıyla ulaşılmıştır. Linkte ilk olarak bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Daha sonra sırasıyla Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ), Mizaç ve Karakter Envanteri-Gözden Geçirilmiş Formu (Türkçe TCI-R) ve İlişki Ölçekleri Anketi verilmiştir. Sırasıyla verilen anket sorularının tamamını işaretlemekten diğer ankete geçilmemektedir.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan toplanan verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 programı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin toplam puanlarına ve alt boyutları puanlarına yönelik normallik dağılımı değerlendirildiğinde; verilerin normal dağılım göstermediği görülmüştür ($p < .05$). Ancak puanların normal dağılım göstermemesine rağmen normal dağılımın diğer varsayımları olan basıklık ve çarpıklık değerlerinin $\pm 1,5$ arasında olması ve örneklem hacminin merkezi limit teoremi gereği 30 ve üzerinde olması sebebiyle (Tabachnick & Fidell, 2013) ölçeklerin puanlarına ait verilerin normal dağıldığı kabul edilmiştir. Bağlanma stillerinin, benlik saygısı, boyun eğici davranışlar, kendi kendini yönetme ve iş birliği yapma üzerindeki yordama gücünü öğrenmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Bağlanma stillerinin (güvenli, kayıtsız, saplantılı ve korkulu) benlik saygısı, boyun eğici davranışlar ve kendi kendini yönetme ve iş birliği yapma karakter alt boyutları üzerindeki yordayıcı gücünü araştırmak için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

Tablo 1. *Bağlanma Stillerinin Benlik Saygısı Değişkenini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Benlik Saygısı	Sabit	14,903	2,143		6,953	,000
	Korkulu Bağlanma	,065	,079	,047	,820	,41
	Kayıtsız Bağlanma	,182	,052	,220	3,514	,000
	Güvenli Bağlanma	-,026	,058	-,028	-,448	,65
	Saplantılı Bağlanma	-,037	,078	-,023	-,477	,63

$R = .249$ $R^2 = .062$ $R^2_{adj} = .052$, $F(4, 393) = 6.494$ $p < .05$

Bağlanma stilleri puanlarıyla oluşturulan modelde; Benlik Saygısı puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(4, 393) = 6.494$, $p < .05$). Bu modelde; Benlik Saygısı puanlarındaki varyansın yaklaşık %6'sı açıklanmaktadır ($R^2 = .062$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Kayıtsız Bağlanma puanlarının ($\beta = .220$, $p < .05$) pozitif yönde Benlik Saygısı puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tablo 2. *Bağlanma Stillerinin Boyun Eğici Davranışlar Değişkenini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Boyun Eğici Davranışlar	Sabit	27,404	3,837		7,143	,000
	Korkulu Bağlanma	,298	,141	,121	2,112	,03
	Kayıtsız Bağlanma	,254	,093	,170	2,744	,006
	Güvenli Bağlanma	-,125	,105	-,075	-1,198	,23
	Saplantılı Bağlanma	,323	,139	,113	2,320	,02

$R = .287$ $R^2 = .082$ $R^2_{adj} = .073$, $F(4, 393) = 8.830$ $p < .05$

Bağlanma stilleri puanlarıyla oluşturulan modelde; Boyun Eğici Davranışlar puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(4, 393) = 8.830$, $p < .05$). Bu modelde; Boyun Eğici Davranışlar puanlarındaki varyansın yaklaşık %8'i açıklanmaktadır ($R^2 = .082$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Korkulu Bağlanma puanlarının ($\beta = .121$, $p < .05$), Kayıtsız Bağlanma puanlarının ($\beta = .170$, $p < .05$) ve Saplantılı Bağlanma puanlarının ($\beta = .113$, $p < .05$) pozitif yönde Boyun Eğici Davranışlar puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tablo 3. *Bağlanma Stillerinin Kendi Kendini Yönetme Değişkenini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Kendi Kendini Yönetme	Sabit	37,623	2,761		13,628	,000
	Korkulu Bağlanma	-,293	,101	-,161	-2,890	,004
	Kayıtsız Bağlanma	-,226	,067	-,204	-3,393	,001
	Güvenli Bağlanma	,173	,075	,139	2,294	,02
	Saplantılı Bağlanma	-,193	,100	-,091	-1,931	,05

$$R = .361 \quad R^2 = .130 \quad R^2_{adj} = .122, \quad F(4, 393) = 14.727 \quad p < .05$$

Bağlanma stilleri puanlarıyla oluşturulan modelde; Kendi Kendini Yönetme puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(4, 393) = 14.727, p < .05$). Bu modelde; Kendi Kendini Yönetme puanlarındaki varyansın yaklaşık %13'ü açıklanmaktadır ($R^2 = .130$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Korkulu Bağlanma puanlarının ($\beta = -.161, p < .05$) ve Kayıtsız Bağlanma puanlarının ($\beta = -.204, p < .05$) negatif yönde Kendi Kendini Yönetme puanlarını yordadığı saptanmıştır. Güvenli Bağlanma puanlarının ($\beta = .139, p < .05$) pozitif yönde Kendi Kendini Yönetme puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tablo 4. *Bağlanma Stillerinin İş Birliği Yapma Değişkenini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
İş Birliği Yapma	Sabit	34,424	2,255		15,268	,000
	Korkulu Bağlanma	-,135	,083	-,093	-1,631	,10
	Kayıtsız Bağlanma	-,151	,054	-,171	-2,780	,006
	Güvenli Bağlanma	,141	,061	,143	2,298	,02
	Saplantılı Bağlanma	-,122	,082	-,072	-1,491	,13

$$R = .299 \quad R^2 = .090 \quad R^2_{adj} = .080, \quad F(4, 393) = 9.665 \quad p < .05$$

Bağlanma stilleri puanlarıyla oluşturulan modelde; İş Birliği Yapma puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(4, 393) = 9.665, p < .05$). Bu modelde; İş Birliği Yapma puanlarındaki varyansın yaklaşık %9'u açıklanmaktadır ($R^2 = .090$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Kayıtsız Bağlanma puanlarının ($\beta = -.171, p < .05$) negatif yönde İş Birliği Yapma puanlarını yordadığı saptanmıştır. Güvenli Bağlanma puanlarının ($\beta = .143, p < .05$) pozitif yönde İş Birliği Yapma puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tartışma

Araştırmada bağlanma stillerinin benlik saygısı düzeyini, boyun eğici davranış düzeyini, kendi kendini yönetme düzeyini ve iş birliği yapma düzeyini anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Buradan hareketle araştırma hipotezleri *H1*, *H2*, *H3* ve *H4* kabul edilmiştir. Güvenli bağlanma, korkulu bağlanma ve saplantılı bağlanma stilleri, benlik saygısı düzeyini anlamlı düzeyde yordamadığı bulunmuştur. Kayıtsız bağlanma stiline ise benlik saygısı düzeyini pozitif yönde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle *H1a*, *H1b* ve *H1d* hipotezleri reddedilmiş, *H1c* hipotezi kabul edilmiştir. Güvenli bağlanma stiline, boyun eğici davranış düzeyini anlamlı düzeyde yordamadığı belirlenmiştir. Korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma ve saplantılı bağlanma stillerinin ise boyun eğici davranış düzeyini pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Buna göre *H2a* hipotezi reddedilmiş, *H2b*, *H2c* ve *H2d* hipotezleri kabul edilmiştir. Araştırma bulgusunda güvenli bağlanma stiline kendi kendini yönetme düzeyini pozitif yönde, korkulu ve kayıtsız bağlanma stillerinin negatif yönde yordadığı belirlenmiştir. Saplantılı bağlanma stiline ise kendi kendini yönetme düzeyini anlamlı düzeyde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle *H3d* hipotezi reddedilmiş, *H3a*, *H3b* ve *H3c* hipotezleri kabul edilmiştir. İş birliği yapma değişkenine göre yapılan analizde; iş birliği yapma düzeyini güvenli bağlanma stiline pozitif yönde ve kayıtsız bağlanma stiline negatif yönde yordadığı bulunmuştur. Korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri ise iş birliği yapma düzeyini anlamlı düzeyde yordamamaktadır. Buradan hareketle *H4b* ve *H4d* hipotezleri reddedilmiş, *H4a* ve *H4c* hipotezleri kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada yetişkinlerde benlik saygısı, boyun eğici davranış ve karakter özelliklerinin bağlanma stillerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre çalışmanın değişkenlerinin farklılaşp farklılaşmadığına yönelik analizler yapılmıştır. Bahsedilen özellikleri ölçmek amacıyla Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ), Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ), Mizaç ve Karakter Envanteri (TCI) ve İlişki Ölçekleri Envanteri (İÖE) kullanılmıştır. Bu bölümde, bağımsız değişken olarak yetişkin bağlanma stillerinin bağımlı değişken olan benlik saygısı, boyun eğici davranışlar, kendi kendini yönetme ve iş birliği yapma değişkenlerini yordamasına ilişkin bulgular incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Yapılan regresyon analizi sonucunda, bağlanma stillerinin benlik saygısını anlamlı düzeyde yordadığı ve bağlanma stillerinden kayıtsız bağlanmanın benlik saygısını pozitif yönde yordadığı, kayıtsız bağlanma arttıkça benlik saygısının düştüğü saptanmıştır. Literatüre bakıldığında bağlanma stilleri ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye dair çeşitli sonuçlar olduğu görülmektedir. Turanlı (2010) yaptığı çalışmada saplantılı bağlanma stiline, benlik saygısının yordayıcısı olduğunu saptamıştır. Çokparlıklı (2018)'nin çalışmasında saplantılı bağlanma ve korkulu bağlanma stillerinin benlik saygısını yordadığı belirlenmiştir. Yaman (2019) çalışmasında bağlanma stilleri ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yersel (2019) tarafından yapılan çalışmada güvenli bağlanmaya sahip olan çocukların benlik saygısı düzeyinin yüksek, korkulu bağlanma ve saplantılı bağlanma stillerine sahip olan çocukların benlik saygısı düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Tepeli Temiz (2017) yaptığı çalışma sonucunda kaçınan bağlanma stiline benlik saygısının yordayıcı olduğunu bulgulamıştır. Tutarel Kışlak ve Çavuşoğlu (2006) ise bağlanma stilleri ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını saptamıştır. Bartholomew ve Horowitz (1991)'in Dörtlü Bağlanma Modeli ele alındığında; olumlu benlik modelini içeren güvenli bağlanma ve kayıtsız bağlanma stillerinden alınan puanlar arttıkça benlik saygısı düzeyinin artması, olumsuz benlik modelini içeren saplantılı bağlanma ve korkulu bağlanma stillerinden alınan puanlar arttıkça benlik saygısı düzeyinin azalması beklenmektedir. Ancak araştırma bulgumuz ele aldığımız bu bilgiyle ve alan yazındaki araştırmalarla uyuşmamaktadır. Örneklem farklılığı sebebiyle literatürle çelişen bulguların ortaya çıktığı

düşünülmektedir. Ülkemizde, bağlanma stilleri ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyerek konunun aydınlatılmasına fayda sağlayacak çeşitli çalışmaların yapılmasına gereksinim duyulmaktadır.

Yapılan regresyon analizi sonucunda, bağlanma stilleri puanlarının boyun eğici davranış puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Regresyon katsayılarına bakıldığında korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma ve saplantılı bağlanma stillerinin boyun eğici davranışları pozitif yönde yordadığı saptanmıştır. Buna göre; korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma ve saplantılı bağlanma düzeyi artıkça boyun eğici davranış düzeyinin de arttığı yorumu yapılabilmektedir. Alanyazın incelendiğinde ülkemizde bağlanma stilleri ile boyun eğici davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen çok az sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Şeleci (2014) tarafından yapılan çalışmada kayıtsız bağlanma stili ile boyun eğici davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, korkulu bağlanma ve saplantılı bağlanma stilleri ile boyun eğici davranışlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Boyun eğici davranış; Gilbert, Pehl ve Allan (1994) tarafından duygularını özellikle de olumsuz duygularını ortaya çıkarmakta zorlanan, başkalarını memnun etmek için çabalayan, kendi isteklerini arka plana atan ve hayır diyemeyen, iyilikseverliği önemseyen bireylerin kişilik özellikleri olarak tanımlanmıştır. Sahip olunan bu özelliklerin benlik saygısını zedelediği (Gilbert & Allan, 1994), hatta boyun eğici davranışların temelini düşük benlik saygısı olduğu (Torun ve diğerleri, 2012) ifade edilmiştir. Bu noktada düşük benlik saygısının boyun eğici davranışların artmasında önemli rol olduğunu söylemek mümkündür. Alanyazında bu konu üzerinde yapılan çalışmanın sınırlılığı sebebiyle daha fazla karşılaştırma yapılamamaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için farklı örneklerle daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Yapılan regresyon analizi sonucunda, bağlanma stilleri puanlarının kendi kendini yönetme puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Regresyon katsayılarına bakıldığında korkulu bağlanma puanlarının ve kayıtsız bağlanma puanlarının kendi kendini yönetme puanlarını negatif yönde yordadığı; Güvenli bağlanma puanlarının ise kendi kendini yönetme puanlarını pozitif yönde yordadığı saptanmıştır. Araştırmanın bulguları korkulu bağlanma ve kayıtsız bağlanma düzeyinin azalması kendi kendini yönetme düzeyini artırır, güvenli bağlanma düzeyinin artması kendi kendini yönetme düzeyini artırır şeklinde yorumlanabilmektedir. Fonagy, Target ve Gergely (2000)'nin çalışmasında kaygılı/kararsız bağlanma stili ile kendi kendini yönetme karakter alt boyutu arasında negatif yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elli (2010) tarafından yapılan çalışmada kaygılı bağlanma stili ile kendi kendini yönetme karakter alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Köse (2016) tarafından yapılan çalışmada güvenli bağlanma ile kendi kendini yönetme karakter alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve kaygılı bağlanma ile kendi kendini yönetme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Kendi kendini yönetme puanı yüksek olan bireyler kendi kararlarını ve sorumluluklarını alabilen (Tunçay, 2020), olgun, kendi kendine yetebilen, güvenilir, benlik saygıları ve özgüvenleri yüksek (Köse S. , 2003) kişilerdir. Bu bilgiler doğrultusunda kendi kendini yönetme puanı yüksek olan bireylerin başkalarının onayına gereksinim duymadığı söylenebilir. Kendi kendini yönetme puanı yüksek olan bireyler kendi kararlarını ve sorumluluklarını alabilen (Tunçay, 2020), olgun, kendi kendine yetebilen, güvenilir, benlik saygıları ve özgüvenleri yüksek (Köse S. , 2003) kişilerdir. Bu bilgiler doğrultusunda kendi kendini yönetme puanı yüksek olan bireylerin başkalarının onayına gereksinim duymadığı söylenebilir. Bu bireylerin benlik saygısının yüksek olması, dolayısıyla olumlu benlik modeline sahip olmaları beklenir. Bartholomew ve Horowitz (1991)'e göre dörtlü bağlanma modelinin oluşumunda benlik ve başkaları modelinin yanında ilişkide bağımlılık ve yakınlıktan kaçınma modelleri de etkilidir. Bu noktada güvenli bağlanma stiline sahip olan bireyler olumlu benlik ve olumlu başkaları modeli geliştirirler, yakınlıktan kaçınma ve ilişkide bağımlılık düzeyleri düşüktür. Araştırmamızın bulgusuna göre güvenli bağlanma stilinin, kendi kendini yönetme karakter alt boyutunu pozitif yönde yordaması şaşırtmamaktadır. Kendi kendini yönetme puanı

düşük olan bireyler ise sorumluluk almaktan çekinen, başkalarıyla uyum sağlayamayan, benlik saygısı düşük ve olumsuz durumlar karşısında başkalarını suçlayan kişilerdir (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993). Dörtlü bağlanma modeline göre; kayıtsız bağlanma stiline sahip bireyler olumlu benlik ve olumsuz başkaları modeli geliştirirler, ilişkide bağımlılık düzeyleri düşük ve yakınlıktan kaçınma düzeyleri yüksektir. Korkulu bağlanma stiline sahip bireyler ise olumsuz benlik ve olumsuz başkaları modeli geliştirirler, ilişkide bağımlılık ve yakınlıktan kaçınma düzeyleri de yüksektir. Araştırma bulgusuna göre kayıtsız bağlanma ve korkulu bağlanma stillerinin kendi kendini yönetme karakter alt boyutunu negatif yönde yordaması şaşırtmamaktadır. Kayıtsız bağlanma ve korkulu bağlanma stillerinden alınan puanların düşmesi benlik saygısının, başkalarıyla ilgili olumlu algıların, bireyin özgüveninin artması ve başkalarından onay alma ihtiyacının azalması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kendi kendini yönetme düzeyi artmaktadır. Ancak kayıtsız bağlanma stili olumlu benlik modelini içerdiği için kendi kendini yönetme düzeyi ile arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Konu hakkında daha genellenebilir bilgilere ulaşabilmek için bağlanma stilleri ve karakter alt boyutlarını ele alan kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Bağlanma stilleri düzeyinin iş birliği yapma düzeyini yordayıp yordamadığına dair yapılan analiz sonucunda bağlanma stilleri puanlarının iş birliği yapma puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Regresyon katsayılarına bakıldığında kayıtsız bağlanma puanlarının iş birliği yapma puanlarını negatif yönde yordadığı saptanmıştır. Güvenli bağlanma puanlarının iş birliği yapma puanlarını pozitif yönde yordadığı saptanmıştır. Bulgu doğrultusunda kayıtsız bağlanma düzeyi arttıkça iş birliği yapma düzeyi azalır ve güvenli bağlanma düzeyi arttıkça iş birliği yapma düzeyi artar yorumu yapılabilmektedir. Fonagy, Target ve Gergely (2000) tarafından yapılan çalışmada güvenli bağlanma ile iş birliği yapma karakter alt boyutu arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Elli (2010) yaptığı çalışmada kaygılı bağlanma stili ile iş birliği yapma karakter alt boyutu arasında negatif yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Köse (2016) tarafından yapılan çalışmada güvenli bağlanma ile iş birliği yapma karakter alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve kaygılı bağlanma ile iş birliği yapma karakter alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. İş birliği yapma düzeyi yüksek olan bireyler empati kurabilen, toleransı yüksek, iş birliği ve iletişime açık, başkalarına karşı duyarlı ve destekleyici; iş birliği yapma düzeyi düşük olan bireyler ise bencil, hoşgörülü ve empatik olmayan, iletişim kurma becerisi zayıf, başkalarına karşı umursamaz ve önce kendisini düşünen kişilerdir (Cloninger, Svrakic, & Przybeck, 1993). Dörtlü bağlanma modeline göre güvenli bağlanma stiline sahip bireyler olumlu benlik ve olumlu başkaları modeli geliştirirler, yakınlıktan kaçınma ve ilişkide bağımlılık düzeyleri düşüktür. Güvenli bağlanan bireyler enlikleri ve başkaları hakkında olumlu algısı olan, iş birliği ve iletişime açık, duyarlı, empatik ve destekleyici tutuma sahiptirler. Araştırma bulgusuna göre güvenli bağlanma stiline, iş birliği yapma karakter alt boyutunu pozitif yönde yorduyor olması beklenen bir sonuç olarak yorumlanabilir. Dörtlü bağlanma modeline göre kayıtsız bağlanan bireyler ise olumlu benlik ve olumsuz başkaları modeli geliştirirler, ilişkide bağımlılık düzeyleri düşük ve yakınlıktan kaçınma düzeyleri yüksektir. Kayıtsız bağlanma düzeyi azaldıkça olumlu benlik algısının azalması, başkaları ile ilgili olumlu algının artması, yakınlıktan kaçınma düzeyinin azalması ve ilişkide bağımlılık düzeyinin artması beklenmektedir. Kayıtsız bağlanan bireyler başkaları hakkında olumsuz algıya sahip oldukları için yakın ilişkilerden kaçınan, önceliği kendisine veren, birine bağlanmaktan kaçınan davranışlar sergilerler. Bahsi geçen bu davranışların azalması iş birliği yapma düzeyinin dolayısıyla bireyin empatik olma, duyarlı olma, iş birliğine ve iletişime açık olma gibi özelliklerini arttırmaktadır. Bu noktada araştırma bulgusuna göre kayıtsız bağlanma azaldıkça iş birliği yapma düzeyinin artıyor olması literatürle uyumlu olarak yorumlanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde bağlanma stillerini inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Ancak, bağlanma stillerinin benlik saygısı, özellikle boyun eğici davranış ve karakter özellikleri ile ilişkisini inceleyen çalışma sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Bahsi geçen dört değişkeni bir arada inceleyen bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Yapılan bu çalışmanın, özellikle boyun eğici davranış ve karakter alt boyutları hakkında güncel bilgiler sağladığı düşünülmektedir. İleride yapılacak olan çalışmalarda farklı örneklem gruplarıyla benzer araştırma soruları yeniden ele alınması alanyazına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akhunlar, M. N. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ile Uyum Süreçleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Arkar, H. (2004). Cloninger'in Psikobiyolojik Kişilik Kuramının Türk Örneğinde Sınanması. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Arkar, H. (2008). Cloninger'in Mizaç ve Karakter Boyutları ile Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişki. *Klinik Psikiyatri*(11), 115-124.
- Arslan, H. (2010). Algılanan Ebeveyn Kabul ve Reddinin Mizaç ve Karakter Özelliklerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Aydın, B. (1996). Benlik Kavramı ve Ben Şemaları. *Marmara Üniversitesi*(8), 41-47.
- Bandura, A. (1989). Social Cognitive Theory. *Annals of Child Development*, 6, 1-60.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
- Bartholomew, K., & Shaver, P. R. (1998). Methods of Assessing Adult Attachment. J. A. Simpson, & W. S. Rholes içinde, *Attachment Theory and Close Relationships* (s. 25-45). New York: Guilford Press.
- Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji*. İstanbul: 13. Baskı, İnkılap Kitabevi.
- Bowlby, J. (2013). *Bağlanma*. (T. V. Soylu, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Budak, S. (2000). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bylsma, W. H., Cozzarelli, C., & Sümer, N. (1997). Relation Between Adult Attachment Styles and Global Self-Esteem. *Basic and Applied Social Psychology*, 19(1), 1-16.
- Cloninger, C. R., & Svrakic, D. M. (1997). Integrative Psychobiological Approach to Psychiatric Assessment and Treatment. *Psychiatry*, 60(2), 120-141.

- Cloninger, R., Svrakic, D. M., & Przybeck, T. R. (1993). A Psychobiological Model of Temperament and Character. *Arch Gen Psychiatry*, 50(12), 975-990.
- Crain, W. (2014). *Theories of Development: Concepts and Applications* (6 b.). USA: Pearson.
- Crocker, J., & Park, L. E. (2004). The Costly Pursuit of Self-Esteem. *Psychological Bulletin*, 130(3), 392-414.
- Cüceloğlu, D. (2002). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: 36.Baskı, Remzi Kitabevi.
- Çokparlamış, N. (2018). Bağlanma Stillerinin Benlik Saygısı ve Umutsuzluk Düzeyi ile İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda Benlik Saygısı. Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dönmez, B., & Demirtaş, H. (2009). Lise Öğretmenlerinin Boyun Eğici Davranışlarına İlişkin Algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 445-456.
- Egeland, B., & Farber, E. A. (1984). Infant-Mother Attachment: Factors Related to Its Development and Changes over Time. *Child Development*, 55, 753-771.
- Eisenberg, S., & Delaney, D. J. (1993). *Psikolojik Danışma Süreci*. (N. Ören, & M. Takkaç, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Erdinç, A. G. (1995). İzmir İli Lise Öğrencilerinde Benlik İmajı-Başarı İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Eroğlu, M. (2020). Beliren Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Bağlanma Stilleri, Kimlik Statüleri ve Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Fraley, R. C. (2002). A Attachment Stability From Infancy to Adulthood: Meta-Analysis and Dynamic Modeling of Developmental Mechanisms Attachment Stability From Infancy to Adulthood: Meta-Analysis and Dynamic Modeling of Developmental Mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 123-151.
- Gazioğlu, E. (2015). Bağlanma Stilleri Algılanan Sosyal Destek Benlik Saygısı ve Kişilik Özellikleri Bakımından Ergenlerin Stresle Başa Çıkma Tarzları. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Geçtan, E. (1995). *Normal Dışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gilbert, P., & Allan, S. (1994). Assertiveness, Submissive Behaviour and Social Comparison. *The British Journal of Clinical Psychology*, 33, 295-306.
- Gilbert, P., Cheung, M. S.-P., Grandfield, T., Campey, F., & Irons, C. (2003). Assessment Recall of Threat and Submissiveness in Childhood: Development of A New Scale and Its Relationship

- with Depression, Social Comparison and Shame. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 10, 108-115.
- Gilbert, P., Pehl, J., & Allan, S. (1994). The Phenomenology Of Shame And Guilt: An Empirical Investigation. *British Journal Of Medical Psychology*, 67, 23-26.
- Güloğlu, B., & Kararırmak, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(11), 73-88.
- Güney, S. (2008). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güngör, D. (2000). Bağlanma Stillerinin ve Zihinsel Modellerin Kuşaklararası Aktarımında Ana Babalık Stillerinin Rolü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hamarta, E. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Yakın İlişkilerindeki Bazı Değişkenlerin (Benlik Saygısı, Depresyon ve Saplamtlı Düşünme) Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Hançerlioğlu, O. (1987). *Ruh Bilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- İnanç, N. (1997). Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, Türkiye.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2013). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kan, M. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Yetişkin Bağlanma Biçimleri, Kişilik Özellikleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Kandaz, H. (2018). Depresyon, Benlik Saygısı ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Karabacak, G. (2010). İşgören Kişilik Özelliklerinin İş Stresi Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karaboğa, M. (2011). *Çocuklarda Bağlanma Stilleri ve Benlik Saygısının Aleksitimi Üzerindeki Yordayıcı Rolünün İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, Türkiye.
- Karabulut, C. C. (2019). Yetişkin Bireylerin Bağlanma Stilleri ve Anne-Baba Çatışmasının Aleksitimi Üzerindeki Yordayıcı Rolü ve Anne-Baba Aldatmasının Düzenleyici Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.

- Karabulut, G. (2014). Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümü Öğrencilerinin Çalgıya Yönelik Benlik Algıları İle Genel Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karahan, F., & Sardoğan, M. E. (1994). *Psikolojik Danışma Kuramları*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Kesebir, S., Özdoğan Kavzoğlu, S., & Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.
- Kılıççı, Y. (1992). *Okulda Ruh Sağlığı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kohut, H. (2020). *Kendiliğin Çözümlemesi*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Köktuna, Z. S. (2007). Çözüm Odaklı Kısa Terapi Tekniğinin Alt Sosyo Ekonomik Seviyedeki Kadınların Geleceğe Umut ile Bakabilme ve Boyun Eğici Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Köse, D. (2019). Anne Baba Tutumlarının, Çocukta Benlik Saygısı ve Empati Gelişimi ile İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Köse, S. (2003). A Psychobiological Model Of Temperament and Character: TCI. *Yeni Symposium*, 42(2), 86-97.
- Kulaksızoğlu, A. (2015). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lawrence, D. (2006). *Enhancing Self-Esteem in the Classroom*. London: 3.Baskı, Paul Chapman Publishing.
- Özoğlu, S. Ç. (1982). *Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Öztürk, M. O., & Uluşahin, N. A. (2015). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Parmaksız, İ. (2011). *Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı Düzeylerine Göre İyimserlik ve Stresle Başa Çıkma Tutumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Plotnik, R. (2009). *Psikolojiye Giriş*. Kaknüs Yayınları.
- Rogers, C. R. (1947). Some Observations on the Organization of Personality. *The American Psychologist*, 2(3), 358-368.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and Adolescent Self Image*. Princeton: Princeton University Press.
- Savaşır, I., & Şahin, N. (1997). Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2007). *Modern Psikoloji Tarihi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Sümer, M. (2006). 'Yetişkinlerin Bağlanma Stillerinin Duygusal Zeka, İlişkiye Bağlılık, İlişkide Algılanan Tatmin ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi'. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Şeleci, Z. (2014). 'Evli Bireylerde Bağlanma Stilleri ile Boyun Eğici Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi'. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Şereflioğlu, S. N. (2018). 'Anne ve Baba ile İlişkilerin Ergenlerde Benlik Saygısı, Stres ve Depresyon Üzerindeki Etkisi'. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Tekin, M., & Filiz, K. (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yükseköğretimlerinin Antrenörlük Eğitimi ve Spor Yöneticiliği Bölümlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranışlar Düzeylerinin Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1), 27-37.
- Terzi, Ş., & Cihangir Çankaya, Z. (2009). Bağlanma Stillerinin Öznel İyi Olmayı ve Stresle Başa Çıkma Tutumlarını Yordama Gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 1-11.
- Troisi, A., Lorenzo, G., Alcini, S., Nanni, R. C., Pasquale, C., & Siracusano, A. (2006). Body Satisfaction in Women With Eating Disorders: Relationship to Early Separation. *Psychosomatic*, 68, 449-553.
- Tukuş, L. (2010). (Benlik Saygısı Değerlendirme Ölçeği-Kısa Formu) Türkçe Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. Uzmanlık Tezi, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Tunçay, A. F. (2020). Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullandığı Tespit Edilen Kişilerin Mizaç-Karakter Özellikleri ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çaç Üniversitesi, Mersin.
- Turan Akdağ, S. (2011). Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Ebeveynlerinin Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişki. Uzmanlık Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Antalya.
- Turan, A. F. (2010). Üniversite Öğrencilerinin İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalarını Yordamada Yalnızlık, Benlik Saygısı, Yaş, Cinsiyet ve Romantik İlişki Yaşama Durumunun Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tuzcuoğlu, S., & Korkmaz, B. (2001). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Öğrencilerinin Boyuneğici Davranış ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(14), 135-152.
- Tüzün, O., & Sayar, K. (2006). Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39.

- Uyar, M. (2019). Beliren Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Düzeylerini Yordamada Bağlanma Tarzları ve Bilişsel Duygu Düzenlemenin Rolünün İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Yavuzer, H. (2013). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcıoğlu, G. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ve Stresle Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişki: Odtü Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yenidünya, A. (2005). Lise Öğrencilerinde Rekabetçi Tutum, Benlik Saygısı ve Akademik Başarı İlişkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yörükân, T. (2011). *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: 14. Baskı, Özgür Yayınları.

Evli Bireylerde Evlilik Uyumu ve Aşk Tutumunun Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkisi¹

The Effect Of Marital Adjustment And Love Attitude on Psychological Well-being in Married Individuals

Başvuru Tarihi: / Received: 27.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 16.06.2021

Araştırma / Research

Dilara DÜNGER MUTLU²

Doç. Dr. Fatma Yeşim CAN³

Öz

Bu çalışmada amaç, evli bireylerde aşk tutumlarının ve evlilik uyumunun, psikolojik iyi oluş düzeyine etkisi olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın örneklemini, 227 evli kadın ve 168 evli erkek olmak üzere 395 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada, "Demografik Bilgi Formu", "Evli Kadınlar Ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Türkçe Formu", "Yakın Doğu Evlilik Uyum Ölçeği" ve "Aşk Tutumları Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Analizde regresyon uygulanmıştır. Araştırma bulgularına bakıldığında, yapılan regresyon analizine göre evlilik uyumu arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyinin de arttığı görülmüştür. Aşka ilişkin tutumlara bakıldığında ise tutkulu aşkın ve arkadaşça aşkın artmasının psikolojik iyi oluş düzeyini arttırdığı ve sahiplenici aşkın artmasının ise psikolojik iyi oluşu azalttığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aşk biçimleri, Evlilik uyumu, Psikolojik iyi oluş

Abstract

The aim of this study is to examine whether love attitudes and marital adjustment affect psychological well-being of married individuals. The sample of the study consists of 395 participants, 227 married women and 168 married men. In the study, "Demographic Information Form" "Psychological Well-being Scale for Married Women and Men", "Near East Marriage Adjustment Scale" and "Love Attitudes Scale". The data obtained in the research were analyzed with the SPSS 22.0 program. Independent t test, one-way analysis of variance (ANOVA) and Pearson correlation analysis were used in the analysis. Looking at the findings of the study, it was seen that the psychological well-being level increased as the marital adjustment increased according to the regression analysis. When looking at love attitudes

¹ Bu makale İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, dldrungger@hotmail.com | ORCID: 0000-0003-4464-6981

³ İstanbul Gedik Üniversitesi, Doç. Dr, dryesimcan@yahoo.com | ORCID: 0000-0001-9120-2246

towards love, it was found that the increase of passionate love(eros) and friendly love(storge) increases the level of psychological well-being and the increase of possessive love(mania) decreases psychological wellbeing.

Key Words: Love attitude, Marital adjustment, Psychological well-being

Giriş

Evlilik insan yaşamında tarihsel olarak çok eski dönemlerden beri var olmuş bir kurumdur. Bireylerin hayatında önemli değişimlerden biri evliliğdir (Kalkan ve Ersanlı,2008). Geçmişten günümüze birçok kültürde yer alan evlilik, süreç içinde değişmiştir ancak yine de her zaman toplumlarda yer almış bir ilişki çeşididir. Evliliğin bilinen tarihi Eski Mısır'a dayanmaktadır. Evlilik, geçmişten günümüze çeşitli değişimler geçirmiştir, bu kurumun bilinen tarihinin yaklaşık 4000 yıllık olduğu düşünülmektedir (Yıldırım, 1993).

Evlilik hem bireyi hem de toplumu etkileyen, kültürle bağlantılı bir olgu olmakla birlikte biyolojik, duygusal, davranışsal ve bir tarafıyla da resmi yönleri sahiptir (Tutarel-Kışlak, 1999). Evlilik ilişkisel bir sistemdir, yasal ilişki türüdür, evlenen bireylere karı-koca rolü verir, bireylerin aralarında bağ oluşmasını sağlar, dünyaya gelecek yeni bireyler için statü sağlar, devlet evlilik üzerinde yetki ve haklara sahiptir (Canel, 2007). Evlilik ek olarak duygusal bir bağ içerir. Bunun yanında çiftlerin birbirlerine aitlik, bağlılık, sevgi hissettiği ve psikolojik anlamda da bazı ihtiyaçların karşılandığı bir kurumdur. Mutluluk da bu ihtiyaçlardan biridir (Framo,1996).

Evliliğin çeşitli yönlerine dair birçok çalışma mevcuttur. Evliliğin niteliği, evlilik doyumu ve evlilik uyumu da sıkça araştırılan konulardandır. Evlilik uyumu ailede çeşitli sorunlara sebep olan etkenlerden biridir, evlilik uyumu hem çifti ve aileyi hem de toplumsal ilişkileri etkiler (Fırlıoğlu,1992). Evlilik uyumu altında farklı faktörler bulunmaktadır, bu sebeple net olarak tanımlanması zordur ancak farklı tanımları literatürde yer almaktadır. Evlilik uyumu, çiftin evliliğinde bir uyuma sahip olması ve bunun sonucunda da pozitif ve memnun olma olarak açıklanabilir. Başka bir bakış açısı ile bu kavram evli bireylerin evlilik ile ilgili başarılı olması ve işlevsel olabilmesi olarak da tanımlanabilir (Kalkan,2002).

Evliliği etkileyen birçok faktör vardır, bu faktörlerden biri de aşktır. Rubin (1970)'e göre aşk çok önemli bir yerdendir çünkü kişi ile toplum ilişkisi ve evlilik ile aşk ilişkisi arasında bağ vardır. Aşk, geçmişten bugüne insan yaşamında var olmuş bir kavramdır. Edebiyatta, sanatta ve daha birçok alanda vazgeçilmez bir konu olmuştur. Bilimde ise daha çok 1970'ler sonrası Sosyal Psikoloji alanında aşk kavramı konu alınmaya başlanmıştır. Yetişkin bireylerde aşk kavramı, çeşitli kuramcılar tarafından araştırılmaktadır. Artık daha çok araştırılmasına rağmen aşk, tanımlanması oldukça zor bir kavramdır. Aşk her birey için farklı bir anlam taşımaktadır. Aşkın evrimsel gelişimine, nöropsikolojik yapısına, türlerine vb. birçok konuda araştırmalar yapılmıştır.

Aşk, Rubin (1970)'e göre bir tutumdur, kişi aşık olduğu nesneye duygu, düşünce ve davranışını yöneltmektedir. Rubin'in kuramı aşka dair oluşturulmuş ilk kuramlardan biridir. Sonrasında farklı kuramcılar da aşk ile ilgili farklı kuramlardan bahsetmiştir. Bunlardan biri de Lee'nin Aşk Kuramı'dır. Lee'ye göre altı farklı aşk türü vardır. Bunlar tutkulu, oyun gibi, arkadaşça, mantıklı, sahiplenici ve özgeci aşk biçimleridir. Lee'ye göre bu altı aşk türü farklı renkleri temsil etmektedir ve üç aşk türünü

birincil, diğer üç aşk türünü ise ikincil aşk biçimleri olarak sınıflandırmıştır. Lee'nin aşk kuramı, aşka dair çok boyutlu bir açıklama yapmaktadır.

Psikolojik iyi oluş kavramı Ryff (1989)'a göre olumlu ve olumsuz duyguların dengede olması durumudur. Ryff psikolojik iyi oluş kuramında altı alt boyuttan bahseder bunlar; kendini kabul etme, yaşam amacının olması, özerklik, kişisel büyüme, çevredeki insanlarla olumlu ilişkiler kurma, çevresel bir hakimiyete sahip olmaktır. Bir bireyin psikolojik iyi oluş durumunu etkileyen pek çok faktör vardır bunlardan biri de medeni durumdur (Ryff,1995). Bir çalışmada evlilik ilişkisinin negatif etkilendiği durumlarda, psikolojik iyi oluş düzeyinin de olumsuz etkilendiği görülmüştür (Hawkins ve Booth, 2005). Buna dayanarak evlilik uyumunun, kişilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde etkisi olabileceği düşünülmüştür. Uzun-Özer ve Tezer (2008)'in çalışmasında farklı aşk biçimlerinin, olumlu ve olumsuz duyguları nasıl yordadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu anlamda farklı aşk biçimlerinin, psikolojik iyi oluş seviyesinde farklı sonuçlar oluşturabileceği düşünülmüştür.

1. Aşk ve Aşk Biçimleri

Aşk, geçmişten beri her kültürde yer alan bir kavramdır. İnsanların çoğu genellikle aşkı yaşamak istemekte ve aşkı aramaktadır. Çeşitli sanat dallarından edebiyata kadar pek çok alana tema olan aşk, her zaman ilgi çeken bir konu olmuştur (Türk ve Demirli-Yıldız, 2017). Özellikle son dönemde aşkın bilimsel anlamda özellikleri de araştırılmaya başlanmıştır. Böylece aşk, psikoloji alanının gündeminde de daha çok yer almaya başlamıştır.

Aşk duygusal bir kavram olmakla birlikte insanların genellikle yaşamak istediği bir durum ve duygu olarak düşünülür (Brown, 1994). Aşk tanım olarak her kültürde, her alanda ve her bireyde farklı bir karşılık içermektedir. Bu sebeple aşkın tanımını yapmak araştırma dünyası için zordur. Aşk hakkında farklı tanımlar yapılmış ve farklı kuramlar oluşturulmuştur. Çeşitli kuramcılar aşkı farklı bakış açılarıyla ele almış ve ona göre tanımlamıştır. Aşka dair tanımlar ve kuramların bu kadar farklılık göstermesi, bireylerin yaşadığı tecrübeler, bunların dışı vuruşundaki farklılıklar ve bu durumların içinde buldukları bağlam farkları ile ilgilidir (Myers ve Shurts, 2002).

Aşk ile ilgili bahsedilebilecek ilk kuram Rubin (1970)'in kuramıdır. Rubin, bu kuram ile arkadaşlık ve aşkta yaşanan duygulardan ve bunların farkından bahsetmiştir. Rubin (1970)'e göre aşk ve hoşlanma iki ayrı sınıftır. İkisi de sevgi türüdür ve alakalıdır ama farklı sevgi türlerini oluştururlar. Bu fark hoşlanmanın arkadaşına karşı olmasından, aşkın ise sevgiliye olmasından kaynaklanır. Aşkta 3 farklı öge vardır, bunlar; bağlanma, gözetme ve güven duymadır. Arkadaşa karşı duyulan hoşlanma da üç öğeden oluşur ancak bunlar pozitif değerlendirme, benzerlik algılama durumu ve saygıyla birlikte güven duymadır.

Aşkla ilgili bahsedilebilecek bir başka kuram ise Hatfield (1988)'in tutkulu ve dostça aşk kavramlarını içeren kuramıdır. Bu kurama göre tutkulu aşk cinselliği içerir, buna karşın dostça aşkta cinsellik bulunmaz. İki aşk türü de farklı davranışlar içerir. Örneğin; dostça aşk anlayış, paylaşım, şefkat gösterme gibi davranışları barındırır. Tutkulu aşk ise partner ile birlikte olunduğunda mutluluk, heyecan duyma ve uyarılma gibi öğeler içerir (Hatfield, 1988; Hatfield ve Rapson, 1993; akt. Atak ve Taştan, 2012).

Aşk ile ilgili kuramlardan bir başkası ise Sternberg (1986)'in Üçgen Aşk Kuramıdır. Sternberg (1999)'e göre kuram aşkı üç ögeli bir tutum olarak ele alır. Bu kavramlar, yakınlık, tutku ve bağlılıktır. Bu üç

öge, üçgenin üç köşesinde gösterilir (akt. Atak & Taştan, 2012). Sternberg (1986)'in kuramına göre yakınlık ögesi, bir romantik ilişki ya da arkadaşına karşı olan sevgide benzer şekilde yer alır. Bu öge yakın bir iletişim olmasını önemser, partnerler birbirine açık olmalıdır. Aynı zamanda yakınlık bağlılık duygusu dışında, hayranlık ve partnere karşı ilgili olma, iyi bakma gibi istekler de olmasıdır. Yakınlık, duygusal anlamda partnere karşı bir destek içerir, partnere değer verme çok yüksektir (Sternberg, 1988; akt. Atak ve Taştan, 2012). Tutku ögesi ise güdü ve dürtüler içerir, tutku bunlar için öncüdür. Bu ögeye göre cinsellik ve çekicilik önemlidir. Bunun yanında bakım alma-verme ve saygı gibi güdüler de var olabilir. Bağlılık ögesi ise hem kısa hem de uzun vadede bazı durumlar içerir. Kısa vadede birini sevmeyi düşünmek uzun vadede ise o aşkın devamlılığına olan bağlılık durumudur (Sternberg, 1986). Ancak bazı zamanlar ve ilişkiler için aşk hissedilse de bağlılık olmayabilir ya da bunun tam tersi olarak bağlılık olduğu halde aşktan bahsedilmeyebilir (Sternberg, 1988; akt. Atak ve Taştan, 2012). Sternberg, bu üç ögenin farklı kombinasyonlarından oluşan yedi farklı aşk türü belirlemiştir. Bunlar sevgi, çalınca aşk, boş aşk, romantik aşk, arkadaşlık aşkı, aptalca aşk, kusursuz aşktır. Bu yedi aşk türünün dışında Sternberg bir de aşksızlık durumu olan üç ögenin de olmadığı bir durum tanımlamıştır. Bu durum zorunda olunan ilişkilere, arkadaşlık ilişkisi dahi bu grup içinde yer almaz (akt. Atak ve Taştan, 2012). Sternberg (1986)'in bu kuramı aşkla ilgili birçok kuram ve kavramı birleştirmiş bir çalışmadır.

Aşkla ilgili bir başka bir açıklama ise nöropsikolojiktir. Aşk bir duygu olarak açıklanması zor duygulardandır. Araştırmalar aşk durumunda beyinde de bir dizi değişim olduğunu gözlemlemiştir. Aşk haritası denen kavrama göre partner bulmayı sağlayan 3 etken genetik, hormonlar ve bazı psikolojik yaşantılardır (Atak ve Taştan, 2012). Aşık olduğunda beynimizde hipotalamus denen bölgeden çeşitli kimyasallar salgılanır. Bu kimyasallar dopamin, oksitozin, adrenalin, vazopressin ve testosteron gibi kimyasallardır. Bu kimyasalların verdiği mesajlar hipofiz aracılığı ile kana ve vücuda dağılır. Kimyasalların aşk için farklı etkileri vardır

Aşka evrimsel olarak bakış açısına göre aşk beraberinde uyumu sağlayacak ve çiftlerin başarı ile üremesini sağlayacak bir sistemdir. Burada ortaya çıkan uyum, partnerleri bir bebek vasıtasıyla birbirine bağlar. Evrimsel bakışa göre aşk için bir dizi davranış vardır. Türün devamını ağırlama amacı temelde olmak üzere birey bu davranışları amaçlar. Önce bir partneri çekmek, daha sonra o partner ile devam edebilmek bundan sonrasında üremek ve doğacak bebeğe anne babalık ile ilgili yatırımlarda bulunmak bu davranışlardır (Buss, 1988).

Lee'nin kuramı alanda en çok temel alınan kuram sayılabilir (Ercan, 2016). Lee'nin kuramı, kendinden önceki diğer aşk kuramlarını da içermesi ve çok çeşitli aşk biçimlerinden bahsetmesi sebebiyle kuram anlamında zengin bir açıklama olarak görülmüştür (Hendrick ve Hendrick, 1986). Lee (1977), aşkın öğrenilen bir kavram olduğundan, bu öğrenmenin de bireyin hayatı boyunca devam eden bir öğrenme olduğundan bahsetmiştir. Lee'ye göre aşkın öğrenilmesi ebeveynlerden, arkadaşlardan, kültürden ve içinde yaşanılan toplumdan etkilenmektedir. Lee'nin tipolojisinde amaçlanan, aşkın tanımından değil aşk biçimlerinden bahsetmektir çünkü Lee'ye göre aşk her birey için ayrı bir anlama sahiptir. Bir bireyin yaşadığı her aşk, partnerine ve ilişkinin özelliklerine göre değişebilir, yani aşk biçimi aynı birey için de olsa her ilişki için biriciktir. İlişki içinde de aşk biçimi istemli ya da istemsiz olarak değişebilir.

Lee (1973) aşkı tek boyutlu değil de çok boyutlu gören bir kuramdan bahseder. Bu kurama göre aşk farklı türleri olan bir kavramdır. Lee'nin kuramına göre üç aşk türü temel ve birincildir. Lee (1973) kuramında bu üç temel, birincil aşk biçimini renklerle ilgili bir benzetme ile açıklar. Ona göre aşk sadece siyah ve beyaz gibi değildir. Lee'ye göre bu 3 biçim, kırmızı, sarı ve mavi gibi ana renklere benzer. Bu ana renkler doğadaki renklerdir (Akt. Özer ve Tezer, 2008).

Lee (1973)'nin kuramındaki bu üç temel aşk biçimi; arkadaşça aşk (storge), oyun gibi aşk(ludus) ve tutkulu aşktır(eros). Bu aşk türlerinin özellikleri farklıdır. Lee (1973)'ye göre bu üç aşk çeşidinin bir araya gelmesi ile ikincil aşk türleri ortaya çıkar. Bu ikincil aşk türleri, özgeci aşk (agape), sahiplenici aşk (mania) ve mantıklı aşktır (pragma). Lee'nin kuramındaki birincil yani temel aşk biçimleri, diğer aşk türlerinden daha önemli ya da daha iyi değildir (Akt. Özer ve Tezer, 2008).

Lee (1973;1974;1977;1988)'nin kuramındaki 6 aşk biçimi aşağıda açıklanmıştır.

Arkadaşça aşk: İhtiras içermez, arkadaşlık daha önde tutulur, gelişmesi için zamana ihtiyaç vardır. Bu aşk türünde çiftler birbirlerinin ilgilerini önemser ve paylaşır ayrıca çiftlerde benzerlik vardır. Çiftler birbirlerinin gereksinimlerini karşılar, çiftler arasında birbirine ihtiyaç duyma söz konusudur. (Akt. Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004).

Oyun gibi aşk: Bu aşk biçimi kısa sürebilir, çok eşli olma sorun değildir yani bağlayıcılık düşüktür. Eğlence önde tutulur ayrıca cinsellik ve tutku önemlidir, duygusallık yoktur. Genellikle aşk bir oyunmuş gibi davranılır, bu aşk türüne sahip bireyler benmerkezcidir (Akt. Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004).

Tutkulu aşk: Tutkulu aşk türünde tutku ön plandadır, fiziksel olarak çekicilik önemlidir. İlişkide iletişim ve sevecenlik vardır. Tutkulu aşkı yaşayan kişiler ilk bakışta aşk kavramını kabul ederler ve aşık olmak isterler. Bu aşk türüne sahip bireyde güvenli bağlanma söz konusudur, ilişkileriyle ilgili kaygılı değildir. (Akt. Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004). Genellikle hem cinsel hem duygusal yakınlığın hızlıca olması beklenir. Bu aşk türüne sahip bireyler genelde aniden âşık olabildikleri gibi bu aşk aniden bitebilir de (Helvacı, 2012).

Özgeci aşk: Tutkulu aşk ve arkadaşça aşkın bir araya gelmesiyle oluşur. Bu aşk türünde birey, partnerinin iyiliğini kendi iyiliğinden önde tutar, destekleyen ve affedici bir tutum vardır, kusurlar olmasına rağmen sevgi devam eder (Akt. Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004). Özgeci aşkta "biz" düşüncesi o kadar yoğundur ki "ben" kaybolur (akt. Türk ve Demirli-Yıldız, 2017).

Sahiplenici aşk: Tutkulu aşk ve oyun gibi aşkın bir araya gelişi ile oluşur. Sahiplenici aşk saplantılı bir aşk türüdür. Duygusallık çok yoğundur, güvensizlik ve kıskançlık söz konusudur (Akt. Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004). Bu sebeple yoğun bir kaybetme korkusu yaşanır. Sahiplenici aşk biçimine sahip kişiler ilgi ve sevgi görmek isterler. Ayrılık konusunda zorlanırlar ancak aynı zamanda ilişki süresince, ilişki seyrini de akışına bırakamazlar (Akt. Türk ve Demirli-Yıldız, 2017).

Mantıklı aşk: Bu aşk türü ise arkadaşça aşk ve oyun gibi aşk türlerinin birleşimiyle oluşur. Mantıklı aşk türünde birey için partnerinin çeşitli özellikleri önemlidir, bu özellikler aile özellikleri ya da meslek gibi özelliklerdir. Kişi ilişkinin geleceğine dair pozitif bir sürece inandığında olabilecek aşk türüdür (Akt. Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004). Mantıklı aşk biçimine sahip bireylerin kendine göre sahip oldukları bazı ölçütler vardır, çeşitli özelliklerde partneriyle benzer yani uyumlu ve eşit olmak önemlidir (Akt. Türk ve Demirli-Yıldız, 2017).

Lee'nin kuramına göre toplamda altı aşk biçiminden bahsedilmiştir, bunlar en çok görülen aşk şekilleridir. Buna ek olarak Lee, bu farklı aşk biçimlerinin çeşitli kombinasyonları ile farklı aşk türleri de oluşturulabileceğini belirtmiştir (Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004).

2. Evlilik ve Evlilik Uyumu

İnsan sosyal bir canlıdır ve toplum içinde yaşamaktadır. Bu durum bireysel olduğu kadar toplumsal gereksinimleri de ortaya çıkarır. İnsan yaşamının bir döneminde genellikle aile kurar. Aile, toplumun en küçük birimi olarak bilinmektedir. Evlilik de bu birimin oluşması için izlenen resmi yoldur (Ceylan, 1994). Evlilik durumu, erkek ve kadın arasında akrabalık bağı oluşturan bir kurumdur (Erişti, 2010). Evlilik bir başka tanıma göre iki farklı cinsiyetten bireyin beraber bir hayat oluşturmaları, birlikte karar vermeleri, hayatı paylaşabilmeleri ve çeşitli ihtiyaçları sağlamak için yaptıkları bir anlaşmadır. Evlilik kurumu ortaya çıktığı dönemlerden beri çeşitli yararları da sahiptir. Evlilik toplumun daha düzenli işlenmesine yardımcı olur, doğacak çocukların yani sonraki nesillerin her türlü bakımı ve ihtiyacını karşılar (Özgülven, 2000). Farklı kültürler, evlilik ile ilgili farklı değerlere sahiptir. Evlilik ile ilgili farklı kurallar oluşturulmuştur. Bu anlamda da evlilik toplumsal bir ilişki türüdür (Ceylan, 1994). Evlilik ilişkisi toplumsal anlamdaki değişikliklerden de oldukça etkilenmektedir (Fişek & Scherler, 1996). Evlilik ilişkisi önemlidir ve kişiler arası sayılan ilişki türlerinden belki de en mühim olanıdır (Tutarel Kışlak ve Çavuşoğlu, 2006). Bu önemi getiren sebep ise evliliğin bireylerin hayatında zaman zaman pozitif zaman zaman negatif etkilerinin olmasıdır. Yani kimi evlilik bireyin yaşamına mutluluk getirir, kimi evlilik ise mutsuzluk getirmektedir (Hawkins ve Booth, 2005).

Evlilik yapacak iki birey çeşitli anlamlarda belli koşulları sağlamalıdır. En başta yaş, daha sonra fiziksel ve psikolojik anlamda gelişimin tamamlanmış ve evliliğe uygun olması önemlidir. Ayrıca sosyal anlamda da evliliğe hazır olan iki birey evlenerek, yaşamı birlikte ve ortak olarak sürdürmeye başlar (Ceylan, 1994).

Evlilik aynı zamanda bir süreçtir. Bireysel farklılıklar da düşünüldüğünde iki ayrı bireyin oluşturduğu bu yeni bütün çok çeşitlidir. Her evlilik tek başına özeldir ve diğerlerinden farklıdır. Evliliğin yapılış biçimi de çiftlerde farklı şekilde olabilmektedir. Tanışıp anlaşarak yani flört ederek, görücü usulü, kaçarak, beşik kertmesi ya da akraba ile evlenmek ülkemizde görülen evlilik şekilleridir. Evlilikten önceki süreçte görülen ana iki ilişki flört ve görücü usulü evlenme şeklidir. Tanışıp anlaşarak evlenme şeklinde bireyler birbirleriyle olan uyumluluklarını test eder, birbirlerini tanırlar. Arkadaşlık, sevgiliklik ve cinsellik gibi aşamalar olabilir. Duygusal bir ilişkidir (Hortaçsu, 2002). Görücü usulü tip ise genelde kırsalda daha çok görülmekle beraber bazen şehir yaşamında da karışımıza çıkan bir evlilik tipidir. Bu türde erkek çocuğunu evlendirmek isteyen aile, çevresinde arayışa girer ve çeşitli alanlarda uygun buldukları kızların evine ve ailelerine ziyaretlerde bulunulur. Hamaratlık, saygı vb. özelliklere bakılarak gelin adayı belirlenmektedir (Özgülven, 2000).

Evlilik durumu, evlenen çiftte karı ve koca rolünü verir, çift bu rollerin getirdikleri ile hayatlarını bir arada sürdürür. Evlilik çiftlere yasaların da koruduğu bir ilişki sunar. Bu ilişki de bir adım da genelde çocuk sahibi olmaktır. Bireylerin edindiği yeni roller çevreleriyle olan ilişkileri üzerinde de etkilidir (Erdoğan, 2007). Bu roller çevresinde de düşünüldüğünde Geçtan evliliği iki gruba ayırmıştır, buna göre evlilik çağdaş ve geleneksel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çağdaş evlilikte arkadaşlık kavramı ön plandadır. Yani kadın ve erkek ortak bir anlam dünyasına sahiptir, ortak kararlar alabilir. Uyum görülür ancak iki birey ve iki fikir beyan etme özgürlüğü olan kişi olduğundan zaman zaman karar alma durumunda karışıklık yaşanabilir. Bir diğer evlilik türü ise geleneksel evliliktir. Bu tipe göre kadın ve erkeğin rolleri bellidir, sorumluluklar paylaşılmıştır. Kadın ve erkek birbirini bu noktada tamamlar. Örneğin kadın annelik ve evle ilgili rollerini yerine getirirken erkek de ev dışı işlerle ilgilenir. Karar veren genelde erkek gibi görünse de içte kararlar genelde kadının düşüncesinden etkilenir (Geçtan, 2007).

Larson (2002)'in Üçgen Modeline göre evliliği etkileyen bazı etkenler 3 ana başlıkta toplanmıştır. Bu başlıklardan ilki bireysel özelliklerdir. Bu başlık altındaki sorunlar; stresle başa çıkma güçlüğü, işlevsel olmayan düşünceler, aşırı tepkisellik, aşırı kızgınlık ve saldırganlık, tedavi edilmemiş depresyon, kronik irritabilite, aşırı utangaçlık, olumlu özellikler ise dışadönüklük, esneklik, özgüven, iddialılık, teslimiyet ve aşktır. İkinci başlık olan çift özelliklerinde ise sorun olan etkenler negatif ilişki tarzları, olumlu özellikler ise iletişim becerileri, çatışma çözme becerileri, kaynaşma, yakınlık, güç paylaşımı veya kontrolü, uzlaşmadır. Üçüncü başlık olan çevresel etmenlerde aile kökeninin etkileri, aile sürecinin izleri, aileden bağımsızlaşabilme, anne babanın evliliği, anne babanın ve arkadaşların desteği, iş stresi, ebeveyn olmanın stresi, dışarı uğraşlarının gerilimi, diğer stresörlerdir (borçlanma, sağlık, eşin yakın akrabaları vb.) (Akt. Akar, 2005).

Evlilik ve evlilikle ilgili çeşitli kavramlar birçok çalışmada yer almaktadır. Sadece psikoloji alanı değil farklı alanlarda da evlilikle ilgili çeşitli kavramlar çalışılmaktadır (Erbek ve diğerleri, 2005). Bu araştırmalar arasında yoğun olarak çalışma yapılan bir kavram da evlilik uyumu kavramıdır, böyle olma sebebi evlilikte uyumun hem çift arasındaki hem aile içindeki hem de ev dışındaki ilişkileri etkiliyor olmasıdır (Fışıloğlu, 1992).

Evlilik uyumu, çiftin evliliğinde bir uyuma sahip olması ve bunun sonucunda da pozitif ve memnun olma olarak açıklanabilir. Evlilik uyumu, evli bireylerin evlilik ile ilgili başarılı olması ve de işlevsel olabilmesi olarak da tanımlanabilir. Bununla birlikte evlilik uyumu altında birçok değişken bulunduğundan net olarak tanımlanması zor bir kavramdır (Kalkan, 2002).

Sabatelli (1988), evliliklerinde uyum olan çiftlerin uygun iletişim tekniklerini kullanabildiğini, evlilikle ilgili temel ve mühim konularda genellikle anlaşabildiklerini, eğer bir sorun olursa bunu da iki tarafın memnun olabileceği şekilde sonuca ulaştırdıklarını belirtmiştir (Akt. Aktaş, 2009).

Evlilik uyumu olan evli bir çift, birliktelikleriyle ve aileleriyle alakalı durumlarda ortak düşünce geliştirebilir, çeşitli problemleri pozitif bir biçimde çözebilir. Evlilik uyumu daha çok öznel düşünceler ile ilgili değil de daha genel anlamda ilişkinin özelliği ile ilgili bir kavramdır (Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002).

Evlilikte çiftler arasındaki uyum devam eden bir süreç olarak görülür. Evlilik uyumunun iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesi, bazı faktörleri, süreç içinde olup olmamasına göre ortaya çıkmaktadır. Bu konuda beş farklı kıstastan bahsedilmektedir. Bunlar; eşlerin ilişkisinde problem oluşturan farklılıklar, bireyler arasında yaşanan gerilim ve kaygı, eşler arasındaki doyum, eşler arasında var olan bağlılık, çift olabilme anlamında mühim olan çeşitli konular hakkında benzer görüşlere sahip olabilmidir (Spainer, 1976).

Bir çiftin uyumluluğunun yüksek olmasını sağlayan çeşitli faktörler vardır. Bunlardan biri çift arasında sağlıklı ve etkili iletişimin sağlanmasıdır. Bir başka faktör çiftin birlikte bazı değerleri ve amacı olmasıdır. Uyumlu bir çift ortak kararlar alabilir. Boş bir zamanda yapılacak aktiviteler konusunda, ev ekonomisine dair konularda veya akrabalar ile ilişkiler hakkında anlaşabilirler (Kocadere, 1995; Şener ve Terzioğlu, 2002; akt. Tutarel-Kışlak ve Göztepe, 2012).

Evlilik bir süreçtir, bu süreçte yaşanan olaylara bakış açıları ve çiftin ilişkiyi sürdürüyor olabileceği becerisi de evlilik uyumunu etkileyen kavramlardır (Akar, 2005). Evlilik çift taraflı bir ilişki türüdür, yani sadece aynı evde bulunmak değildir. Bireyler arasında iletişim ve etkileşim sürecidir. Evlilik uyumunu etkileyen önemli faktörlerden biri çiftlerin sahip oldukları iletişimle ilgili beceridir. İletişim

becerilerinin iyi olması evliliğin uyumluluğunu ya da uyumsuzluğuna etki eder. Aynı zamanda evlilik doyumu ve mutluluk seviyesi de bundan etkilenir (Yalçın, 2014). Polat (2006)'a göre mutlu süren evliliklerde önemli etkenlerden birisi iletişimidir (Akt. Aktaş, 2009).

Kişilerarası ilişki de önemli kavramlardan biri empatidir. Rogers'ın tanımına göre empati bireyin kendini, bir diğer kişi gibi düşünmesi ve onu daha iyi anlamaya, onun gibi hissetmeye çalışması daha sonrada bunu karşındaki bireye anlatması durumudur. Empatideki üç önemli aşama bu tanıma göre bir duruma karşımızdakinin bakış açısı ile bakabilme, karşımızdakinin duygularını ve fikirlerini olabildiğince doğru anlama ve bizde oluşan bu empatik durumu karşı tarafa da belirtmedir (Dökmen, 1999). Empati kendiliğinden gerçekleşen bir tepki değildir. Empati iç görüyü beraberinde getirir, karşındaki kişinin davranışlarını anlamayı sağlar. Bu anlama için de birey çaba göstermeli ve anlama konusunda istekli olmalıdır (Donahue, 1997; akt. Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002).

Evlilik ilişkisinde de empati olması ilişkinin pozitif ilerlemesini sağlayan bir etkidir. Zubaroğlu (1996)'nın çalışmasında Türk ailelerde çatışmayı empatinin çözebildiği ve de evlilikte uyumu arttırdığı görülmüştür (Akt. Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002) Tutarel-Kışlak ve Çabukça (2002)'nin yaptığı bir araştırmada da benzer şekilde, evlilik uyumu ve empati arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair bulgular bulunmaktadır.

3. Psikolojik İyi Oluş

Psikoloji alanında uzun süre anksiyete ve depresyon gibi psikopatolojilere, bunların nedenlerine ve nasıl tedavi edileceklerine odaklanılmıştır. Bir bilim olarak psikoloji genellikle psikopatolojiler ve tedavi süreçleriyle ilgilenilmiştir. Araştırmacılar bireyin olağan özellikleri ve pozitif yönlerini bulmak gibi konulara ilgi duymamışlardır (Ryff, 1995). Ancak günümüze dönüldüğünde ruh sağlığı ile ilgili sadece negatif sağlık değil bireyin pozitif yanları da araştırılmaya başlanmıştır (Springer ve Hauser, 2006). 2. Dünya Savaşı'ndan sonra psikolojik iyi oluş kavramı genellikle bireyin pozitif yönlerinin olmasından çok mental anlamda bir sorun olmaması olarak düşünülmüştür (Ryff, 1995).

Psikolojik iyi oluş kavramı, 1980 sonrası araştırmalar ile çalışılmaya başlanmıştır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Seligman ve Csikszentmihalyi (2000) o döneme kadar bu yeni kavramların psikoloji biliminin odağında yer almamasının nedeninin, 2. Dünya Savaşı sonrasında psikoloji biliminin "iyileştirmenin bilimi" olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. O dönemlerden sonra psikolojik sağlıkla ilgili pozitif özelliklere karşı başlayan ilgi, aynı zamanda pozitif psikoloji alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık geçmişteki psikoloji biliminin tersine pozitif psikoloji alanında, bireylerin güçlü tarafları, deneyimlerindeki pozitiflikler, erdem kavramı, pozitif kişilik özellikleri ve yaşam kalitesi gibi kavramlar yer almaktadır.

Pozitif psikolojide iyi olma ile ilgili iki kavram öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluşur. Bu kavramların temeli ise farklıdır. Bu iki temel hedonizm yani hazcılık ve psikolojik anlamda işlevselliştir. Hazzı temel alan kavram öznel iyi oluş kavramıdır. Aslında hazcılık temelinde bakıldığında iyi oluş kavramı, pozitif duygulanımın varlığı negatif duygulanımın ise olmaması anlamına gelir. Mutluluk ve haz köken almır. Psikolojik iyi oluş kavramı ise psikolojik işlevsellik temelli bir kavramdır. Psikolojik işlevsellik açısından iyi olma, kişinin tam işlevli olabilmesi, doyumlu bir hayat gibi alanlarla ilgilenir (Deci ve Ryan, 2008). Başka bir ifade ile öznel iyi olma doyum, mutluluk ve hayatın herhangi bir sorun içermemesini konu alırken, psikolojik iyi olma bireysel anlamda gelişimi, baş edebilmeyi, çabalı olmayı

konu alır (Hamurcu, 2011). Öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş kavramları farklı kavramlardır. Yetim (1991)' e göre psikolojik iyi oluşun net olarak şartı öznel iyi oluş değildir (Akt. Özen, 2010).

Öznel iyi olma kavramı üç boyutlu olarak değerlendirilebilir. Bunlar; kişinin hayatından aldığı doyum hakkındaki bilişsel yorumu, pozitif duygulanıma sahip olması, negatif duygunun olmamasıdır (Diener, 2000). Öznel iyi olmanın boyut olarak bilişsel kısmını yaşam doyumunu kavramı oluştururken, duyuşsal anlamdaki boyutunu olumlu ve olumsuz duygulanımlar oluşturmaktadır (Kocayörük,2012). Öznel iyi oluş genellikle evliliği olumlu etkilemektedir. Aile doyumunu kavramı da öznel iyi oluşu evlilik gibi yordayan önemli bir faktördür (Diener, 1984).

Psikolojik iyi oluş kavramının ilk kullanımı 1969 yılında Bradburn tarafından olmuştur. O dönemde Bradburn (1969)'a göre psikolojik iyi oluş kavramı pozitif duygunun negatif duyguya baskın gelmesi olarak görülmüştür. Olumlu duygu ve olumsuz duygu, ayrı duygular olarak görülmüştür. Bir kişinin psikolojik iyi oluşunu ona ait olan olumsuz ve olumlu duygunun seviyesi belirlemektedir (Bradburn, 1969; akt. Akdoğan ve Polatçı, 2013). Bradburn' ün açıkladığı psikolojik iyi oluş kavramı şu an için öznel iyi oluş kavramına daha çok benzemektedir (Timur, 2008). Bradburn (1969)'ün bahsettiği olumlu duygulanım ve olumsuz duygulanım kavramları, bugün öznel iyi oluş kavramının duyuşsal boyutu ile ilgili öğelerdir (Akdağ, 2014).

Psikolojik iyi olma kavramı kişinin pozitif duygular eşliğinde iyi hissediyor olması ve de işlevsellik seviyesinin yüksekliği ile bağlantılıdır. Psikoloji iyi oluş seviyesi yüksek olan kişinin pozitif anlamdaki duygusal deneyimi ve olumlu işlevselliği bir aradadır. Psikolojik iyi oluşu yüksek olan bireyler sevinç ve mutluluk gibi pozitif duyguları daha güçlü hissederler. Psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek olan kişiler kendilerine de çevresindeki kişilere de güvenmektedirler, sorumluluk sahibilerdir. Olumlu işlevselliğe sahip olmaları ise potansiyellerini geliştirmeye, yaşama dair amaçlara sahip olmalarına ve pozitif ilişkilere sahip olmalarına neden olmaktadır (Huppert, 2009).

Psikolojik iyi olma durumunu etkileyen birçok faktör vardır. Bireysel özellikler ve bireyin sahip olduğu demografik farklılıklar bu faktörlerdendir. Ayrıca bireyin çevresinde sosyal destek olup olmaması, ekonomik durum gibi çevresel faktörlerde psikolojik iyi oluş düzeyini etkilemektedir. Bunlara ek olarak kişinin duygusal durumu ve fiziksel anlamdaki sağlık da psikolojik iyi oluşu etkilemektedir (Austin, Saklofke ve Egan, 2005). Psikolojik iyi olma düzeyini etkileyen bir faktör de medeni durumdur (Birsell, 2010; akt. Dünder ve Demirli,2018). Birçok araştırmada bireylerin psikolojik iyi olma düzeyinde, evliliğin önemli bir etki olarak görüldüğü bulunmuştur. Ayrıca bu etki, evliliğin özelliğinden bağımsızdır (Kim ve Mckenry, 2002). Gove, Hughes ve Style (1990)'ın yaptığı araştırmaya göre evli kişilerin psikolojik iyi oluş seviyeleri evli olmayan bireylere göre daha fazladır (akt. Timur, 2008). Yapılan başka bir çalışmada da evlilikteki ilişkinin bozulmasının, bireyin psikolojik iyi oluş düzeyine de olumsuz etkide bulunduğu sonucuna varılmıştır (Hawkins ve Booth, 2005). Türkiye'de 2016' da yapılan yaşam memnuniyeti araştırmasında evli bireylerin evli olmayanlardan daha mutlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır (TUİK, 2017).

Ryff psikolojik iyi oluş kavramını bazı araştırmacılara göre farklı şekilde ele almıştır. Ona göre psikolojik iyi oluş hazcılık temelli bir kavram değildir. Ryff'in psikolojik iyi oluş kuramında temelde haz ve mutluluk yoktur, iyi bir hayat mutluluğu getirmektedir (Ryff, 1995).

Ryff psikolojik iyi oluşu olumsuz ve olumlu duygular içinde dengede olma olarak görür (Ryff, 1989). Ryff'in kuramı çeşitli klinik ve gelişimle ilgili teorileri temel almaktadır. Genel anlamda psikolojik iyi oluş kuramı temelinde hümanistik değerler yer almaktadır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Psikolojik

iyi oluş kavramı bütün bir değerlendirme içerir. Bu kuram 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Modeli oluşturan 6 bileşen, kendini kabul, kişisel büyüme yani bireysel gelişim, yaşam amacı, diğerleriyle olumlu ilişkiler, çevresel hakimiyet ve özerklik yani otonomidir. Bu 6 alt boyut aşağıda açıklanmıştır (Ryff, 1995).

Kendini kabul: Bir kişinin hayatını ve kendini pozitif olarak değerlendiriyor olmasını kapsayan alt boyuttur.

Kişisel Büyüme: Bu boyut bireyin gelişmeye, değişmeye, deneyimlere istekli olmasıyla ilgilidir.

Yaşam Amacı: Kişinin hayatında olan amaçlar ve yaşamın anlamını kapsayan boyuttur.

Diğerleriyle Olumlu İlişkiler: Kişinin çevresindeki insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmesini içeren boyuttur.

Çevresel Hakimiyet: Kişinin hem kendini hem de çevresini yönetebiliyor olmasıyla ilgili alt boyuttur.

Özerklik: Kişinin kendine güvenmesi ve kararlar alabiliyor olmasıyla ilgili alt boyuttur.

Bu boyutlara sahip olan bir kişinin anlamlı ve mutlu bir hayat yaşayacağı vurgulanmaktadır. Yani kendisini kabul edebilen, yaşadığı çevreyi kendine uygun koşullara getiren, özerk olan, hayata dair bir amaca sahip olan, bireysel anlamda gelişime açık, çevresindekiler ile sağlıklı ilişki kuran kişinin psikolojik iyi olma seviyesi de artacaktır (Akdağ, 2014).

Bu araştırmada, evli bireylerin aşk tutumlarını ve evlilik uyumlarını değerlendirmek, daha sonra bu iki faktörün psikolojik iyi oluş düzeyleriyle ilişkisi olup olmadığını incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın hipotezleri aşağıdadır.

H1: Evlilik uyumu psikolojik iyi oluş düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H2a: Tutkulu aşk tutumu psikolojik iyi oluş düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H2b: Oyun gibi aşk tutumu psikolojik iyi oluş düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H2c: Arkadaşça aşk tutumu psikolojik iyi oluş düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H2d: Mantıklı aşk tutumu psikolojik iyi oluş düzeyini negatif yönde yordamaktadır.

H2e: Sahiplenici aşk tutumu psikolojik iyi oluş düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

H2f: Özgeci aşk tutumu psikolojik iyi oluş düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

Yöntem

1.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma örnekleme, Türkiye’de yaşayan 227 kadın ve 168 erkek olmak üzere toplam 395 evli bireyden oluşmaktadır. Araştırma için katılım gönüllülük ile sağlanmıştır. Örnekleme kar topu yöntemi ile ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan kişilerin eğitim durumları; 16’sı (%4.1) ilkokul ve ortaokul mezunu, 59’u (%14.9) lise mezunu, 216’sı (%54.7) üniversite mezunu ve 104’ü (%26.3) yüksek lisans ve üstü mezun olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar gelir düzeylerinin; 12’si (%3) asgari ücret ve altı, 64’ü (%16.2) 2500-5000tl arası, 145’i (%36.7) 5000-10000 tl arası, 99’u (%25.1) 10000-15000 tl arası ve 75’i (%19) 15000 tl ve üzeri olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar yetiştikleri aile yapılarını; 349’u (%88.4) çekirdek; 46’sı (%11.6) geniş olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar ebeveynlerinin evlilik durumunu; 370’i (%93.7) evli ve 25’i (%6.3) boşanmış olduğu belirtmiştir. Katılımcılar kaçınıcı evlilikleri olduğunu; 368’i (93.2) birinci, 24’ü (%6.1) ikinci ve 3’ü (%0.8) üç ve üzeri evlilikleri olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar evlenme şeklini; 344’ü (%87.1) anlaşarak, 43’ü (%10.9) görücü usulü, 5’i (%1.3) kaçarak ve 3’ü (%0.8) yakın akrabası olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar evlilik sürelerinin; 114’ü (%28.9) 0-10 yıl arası, 109’u (%27.6) 11-20 yıl arası ve 172’si (%43.5) 21 yıl ve üzeri olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların 343’ü (%86.8) çocuk sahibi olduğunu ve 52’si (%13.2) çocuğunun olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar çocuk sayısını; 51’i (12.9) 0, 113’ü (%28.6) 1 çocuğu, 208’i (%52.7) 2 çocuğu, 21’i (%5.3) 3 çocuğu ve 2’si (%0.5) 4 ve üzeri çocuğu olduğunu belirtmiştir. 36 Katılımcıların 101’i (%25.6) psikiyatrik destek aldığını ve 294’ü (%74.4) psikiyatrik destek almadığını belirtmiştir.

2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada demografik özellikleri öğrenmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan ‘‘Demografik Bilgi Formu’’ uygulanmıştır. Evli bireylerde psikolojik iyi oluş düzeyini belirlemek amacıyla ‘‘Evli Bireyler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Türkçe Formu’’, evli bireylerde evlilik uyumunu belirleme için ‘‘Yakın Doğu Evlilik Uyum Ölçeği’’ ve katılımcıların aşk tutumunu belirlemek için ‘‘Aşk Tutumları Ölçeği (LAS)’’ kullanılmıştır.

Evli Kadınlar ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Türkçe Formu

Araştırmada Özmete (2016)’nin Türkçe’ye uyarladığı ‘‘Evli Kadınlar ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği’’ kullanılmıştır. Özmete ölçeği Eggesston ve arkadaşlarının 2001’de Endonezya’daki kadınların psikolojik iyi oluşunu ölçmek için geliştirdiği ölçekten Türkçe’ye uyarlamıştır (Özmete, 2016). Kullanılan ölçek 5’li likert tarzındadır. Ölçekte 3 alt boyut vardır. Bu boyutlar; ‘‘genel duygular’’, ‘‘ekonomik aile ve bireysel koşullardan duyulan memnuniyet’’ ve ‘‘ev dışındaki aktiviteleri sürdürebilme’’ alt boyutlarıdır. Ölçekte ters puanlanan maddeler mevcuttur. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı "genel duygular" için .86, "ekonomik, aile ve bireysel koşullardan duyulan memnuniyet" için .88 ve "ev dışındaki aktiviteleri sürdürebilme" için .86 olarak bulunmuştur. Yapılan Doğrulayıcı Faktör analizi sonucunda ise, uyum indeksleri $\chi^2=1243.62$, $X^2/sd= 2.11$, RMSEA=0.069, CFI=0.92, NNFI=0.91 ve IFI=0.92 olarak saptanmıştır (Özmete, 2016).

Yakın Doğu Evlilik Uyum Ölçeği

Araştırmada kullanılan Yakın Doğu Evlilik Uyum Ölçeği (YDEUÖ), evli bireylerin evlilikte çiftler arasındaki uyumu belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. YDEUÖ 42 maddeden oluşmaktadır ayrıca 4 alt boyutu vardır. Bu 4 alt boyut; Evlilikte Doyum 16 madde, Evlilikte İletişim 9

madde, Evlilikte Empati 10 madde ve Kök Ailelerle İlişkiler 7 madde olmak üzere dağılmıştır. Ölçek dördümlü likert tarzındadır. Ölçekte ters puanlanan maddeler bulunmaktadır. Güvenirlik analizi sonucunda Cronbach alfa katsayıları YDEUÖ toplam .94, Evlilikte Doyumda .92, Evlilikte İletişimde .86, Evlilikte Empatide .81 ve Kök Ailelerle İlişkilerde .78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin ilk yarı ve son yarı güvenirlik testinde, ilk yarı ile son yarı arasındaki korelasyon .806, ilk yarı Croanbach alfa katsayısı .89, son yarı Croanbach alfa katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır (Bayraktaroğlu, ve diğerleri, 2017).

Aşk Tutumları Ölçeği Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği:

Kısa Form (Love Attitude Scale: Short Form-LAS) bireylerin aşka dair tutumlarını belirlemek amacıyla, Hendrick, Hendrick ve Dicke, (1998) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek daha önce Hendrick ve Hendrick (1986, 1990) tarafından geliştirilen 42 maddelik ölçeğin kısaltılmışıdır. (Büyükaşahin ve Hovardaoğlu, 2004) Ölçek toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği: Kısa Form'unda beşli likert tarzındadır. Ölçekte 6 alt boyut, 4 er maddede yer almaktadır. Alt boyutlar, tutkulu aşk (Eros), arkadaşça aşk (Storge), oyun gibi aşk (Ludus), sahiplenici aşk (Mania), mantıklı aşk (Pragma) ve özgeci aşktır (Agape). Alt ölçeklerden birinden alınan yüksek puan kişinin o aşk biçimini seçtiği anlamına gelmektedir. Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirliğini saptamak amacıyla yapılan çalışma sonucunda faktör analizine bağlı olarak elde edilen alt ölçeklerin Cronbach alpha içtutarlık katsayılarının .62 ile .88 arasında değiştiğini belirtmiştir. Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları Büyükaşahin ve Hovardaoğlu (2004) tarafından gerçekleştirilmiştir. Alt ölçeklerin güvenirliğine ilişkin analiz sonuçları, her bir alt ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlık katsayılarının tutkulu aşk için .69, arkadaşça aşk için .77, oyun gibi aşk için .47, sahiplenici aşk için .51, mantıklı aşk için .63, ve özgeci aşk için .80 olduğunu göstermiştir (Hendrick, Dicke ve Hendrick, 1998).

3. Veri Toplama İşlemi

Araştırmanın veri toplama kısmı Google Form adlı anket uygulama programı üzerinden yapılmıştır. Türkiye genelinde katılımcılara gönderilen link üzerinden, gönüllü olanlar formu doldurmuştur. Örneklemeye kar topu yöntemi ile ulaşılmıştır. Form bu şekilde 395 evli bireye uygulanmıştır. Formun ilk sayfasında katılımcı, gönüllülük esası, yapılan araştırma ve verilerin gizliliği ile ilgili bilgilendirilmiş onam formu ile bilgilendirilmiştir. Formda sırasıyla Demografik Bilgi Formu, Evli Kadın ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yakın Doğu Evlilik Uyum Ölçeği ve Aşk Tutumları Ölçeği yer almaktadır. Onam formu dahil olmak üzere 5 farklı sayfa olup, sırası belirtilen form ya da ölçek doldurulmadan bir sonraki sayfaya geçilmemektedir. Veri toplama işleminden sonra üst üste iki kere kaydolmuş formlar sonuçları etkilememesi için çıkarılmış ve sonuçlar araştırmacı tarafından puanlanmıştır.

4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Evlilik uyumunun ve aşka ilişkin tutumların psikolojik iyi oluş üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek için çoklu regresyon yapılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 olarak belirlenmiştir ($p < .05$).

Bulgular

Araştırmada evlilik uyumu ve aşk tutumlarının, psikolojik iyi oluş düzeyini yordayıp yordamadığı incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 1. Evlilik Uyumunun Psikolojik İyi Oluşu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart	β	t	p
			Hata			
Psikolojik İyi Oluş	Sabit	190,826	2,971		64,227	,000
	Evlilik Uyumu	-,722	,039	-,684	-18,580	,000

$R= .684$ $R^2= .468$ $R^2_{adj}= .466$, $F(1, 393)= 345.215$ $p<.05$

Evlilik uyumu puanlarıyla oluşturulan modelde; Psikolojik İyi Oluş puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(1, 393)= 345.215$, $p<.05$). Bu modelde; Psikolojik İyi Oluş puanlarındaki varyansın yaklaşık %46'sı açıklanmaktadır ($R^2= .468$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Evlilik Uyumu puanlarının ($\beta= -.684$, $p<.05$) negatif yönde Psikolojik İyi Oluş puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tablo 2. Aşka İlişkin Tutumların Psikolojik İyi Oluşu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	B	Standart	β	t	p
			Hata			
Psikolojik İyi Oluş	Sabit	99,539	5,918		16,819	,000
	Tutkulu Aşk	-3,001	,302	-,507	-9,924	,000
	Oyun Gibi Aşk	,580	,326	,077	1,776	,07
	Arkadaşça Aşk	-,577	,252	-,117	-2,292	,02
	Mantıklı Aşk	,218	,253	,037	,862	,38
	Sahiplenici Aşk	1,790	,345	,235	5,195	,000
	Özgeci Aşk	-,059	,254	-,011	-,231	,81

$R= .604$ $R^2= .364$ $R^2_{adj}= .354$, $F(6, 388)= 37.052$ $p<.05$

Aşka İlişkin Tutumlar puanlarıyla oluşturulan modelde; Psikolojik İyi Oluş puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($F(6, 388)= 37.052$, $p<.05$). Bu modelde; Psikolojik İyi Oluş puanlarındaki varyansın yaklaşık %36'sı açıklanmaktadır ($R^2= .364$). Regresyon katsayılarına bakıldığında Tutkulu Aşk puanlarının ($\beta= -.507$, $p<.05$) ve Arkadaşça Aşk puanlarının ($\beta= -.117$, $p<.05$) negatif yönde Psikolojik İyi Oluş puanlarını yordadığı saptanmıştır. Sahiplenici Aşk puanlarının ($\beta= .231$, $p<.05$) pozitif yönde Psikolojik İyi Oluş puanlarını yordadığı saptanmıştır.

Tartışma

Araştırmada evlilik uyumu ve aşka ilişkin tutumların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisine dair bulgular yorumlanmış ve bakılan literatür kapsamında değerlendirilmiştir.

Araştırmaya dair hipotezler değerlendirildiğinde H1, H2a, H2c ve H2e hipotezleri kabul edilmiştir. Diğer hipotezler olan H2b, H2d, H2f hipotezleri ise reddedilmiştir.

Evlilik Uyumu puanlarının negatif yönde Psikolojik İyi Oluş puanlarını yordadığı saptanmıştır. Psikolojik iyi oluş değişkenini ölçen ölçekte yüksek puan düşük psikolojik iyi oluş düzeyini göstermesi nedeniyle bulguyu evlilik uyumunun artması psikolojik iyi oluş düzeyini arttırdığı olarak yorumlayabiliriz. Literatüre baktığımızda, çalışma bulgusuna benzer sonuçların bulunduğu görülmektedir. Proulx, Helms ve Buehler (2007) yaptıkları çalışmada, psikolojik iyi oluş ile evlilik uyumu arasında pozitif yönde bir ilişki saptamıştır. Hüsrevoğlu (2019), yaptığı çalışmada psikolojik iyi oluş ile evlilik doyumu arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu bulmuştur. Evlilik içindeki paylaşımların, eş desteğinin ve ev içi sorunlara yönelik ortak karar vermenin evlilik doyumunu arttırdığını; bu durumların kişiye huzur verdiği, verimli hissettirdiği ve psikolojik olarak daha iyi hissettiği belirtilmektedir (Kharपुरi ve Priya, 2019).

Psikolojik iyi oluş düzeyini, tutkulu aşk ve arkadaşça aşk negatif yönde yordadığı saptanmıştır. Sahiplenici aşk stiline ise psikolojik iyi oluş düzeyini pozitif yönde yordadığı saptanmıştır. Psikolojik iyi oluş değişkenini ölçen ölçekte yüksek puan düşük psikolojik iyi oluş düzeyini göstermesi nedeniyle bulguyu tutkulu aşkın ve arkadaşça aşkın artması psikolojik iyi oluş düzeyini arttırdığı ve sahiplenici aşkın artmasının ise psikolojik iyi oluşu azalttığı olarak yorumlayabiliriz. Meeks, Hendrick ve Hendrick (1998) yaptığı çalışmada, tutkulu aşk ve özgeci aşk ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde, sahiplenici aşk ve oyun gibi aşk ile negatif yönde bir ilişki olduğunu saptamıştır. Uzun-Özer ve Tezer (2008), aşka ilişkin tutumların, olumlu ve olumsuz duyguları yordayıcılığını incelemiş ve araştırmanın sonucunda; tutkulu aşkın hem olumlu hem de olumsuz duyguyu yordadığını; sahiplenici aşk ve özgeci aşkın ise olumsuz duygunun anlamlı düzeyde yordayıcıları olduğunu saptamıştır. Büyüksahin ve Hovardaoglu (2004), mutluluk düzeyi ile aşka ilişkin tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve tutkulu aşk ve özgeci aşk ile mutluluk düzeyi arasında pozitif; oyun gibi aşk ile mutluluk düzeyi arasında negatif ilişki saptamıştır. Sahiplenici aşkların, kıskançlık, bencillik ve güvensiz tutumlar sergilediği görülmektedir ve kişinin olumsuz duygular yaşamasına neden olabilmektedir (Uzun-Özer ve Tezer, 2008). Bu anlamda psikolojik iyi oluş üzerinde negatif bir etkiye sahip olması beklenen bir durumdur. Tutkulu aşk, olumlu ve olumsuz duyguların bir arada görüldüğü aşk stildir ve tutkulu aşık kişiler, ilişkilerinde bekledikleri karşılıkları alırlarsa iyi hissettikleri eğer karşılık alamazlar ise acı çektikleri görülmektedir (Hatfield ve Rapson, 1993). Çalışmamızda tutkulu aşkın psikolojik iyi olma halini olumlu etkilemesinin nedeninin, katılımcıların aşklarına karşılık bulması ve bu nedenle iyi hissetmeleri olarak düşünülmektedir. Ancak aşk stillerine yönelik algılar kişilerin toplumsal değerleriyle ilişkilidir. Bireyselliğin ön planda olduğu toplumlarda tutkulu aşk mutluluk gibi olumlu niteliklerle ilişkilendirilirken kolektivist toplumlarda acı veya kıskançlık olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda kültürel yapılar aşk algısı ve iyi olma hali üzerinde etkili olmaktadır (Kim ve Hatfield, 2004) ve aşk stillerinin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisine yönelik literatürde farkı sonuçlara rastlanma nedeninin ulaşılan örneklemin kültürel yapısıyla alakalı olabileceği düşünülmektedir.

Öneriler

Araştırma, Türkiye genelinde yaşayan kişilerle yapılmış ve kültür faktörü göz ardı edilmiştir ancak literatüre bakıldığında aşk kavramının kültürden kültüre farklılık gösterebileceği görülmüştür. Bu nedenle daha sonraki çalışmalarda kültür faktörüyle ele alınmasının yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan bireyler gönüllülük esasına göre katılım göstermiştir. Bu sebeple daha fazla örnekleme ulaşılarak ve sosyo demografik özelliklerin eşit dağılımına dikkat ederek konuya dair daha kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

Araştırmada katılımcıların psikolojik iyi oluş ve evlilik uyumunu etkileyen birçok değişkenin olduğu görülmüştür ve araştırmanın bulguları ışığında hem psikolojik iyi oluş hem de evlilik uyumu düzeyini arttırmaya dair programlar veya eğitimler hazırlanabilir.

Araştırmanın örneklemini evli bireyler oluşturmaktadır. Bu tarz bir çalışma evli olmayan ancak ilişki yaşayan ya da evlenmiş ancak boşanmış bir örneklem ile yeniden yapılabilir.

Kaynakça

- Akar, H. (2005). Psikiyatrik Yardım Talebi Olanlar İle Yardım Talebi Olmayan Ve Boşanma Aşamasında Olan Çiftlerde Çift Uyumu Ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılması. İstanbul: Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hatalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi 12. Psikiyatri Birimi.
- Akdağ, F. (2014). Evli Bireylerde Psikolojik İyi Oluşun Kök Aile ile İlişkiler, Benlik Saygısı ve Evlilik Doyumu Açısından Yordanması (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akdoğan, A., ve Polatçı, S. (2013). Psikolojik Sermayenin Performans Üzerindeki Etkisinde İş Aile Yayılımı ve Psikolojik İyi Oluşun Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 273--294.
- Atak, H., ve Taştan, N. (2012). Romantik İlişkiler Ve Aşk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 520-546.
- Bayraktaroglu, H. T., Tezer, M., Beyazit, U., ve Çakici, E. T. (2017). The Development and Assessment of Psychometric Properties Of Near East Marital Adjustment Scale. *International Journal of Educational Sciences*, 19(2-3), 205-213.
- Brown, R. (1994). Romantic Love and the Selection Criteria of Male and Female Korean Collage Students. *The Journal of Social Psychology*, 134(2), 183-189.
- Buss, D. M. (1988). The evolution of Human Intrasexual Competition:Tactics of Mate Attraction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(4), 616-628.
- Büyükaşahin, A., ve Hovardaoğlu, S. (2004). Çiftlerin Aşka İlişkin Tutumları'nın Lee'nin Çok Boyutlu Aşk Biçimleri Kapsamında İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54), 59-72.

- Canel, A. (2007). Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sınanması. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ceylan, F. G. (1994). Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimindeki Tercih ve Beklentileri (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Deci, E. L., ve Ryan, R. M. (2008). Hedonia, Eudaimonia And WellBeing; An Introduction. *Journal of Happiness Studies*(9), 1-11.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Diener, E. (2000). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43.
- Dökmen, Ü. (1999). *Sanatta Ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları Ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Dündar, Z., ve Demirli, C. (2018). Medeni Durumları Farklı Olan Çalışanların Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin İncelenmesi. *The Journal of Educational Reflections*, 2(2), 1-10.
- Erbek, E., Baştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., ve Alpkan, R. L. (2005). Evlilik Uyumu. *Düşünen Adam*, 18(1), 39-47.
- Ercan, H. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Aşk Stillерinin Demografik Değişkenler ve Ana Babaya Bağlanması ile İlişkisi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 25-37.
- Erdoğan, S. (2007). Evlilik Uyumu ile Psikiyatrik Rahatsızlıklar, Bağlanma Stilleri ve Mizaç ve Karakter Özellikleri Arasındaki (Uzmanlık Tezi). Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Erişti, A. (2010). Bağlanma Stilleri, Kişilik Özellikleri Ve Evlilik Uyumu Arasındaki İlişki (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Fişek, G. O., ve Scherler, H. R. (1996). Toplumsal Değişim ve Eşler: Cinsiyet Senaryolarının Sınırlarını Genişletme Amaçlı Bir Terapi Yaklaşımı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(36), 1-11.
- Fışiloğlu, H. (1992). Lisans Üstü Öğrencilerinin Evlilik Uyumu. *Psikoloji Dergisi*, 7(28), 16-23.
- Framo, J. L. (1996). A Personal Retrospective Of The Family Therapy Field: Then And Now. *Journal of Marital and Family Therapy*(22), 239-316.
- Geçtan, E. (2007). *İnsan Olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hamurcu, H. (2011). Ergenlerin Yetkinlik İnançları ve Psikolojik İyi Oluşlarını Yordamada Psikolojik İhtiyaçlar (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Hawkins, D. N., ve Booth, A. (2005). Unhappily Ever After; Effects of Log-Term, Low-Quality Marriages on Well-Being. *Social Forces*, 84(1), 451-471.
- Helvacı, F. K. (2012). Romantik İlişkilerde Sorun Çözme ve Sosyal İlginin Aşka İlişkin Tutumlarla İlişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

- Hendrick, C., ve Hendrick, S. (1986). A Theory and Method of Love. *Jouroal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 392-402.
- Hendrick, C., Hendrick, S. S., ve Dicke, A. (1998). The Love Attitudes Scale: Short Form. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(2), 147-159.
- Hendrick, S. S., Dicke, A., ve Hendrick, C. (1998). The Relationship Assessment Scale . *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(1), 137-142.
- Hortaçsu, N. (2002). *Çocuklukta İlişkiler: Ana Baba Kardeş ve Arkadaşlar* Ankara: İmge Kitabevi.
- Huppert, F. A. (2009). Psychological Well-Being: Evidence Regarding its Causes and Consequences. *Aplplied Psychology; Health and Well-Being*, 1(2), 137-164.
- Kalkan A. (2020). Öğretmenlerde Evlilik Doyumu ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Adana İli Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kalkan, M. (2002). Evlilik İlişisini Geliştirme Programının, Evlilerin Evlilik Uyum Düzeyine Etkisi. (Doktora Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kalkanlı, M., ve Ersanlı, E. (2008). Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım Dayalı Evlilik İlişisini Geliştirme Programının Evli Bireylerin Evlilik Uyumuna Etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3), 965-986.
- Keyes, C. L., Smhmotkin, D., ve Ryff, C. D. (2002). Optimizing Well-Being: The Emprical Encounter Of Two Traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022.
- Kharpuri, F. L., ve Priya, M. (2019). Role of Gender and Lenght of Marriage in Marital Satisfaction and Psychological Well-being. *Oxidation Communications*, 42(3), 415-432.
- Kim, H. K., ve Mckenry, P. C. (2002). The Relationship Between Marriage and Psychological Well-Being . *Journal of Family Issues*, 23(8), 885-911.
- Kim, J., ve Hatfield, E. (2004). Love Types And Subjektive Well-Being: A Cross Cultural Study. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 32(2), 173-182.
- Kocayörük, E. (2012). Öz-belirleme Kuramı Açısından Ergenlerin Anne Baba Algısı İle Duyuşsal İyi Oluşları Arasındaki İlişki. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 24-37.
- Lee, J. A. (1977). A typology of Styles of Loving. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3(2), 173-182.
- Meeks, B. S., Hendrick, S. S., ve Hendrich, C. (1998). Communication, Love and Relationship Satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15, 755-773.
- Myers, J. E., ve Shurts, W. (2002). Measuring Positive Emotionality: A Review of Instruments Assessing Love. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34(4), 238-254.
- Özen, Y. (2010). Kişisel Sorumluluk Bağlamında Öznel ve Psikolojik İyi Oluş (Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme). *T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*(2), 46-58.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik Ve Aile Terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.

- Özmete, E. (2016). Evli Kadınlar ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(78), 361-391.
- Polat, D. (2006). Evli Bireylerin Evlilik Uyumları, Aldatma Eğilimleri Ve Çatışma Eğilimleri Arasındaki İlişkilerin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Proulx, C. M., Helms, H. M., ve Buehler, C. (2007). Marital Quality and Personal Well-being: a Meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 576-593.
- Rubin, Z. (1970). Measurement of Romantic Love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(2), 265-273.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations On The Meaning Of Psychological Well-Being . *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081.
- Ryff, C. D. (1995). Psychological Well-Being in Adult Life. *Current Directions in Psychological Science*, 4(4), 99-104.
- Ryff, C. D. (2014). Psychological Well-Being Revisited: Advances in The Science and Practice Of Eudamonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83(1), 10-28.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring Dyadic Adjustment: New Scales For Assessing The Quality Of Marriage And Similar Dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 38(1), 15-28.
- Springer, K. W., ve Hauser, R. M. (2006). An Assessment Of The Construct Validity of Ryff's Scales Of Psychological Well-Being; Method, Mode And Measurement Effects. *Social Science Research*, 35(4), 1080-1102.
- Sternberg, R. J. (1986). A Triangular Theory of Love. *Psychological Review*, 93(2), 119-135.
- Timur, M. S. (2008). Boşanma Sürecinde Olan Ve Olmayan Evli Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tutarel-Kışlak, Ş. (1999). Evlilikte Uyum Ölçeğinin (EUÖ) Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışması. *3P Dergisi*, 7(1), 50-57.
- Tutarel-Kışlak, Ş., ve Çabukça, F. (2002). Empati ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu ile İlişkisi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2(6).
- Tutarel-Kışlak, Ş., ve Çavuşoğlu, Ş. (2006). Evlilik Uyumu, Bağlanma Biçimleri, Yüklemeler ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler. *Aile Ve Toplum*, 8(3), 61-68.
- Tutarel-Kışlak, Ş., ve Göztepe, I. (2012). Duygu Dışavurumu, Empati, Depresyon ve Evlilik Uyumu Arasındaki İlişkiler. *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 27-46.
- Türk, G. E., ve Demirli-Yıldız, A. (2017). Aşk Biçimleri İlişki Doyumu ve Yalnızlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 7(48), 97-109.
- Uzun-Özer, B., ve Tezer, E. (2008). Aşka İlişkin Tutum Biçimlerinin Olumlu Ve Olumsuz Duyguları Yordayıcılığı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 19-29.

Yalçın, H. (2014). Evlilik Uyumu İle Sosyo demografik Özellikler Arasındaki İlişki. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 250-261.

Yıldırım, İ. (1993). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Evli Bireylerin Uyum Düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(4), 23-28.

İnternet Kaynakları

Türkiye İstatistik Kurumu, 2017. *Yaşam Memnuniyeti Araştırması*, 4 Aralık 2020 <http://ingev.org/wpcontent/uploads/2017/02/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-ya%C5%9Fam-memnuniyet-d%C3%BCzeyimiz-613-oldu.pdf>

